

CZEGLÉDY TAMÁS

PHD ÉRTEKEZÉS

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM

KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

GAZDASÁGI FOLYAMATOK ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA

DOKTORI ISKOLA

NEMZETKÖZI PIACI STRATÉGIÁK ALPROGRAM

CZEGLÉDY TAMÁS

A GLOBAL GOVERNANCE ESÉLYEI ÉS LEHETŐSÉGEI A XXI. SZÁZADBAN

SOPRON

2007

TÉMAVEZETŐ:

DR. HABIL. BALÁZS JUDIT

EGYETEMI TANÁR

**A GLOBAL GOVERNANCE ESÉLYEI ÉS LEHETŐSÉGEI
A XXI. SZÁZADBAN**

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében

Írta:
CZEGLÉDY TAMÁS

Készült a Nyugat-Magyarországi Egyetem Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata
Doktori Iskola Nemzetközi piaci stratégiák programja keretében

Témavezető: Prof. Dr. Balázs Judit CSc

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

.....

(aláírás)

A jelölt a doktori szigorlaton %-ot ért el.

Sopron,

.....
a Szigorlati Bizottság elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom (igen /nem)

Első bíráló (Dr. Máté János PhD.) igen /nem

.....
(aláírás)

Második bíráló (Dr. Szarvas László CsC.) igen /nem

.....
(aláírás)

(Esetleg harmadik bíráló (Dr.) igen /nem

.....
(aláírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján %-ot ért el.

Sopron,

.....
a Bírálóbizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése.....

.....
Az EDT elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	9
1.1 A dolgozat célkitűzései.....	11
1.2. Kutatási módszerek.....	13
1.3. A disszertáció készítése közben felhasznált anyagok	15
2. A GLOBAL GOVERNANCE GONDOLAT KIALAKULÁSA	17
2.1. A governance jelentése.....	17
2.1.1. <i>A governance szó használata egyéb kontextusban.....</i>	26
2.2. A global governance fogalma.....	31
3. VILÁGRENSZEREK TÖRTÉNELMI ÉS ELMÉLETI FEJLŐDÉSE	34
3.1. Történelmi próbálkozások a világrend intézményesítéséről	34
3.1.1. <i>A Szent Szövetség</i>	34
3.1.2. <i>A Népszövetség.....</i>	37
3.1.3. <i>Az ENSZ.....</i>	39
3.1.4. <i>Egyéb gondolatok a világrendről.....</i>	45
3.2. A globális rend új jellemzői	46
4. A GLOBAL GOVERNANCE A VILÁGPOLITIKÁBAN ÉS A VILÁGGAZDASÁGBAN.....	51
4.1. A Global Governance Bizottság megalakulása	51
4.2. A global governance, mint probléma-orientált kutatási terület	52
4.2.1. <i>A globális konjunktúra</i>	54
4.2.2. <i>A globális biztonság vetületei</i>	58
4.2.2.1. <i>A fizikai biztonság.....</i>	58
4.2.2.2. <i>A pszichológiai biztonság</i>	62

4.2.2.3. A nemek biztonsága	63
4.2.2.4. A szociális biztonság.....	64
4.2.2.5. A gazdasági biztonság	65
4.2.2.6. A politikai biztonság	68
4.2.2.7. A kulturális és kommunikációs biztonság	69
4.2.2.8. A nemzeti és nemzetközi biztonság	71
4.2.2.9. A környezet biztonsága	73
4.2.3. A gazdasági irányítás	77
4.2.4. Az ENSZ reformja.....	84
4.2.4.1. Az ENSZ főbb szerveinek reformja	84
4.2.4.2. Az NGO-k szerepe.....	84
4.2.4.3. Egyéb, az ENSZ-reformhoz kapcsolódó gondolatok	87
4.2.5. Az egyéb kutatási területek	92
5. KRITIKA A GLOBÁLIS INTÉZMÉNYEK MŰKÖDÉSÉRŐL	93
5.1. Pénzügyi Szervezetek	93
5.1.1. A pénzügyi stabilitás záloga: a dollár mint kulcsvaluta aktuális helyzete	97
5.2. A G8-ak csoportja mint a világ legfejlettebb országai.....	99
5.3. A WTO (Kereskedelmi Világszervezet)	100
5.4. Összegzés	106
6. ESETTANULMÁNY I.: AZ UNIÓ ÉS A TÁVOL-KELETRŐL SZÁRMAZÓ TEXTIL- ÉS RUHÁZATI TERMÉKEK OKOZTA GAZDASÁGI PROBLÉMÁK	108
6.1. Előzmények	108
6.2. Helyzetelemzés	109
6.3. A problémák kezelése.....	110

6.4. Összegzés	114
7. ESETTANULMÁNY II.: AFRIKA SZOMORÚ HELYZETE.....	115
7.1. Afrika gazdasági kilátásai.....	115
7.1.1. Általános áttekintés	115
7.1.1.1 Eladósodottság és adósságelengedés	117
7.1.2. Néhány gazdasági szektor helyzete és kilátásai.....	119
7.1.3. Fair trade, avagy egy ígéretes megoldás.....	125
7.1.4. A háttérben megbúvó korrupció.....	127
8. ÖSSZEGZÉS.....	130
9. SUMMARY	133
IRODALOMJEGYZÉK.....	136
MELLÉKLETEK.....	145

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra Az igazságosság fajtái Aquinói Szent Tamás szerint.....	18
2. ábra Az új és a régi kormányzás fogalmának összehasonlítása	27
3. ábra A governance minősége az IBRD szerint (tekintettel a fejlődő országok teljesítménye)	30
4. ábra Az ENSZ rendes költségvetése	42
5. ábra A növekvő békefenntartási kiadások.....	43
6. ábra Folyamatban lévő békefenntartó missziók	44
7. ábra A global governance tárgyalási területei	52
8. ábra A várható globális fejlődés 2100-ig	57
9. ábra A szegénység mutatói (éhező gyermekek, várható élettartam 40 év alatt, egészségügyi ellátás nélküli emberek, írástudatlanok száma, emberek tiszta víz nélkül, szegények száma milliókban, 2006)	59
10. ábra A napi 1 \$-nál kevesebből élők száma (területi megoszlás, 2006)	59
11. ábra A világ népességének növekedése (magas, közepes és alacsony népszaporulat esetén milliárd fő).....	60
12. ábra A harmadik világnak nyújtott segítség (milliárd dollár, 2004).....	61
13. ábra Közösségi támogatás a nemzeti össztermék %-ában (2003)	61
14. ábra Az írni-olvasni tudó 15-24 éves korosztály részaránya.....	64
15. ábra Az autokratikus, demokratikus, és átmeneti társadalmak számának változása 1972-2005-ig	68
16. ábra Az információs technológiák elterjedése (millió; földi hálózatu telefon, televíziók száma, számítógépek háztartásonként, mobiltelefonok száma, internet hozzáférések száma)	70
17. ábra Nukleáris fegyverkészletek 1950-2005 (becsült adatok, ezer fegyver; világ összesen, az egykori Szovjetunió, az Egyesült Államok).....	72
18. ábra Üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának előrejelzése a Kyotói Jegyzőkönyv szerint (szabályozás nélkül és szabályozással, fejlett és fejlődő országok).....	75
19. ábra A természeti katasztrófák okozta károk a világban (1980-2004; milliárd dollár)	76
20. ábra Az export relációs struktúrája, 2000-2007, milliárd dollár.....	79

21. ábra A nemzetközi nem-kormányzati szervezetek számának növekedése (ezer)	85
22. ábra IMF tagországok számának növekedése	94
23. ábra Dollár/Euró árfolyam (1999-2007)	99
24. ábra A WTO tagállamai (2007)	101
25. ábra A kínai cipő és textilimport növekedése (2004-2005)	110
26. ábra A jüan/dollár árfolyam változása	113
27. ábra Az elsivatagosodás által fenyegetett területek Afrikában	123
28. ábra A szub-szaharai Afrikába irányuló befektetések részededése a világ FDI áramlásából (Dél-Afrika nélkül).....	125
29. ábra A FAIR TRADE logó.....	126
30. ábra A korrupciós index az egyes országokban.....	128

1. BEVEZETÉS

Dolgozatom témája a *global governance* kialakulásának, kialakításának lehetőségei és esélyei, fogalmi rendszerének tisztázása. Egyben megpróbálok választ adni azon kritikusoknak, akik a különböző világszervezetekkel kapcsolatos folyamatokkal szemben egyoldalúan elítélő bírálatot fogalmaznak meg. Elemzéseimnek természetesen alapvető megközelítési pontja a kritikai aspektus, melyet külföldi és magyar szakirodalmi kutatásokra alapozok. Kísérletet teszek a pusztán elméleti megközelítéseket a valós világgazdasági folyamatokkal összhangba hozni, konkrét problémafelvetésekkel a téma létjogosultságát több oldalról alátámasztani.

Mivel kutatásokat már egyetemista koromban is folytattam ebben a témakörben, és az azóta eltelt évek eseményei jobbra igazolták akkori felvetéseimet, mindenképpen érdemesnek tartottam – témavezetőm javaslatára – a téma mélyebb tudományos megközelítését és feldolgozását.

Egyetemi oktatóként, nemzetközi és hazai konferenciák résztvevőjeként már számos alkalommal volt lehetőségem nézeteim kifejtésére, ötleteim, javaslataim nyilvánosság előtti ismertetésére. A kutatás ideje alatt elnyert európai uniós ösztöndíjak, egyéb meghívások segítségével nemzetközi kapcsolatokra tettem szert, és más kutatók véleményét, vizsgálatainak eredményeit ismerhettem meg testközelből. A konferenciákat, workshopokat követő viták keretében ütköztethettem nézeteimet tapasztalt kutatókkal, oktatókkal és nemzetközi szervezetek munkatársaival – számos értékes információt, gondolatot leszűrve a velük folytatott beszélgetésekből.

A Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán az általam előadott tárgyak közül a magyarul és idegen nyelveken (angol, német) oktatott *világgazdaságtan I-II.* (posztgraduális képzés), a *külgazdasági stratégia* (graduális képzés, főszakirányos előadás) és a *Die regionale Zusammenarbeit in der Weltwirtschaft* (graduális képzés) kapcsolódnak szervesen a dolgozatom témaköréhez, melyek hallgatói számos gondolatébresztő felvetéssel segítettek munkámban.

Köszönetet szeretnék mondani **Dr. Balázs Judit** témavezetőmnek és **Dr. Fáyiné Dr. Péter Emese** tanszékvezetőmnek, akik munkámat folyamatosan támogatták, széles ismeretségi körükben számomra értékes munkakapcsolatok kialakításához segítettek hozzá.

Lényeglátásukkal, rámutattak munkám hiányosságaira, és egy-egy jó gondolattal mindig kiegészítettek dolgozatom készítése során.

Hálás vagyok azon soproni, budapesti és külföldi egyetemek könyvtáros kollégáinak, akik a szélessávú internet sebességét szinte túllépve igyekeztek segíteni szakirodalmat, folyóiratokat és más egyéb nyomtatott forrásokat felkutatni. Köszönettel tartozom a DUNA TV munkatársainak, akik videokazettán elküldték nekem azokat az adásokat, interjúkat, amik dolgozatom készítésében segítséget nyújtottak.

1.1 A dolgozat célkitűzései

Dolgozatomban szeretnék hozzájárulni a *global governance* kifejezés tartalmának tisztázásához. Igyekszem fogalmi keretet adni egy olyan kutatási területnek, melynek a magyar szakirodalmi feldolgozottsága még nem jelentős. Mivel a tudományos vizsgálódáshoz a politikai – történelmi - gazdasági folyamatok gyors változása és összefüggése biztosítja a termékeny táptalajt, ezért a kutatás **időben nem nevezhető lehatároltnak**, de a nemzetközi paradigmaváltások, korszakos események egy-egy támpontot adnak az állásfoglaláshoz. Nyilván a **XX. és XXI. század eseményei a mai világgazdaságot vizsgálva jelentőségükben felülmúlják a korábbi eseményeket**, ezért nem is része a dolgozatnak az ezen időszakot megelőző korszakok részletes történelmi változásainak aprólékos bemutatása.

Mivel maga a téma alapvetően támaszkodik történelmi - politikai - gazdasági ismeretekre, ezért a kutatást *multi- és interdiszciplináris* megközelítésben végeztem, természetesen a gazdasági aspektusokat szem előtt tartva. A világgazdaság folyamatainak hátterét biztosító intézmények integrálódási illetve dezintegrálódási lehetőségei további problémákat vetnek fel, mindenekelőtt a sokszereplős multilaterális szerződések, soktagú intézmények demokratikus vagy korlátozottan demokratikus döntési folyamataiban. Ezen intézmények kiemelt szerepet kaptak a II. világháború után, mely szerepet akár saját hatalmuk, befolyásuk bővítésére is felhasználták. Működésük vizsgálata után levont következtetések alapját képezik a megfogalmazandó téziseknek.

A dolgozat célja nem egy-egy világgazdasági régióban zajló folyamatnak a leírása, hanem az egyes területek, intézmények, folyamatok kölcsönös egymásra utaltságának vizsgálata ok-okozati összefüggésben; az *interdependencia* elmélyülésének vizsgálata világszinten. Ezért a kutatás a világgazdaság és világtársadalom *kiterjedt terében* történik, a kutatás témájába vágó jelentősebb események, és ezen eseményeket befolyásoló intézmények munkájának vizsgálatával.

A dolgozat *feltáró és szintetizáló munka*, melynek készítésekor a rendelkezésre álló, főleg külföldi szakirodalomra hagyatkoztam. Az idegen nyelvű források felkutatásában igénybe vettem az **internet** segítségét is, mely bőséges tárháza a nyilvánosan publikált felméréseknek, kutatásoknak. A nemzetközi összehasonlításokat alátámasztó táblázatok és adatok keresésekor is frissebb információkat találtam, mint a nyomtatott irodalom

vizsgálatakor, így gyakran tudtam *újabb adatokkal* szolgálni, mint amiket az egyes idézett szerzők felhasználtak munkáikban, így igazolni vagy cáfolni tudtam az ő általuk előrevetített eseményeket, illetve további és időben távolabbra mutató következtetésekre jutottam.

Mivel a téma *magyar nyelvű szakirodalmi feldolgozottsága nem mondható jelentősnek* – még a magyar kutatók is inkább németül és angolul publikálták eredményeiket, tanulmányaikat, ezért céлом volt a különböző nehezen érthető, vagy magyarul csak körülírható fogalmakra megfelelő, magyaros fordítást találni, de ahol ez kikerülhetetlen volt, ott én is használom a széles körben elfogadott idegen nyelvű terminus technikusokat.

Társadalomtudományi kutatásról lévén szó, nem annyira egyszerű teljesen új, más vagy akár már többek által még nem leírt, megfogalmazott eredményekre jutni. A téma egyes problémaköreihez könnyebb, másokhoz nehezebb szakirodalmat találni, így ami az egyik oldalon hátrányt jelenthet – nem elégséges rendelkezésre álló forrásanyag –, az a más szempontból lehetőséget adott a komplex összefüggésekre rámutatni, és megkísérelni az újszerű tézisek megfogalmazását. Világ- és külgazdasági témakörök oktatójaként a *fogalmi tisztázást*, és a témában releváns nemzetközi folyamatok II. világháború utáni, nyomonkövetését szintén feladatul tűztem ki magam elé.

Szeretném megkülönböztetni az állami szintű irányítás, a regionális integrációk irányításának és a globális irányítás céljait, természetesen rámutatva a közös vonásokra is.

Hazánk lehetőségeit vizsgálva próbáltam eljutni néhány olyan következtetésre, ami jellemző a kevésbé fejlett vagy fejlődő országok nemzetközi gazdasági térben rendelkezésre álló mozgásterére, ill. egy integráció részeseként bővülő képviselési formáira.

A doktori tevékenységem alapvetően elméleti jellegű munkát jelentett számomra, de **két** idevágó **esettanulmány** elkészítésével a gyakorlati élet bizonyító erejét igénybe vettem gondolataim alátámasztására.

Összességében a téma feldolgozásával és kutatásával a global governance-gondolat megszületésének, változásainak és legfőbb befolyásoló tényezőinek vizsgálatát tekintem. A kutatás eredményeit további publikációkban és az egyetemi oktatásban is

szeretném hasznosítani, rávilágítva a téma feldolgozásának további lehetőségeire és érdekességére.

1.2. Kutatási módszerek

A dolgozat többféle módszerre támaszkodik, a társadalomtudomány több ágát érintve, segítségül hívva elemzéseket, leírásokat. A téma jellegéből adódóan szintetizálva próbálom bemutatni a *multidiszciplináris kutatásoknak* főleg a **közgazdasági vonulatait** próbáltam kiragadni, ez nyilván csak részben sikerülhetett, hiszen a problémakörök összetettségének vizsgálata nem kizárólag az ökonómia világában megoldható feladvány.

A fogalmi környezet meghatározásakor támaszkodtam a '90-es évekbeli és az ezredforduló után megjelent közleményekre, mintegy kívülállóként ütköztetve a különböző megközelítéseket, definíciókat, majd törekedtem saját álláspont kialakítására, és a megfelelő indokok ismertetésére, amik a jeles tudományművelők álláspontját tiszteletteljesen vitató véleményemet alátámaszthatják. Véleményem szerint tovább kell lépni a *global governance-t leegyszerűsítő meghatározásokon*, de nem szabad misztifikálni sem a témakört. Tisztázni kell számos félreértést, ami a *globális irányításra való törekvést pejoratív értelemben* feltüntetni kívánó – és ilyen vélemény jócskán van – szüklátókörű álláspontok kialakításához vezetett vagy vezethet, ugyanakkor ki kell térni a *demokratikus alapelveket nem betartó nemzetközi szervezetek* működésének visszásságaira, melyek a közös globális jövőt nem szolgálják, és a deklarált céljaik nem összeegyeztethetők a tényleges működésükkel. A global governance fogalmának értelmezésével igyekszem új impulzust adni az ezirányú kutatások kiterjesztéséhez.

Kiemelt szerepet szánok az *ENSZ globális irányításban betöltött szerepének* hangsúlyozására, működési hiányosságainak bemutatására és a reformok szükségességének alátámasztására. Nyilván a dolgozat keretei nem engedik meg az egész ENSZ-reform ismertetését, amely nem is célokom, de egy összefoglalt gazdasági aspektusból vizsgált **probléma-orientált vizsgálat** lefolytatását mindenképpen szükségesnek tartom. Ehhez jó alapot adnak többek közt a Gazdasági és Szociális Tanács dokumentumai, statisztikái.

A különböző *gazdasági szervezetek, integrációk* (GATT/WTO, G8, EU, stb.) világgazdaságban betöltött szerepéről, döntéseik súlyáról is megkísérlek értékelő

elemzést készíteni, nem megfélemlítve a működésük gazdasági viszonylatán túlmutató hatásairól. Ebben a fejezetben térek ki a globális biztonsági kérdésekre is, nem túllépve a dolgozat kereteit próbálom felvázolni a legégetőbb biztonsági problémákat.

A globális gazdasági térben kialakuló *különböző érdekcsoportok*, spontán vagy tudatos szerveződések céljainak, sikerének vagy kudarcának okait vizsgálva próbálok kitérni a közös célok érdekében történő közös fellépés meggyőző erejének aktuális kérdéseire.

A dolgozat keretei nem teszik lehetővé az *NGO-k* (nem kormányzati szervezetek) működésének részletes taglalását, de célom az ellenőrző és érdekvédő szerepük bemutatása globális szempontok szerint.

A kétpólusú világ megszűnésével keletkezett stabilitási hiány okait több szempontból vizsgálom. Az *Egyesült Államok és Oroszország útkeresését*, hatalmi pozícióinak, nemzetközi intézményekben, vitás kérdésekben kifejtett nagyhatalmi törekvéseiknek új formáit kísérel meg bemutatni.

Lehetőség nyílt számomra a dolgozat készítése során a saját munkámat érintő *összehasonlító elemzésre*, és az eltelt idő megengedi, hogy következtetéseket vonjak le saját magam korábbi megállapításainak helytállóságáról avagy téves mivoltáról. Ezen összehasonlításokat párhuzamosan próbálok kifejteni a nemzetközi szervezetek saját célkitűzéseinek megvalósulásával, mintegy igazolva a velük szemben támasztott kritikákat.

Az **esettanulmányok** elkészítésében az a gondolat vezérelt, hogy az elméleti mondanivalót számadatokkal alátámasztott konkrét szituációk elemzésével támasszam alá. Az esettanulmányok ismertetésére már lehetőséget kaptam különböző fórumokon, konferenciákon, és az ott felmerült kérdésekkel, a hallgatóságtól kapott értékes megjegyzésekkel továbbfejlesztettem gondolataimat.

Alapvető kutatási irányként az *általános felől* próbálok a *részletek felé haladni*, kitérni a legjelentősebb momentumokra, amelyek befolyásolhatják a globális kormányzást. A munka szintetizáló jellegét igyekeztem végig szem előtt tartani.

Dolgozatomban fontos szerepet kapnak a **melléletek**. Mivel globális vonatkozású kutatást folytattam, nem maradhatnak el a térképek, illusztrációk.

Tisztában vagyok azzal, hogy a szakirodalmi kutatás a szintetizáló munka alapja, nem is tekintem mindenáron tudományos jellegűnek a médiában szerzett szórakoztató jellegű ismereteket, de tény, hogy néhány *dokumentumfilm*, vagy igaz történetből *megrendezett film* sokban hozzájárult a gondolataim alakításához. Két irodalmi alkotásra alapműként tekintek a jövőkutatási szempontok figyelembe vételekor, Geroge Orwell (1984) és Aldous Huxley (Szép új világ) munkái mély benyomást tettek rám, és ezt a hatást a megfilmesített változat ill. az alapgondolatot felhasználó film (The Island) többszöri megtekintése csak fokozta. Előszeretettel nyúltam az ismeretterjesztő televízió csatornák programjaihoz, és az interneten fellelhető sokszínű animációkhoz, amelyek szellemi kikapcsolódást is nyújtottak.

1.3. A disszertáció készítése közben felhasznált anyagok

A dolgozat készítése során amennyire azt a lehetőségek engedték, beszereztem a témakörhöz kapcsolódó jelentősebb szakirodalmi műveket, melyekkel a saját vagy tanszéki könyvtáram gazdagodott. Azon műveket, melyek csak részben kapcsolódtak a témához, igyekeztem könyvtárakban elolvasni, készséges kollégáimtól kölcsönkérni.

Igyekeztem nyomon követni az aktualitásokat, melyeket video-felvételről vagy az internetről visszanéztem, feldolgoztam. A nyomtatott sajtó szintén értékes tárházát nyújtotta a különböző táblázatoknak, elemzéseknek.

Az internet adta kutatási lehetőségekkel is éltem, nyilván forráskritikával kezelve a megjelent dokumentumokat, hasznos grafikonokra, illusztrációkra lelve a böngészés során. A téma sokrétűsége az állítások többszemponútú bizonyítását követelte meg, ezért a dolgozat készítése során ahol tudtam, nemzetközi felmérések, publikációk által felhasznált táblázatokat, grafikonokat kerestem.

Forrásként tekintek témavezetőmmel, tanszékvezetőmmel, egyetemünk professzoraival, munkatársaival folytatott beszélgetéseimre, néha vitáimra is, melyek mind hozzájárulhattak a dolgozat megszületéséhez.

Hallgatóim is segítséget nyújtottak egy-egy témakör szemináriumi feldolgozásával, melyet irányításommal végeztek, és a diplomadolgozatot készítő hallgatók munkája is forrásként szolgált, kutatómunkájuk néha meglepően nehezen hozzáférhető

dokumentumok, forrásmunkák elérését tették számomra lehetővé. Tudományos diákköri tevékenységet végző hallgatók sora fordult hozzám segítségért, mely munkák némelyike országos konferencián tehetett tanúbizonyságot a tudományos igényességről, sikerük alátámasztotta az én munkám értelmét is.

2. A GLOBAL GOVERNANCE GONDOLAT KIALAKULÁSA

2.1. A governance jelentése

A hatalomgyakorlás kérdése már az ókor óta foglalkoztatja a teoretikusokat. A különböző történelmi korok aktuális koncepciói szerves fejlődésen mentek keresztül.

Habár az ókori demokráciát nem tekintjük a mai fogalomrendszerünk szerinti demokráciának, az ókori filozófusok vezették be a ma is használatos fogalmakat. A demokrácia eredetileg a démosz hatalmát, vagyis a nép uralmát jelentette¹.

Míg Szókratész² elutasítja az államhatalommal való szembefordulást – hiszen az egyén mindazért hálával tartozik az államnak, amit tőle kap, és így önként vetik alá magukat az emberek a polisz hatalmának –, Platón a zsarnokság kérdésével³ foglalkozott ciklus-elméletében, amelyben kiindulópontnak tekintette a monarchikus egyeduralmi rendszert, amely aztán valamely szellemi elit vagy az arisztokrácia uralmává változik, akiket a dicsőség és hatalomvágy hajt. Uralmuk átalakul timokráciává, azaz a vagyonos réteg gyakorolja a hatalmat. Platón szerint mindez csak a nép elégedetlenségéhez vezethet, lázadás tör ki, és a nép elűzi az uralkodókat, majd létrejön a demokrácia. Azonban a demokrácia a törvények be nem tartása miatt és az egyéni becsvágytól hajtott törekvések által zsarnoksággá változik, ahol a nép kegyét elnyerő vezető uralkodik. A nép bizalmát azonban csak az első vesztes háborúig tudja megtartani, ezután a népharag elűzi, uralma anarchiába csap át. Ebből a szomorú szituációból egy erős egyéniség vezetheti ki a társadalmat, és ezzel elértünk a *platóni ciklus elejére*.

*Arisztotelész*⁴ már a modern értelemben vett közjó gondolatát veti fel Politika c. művében. A polisz céljakét jelöli meg a közjó biztosításának kötelességét, ami Arisztotelész filozófiájában az értékmérőt is jelenti: azok az államformák tekinthetők jónak, amelyek a közjó megvalósítását célozzák meg. Ezek szerint megkülönbözteti az egy személyhez kapcsolódó uralmat (monarchiát), a kisebbségi (arisztokrácia) és a többségi (politeia) uralmat. Megjelöli az elfajzott változatait is az általa elfogadhatónak

¹ Az ókori görög demokrácia gyakorlásából kimaradtak a nők, a rabszolgák és a metoikosok (együttlakók, betelepültek vagy felszabadított rabszolgák).

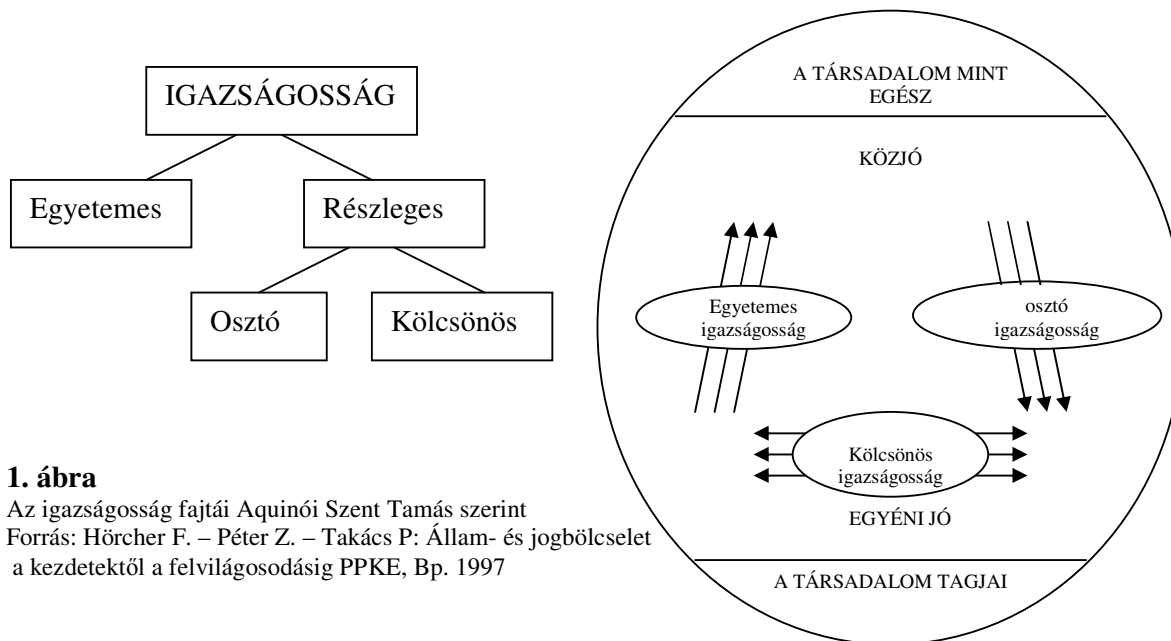
² Platón: Szókratész védőbeszéde, Platón összes művei, I. kötet Budapest, 1969 (<http://mek.oszk.hu/00400/00460/00460.htm>)

³ Platón: Az állam (in: Platón összes művei II. kötet, Budapest, 1969 (<http://mek.oszk.hu/03600/03629/03629.htm>))

⁴ Arisztotelész: Politika, Budapest, 1969

tartott társadalmi berendezkedéseknek: a türannisz uralma, az oligarchia és a demokrácia jelenti a közjó helyett az egyéni vagy csoportérdekek megvalósulását. Arisztotelész meghatározásai, a monarchia és a zsarnokság szembeállításával évszázadokra érvényesen meghatározzák a társadalmi viszonyokról való gondolkodás történetét.

Aquinói Szent Tamás Arisztotelészhez kapcsolódva értelmezi a közjó fogalmát, nagy *Teológiai Összegzésében* és a befejezetlenül maradt *A fejedelmek országlásában*. Munkáiban a közjót nem az egyének, sem a közösségek vagy intézmények által elérhető optimumként jelöli meg, hanem egy, minden ember javát szolgáló értékrendben. Ilyen egyetemes közös érték szerinte a béke, a biztonság, a polgároknak a külső és belső támadások elleni védelme és végül az egyének boldogulásának előmozdítása, mely összhangban kell, hogy legyen a közösség rendjével és békéjével. Ha Aquinói Szent Tamás gondolatait megjegyezzük, azok visszaköszönnek a későbbiekben oly sokszor megfogalmazott alapvető emberi értékekben, mint a szabadság, az élet, a tulajdon védelme és az egyéni boldogulás lehetőségének biztosítása. Felvetődik a kérdés, hogy milyen álláspontot képviselt Aquinói Szent Tamás a zsarnoksággal való szembeszegülés esetén. Írásaiban megengedhetőnek tartotta a szembenállást, de csak az esetben, ha nem botránykeltő, és a közösség nagyobb kára nélkül megvalósítható.

1. ábra

Az igazságosság fajtái Aquinói Szent Tamás szerint
 Forrás: Hörcher F. – Péter Z. – Takács P: Állam- és jogbölcselet a kezdetektől a felvilágosodásig PPKE, Bp. 1997

Új gondolatot hozott a kormányzással kapcsolatosan *Niccolo Machiavelli*⁵. A fejedelem c. művében a szabadon alkalmazható kormányzati eszközök tárházát a célszerűség próbájának vetette alá. Azzal, hogy tanításaiban felszabadította az államot a vallás és az erkölcs kötelékei alól, és így a szekularizált állami berendezkedés alapelvévé tette a hatalom megszilárdítása érdekében szabadon alkalmazható módszerek felhasználásának lehetőségét és szükségességét, előfutára volt az utilitarista ideológia kibontakozásának. Machiavelli művét a Katolikus Egyház betiltotta, mivel gondolatai ellentétben álltak a vallásos irodalom egyik legmeghatározóbb alakjának, Szent Ágostonnak a politikai tanításaival, aki az isteni eleve elrendeltetést hangsúlyozta számos – több, mint száz – művében. Machiavellit szívesen idézik napjaink politikusai is, főleg a szembenálló fél kritikájaként, talán a leggyakrabban citált gondolatai: „a cél szentesíti az eszközt” vagy a „jobb, ha félnek tőlem, mintha szeretnének”.

Természetesen az *ókori kelet* filozófusai is foglalkoztak a vezetés, kormányzás kérdéskörével, munkáik közül kiemelném *Szun-Ce*⁶: *A háború művészete* c. művét, mely az állami feladatokról a hadviselés szemszögéből nyilatkozik, mintegy belső és külső kiadásokként számba véve a felmerült hadi költségeket, és a feláldozott anyagi javak hatásaként elérhető rend és közjó vagy lázadás és a közkiadások csökkenésének lehetőségeit megemlítve.

Politikai eszmetörténeti fordulatok sokszor nem tervezetten következnek be. Erre jó példa *Luther Mártonnak*⁷ a wittenbergi templom kapujára kiakasztott 95 tételének a modern Európa középkor-végi államszerkezeti változásának folyamatában betöltött szerepe. A reformáció tipikusan a vallás politikától való elfordulását tartotta kívánatosnak, ám gondolatrendszerének egyenes következménye lett a politikai eszmék radikális átforgatása. Az egyházi és a világi hatalom szembeállítását a *hatalomgyakorlás funkcióinak kettéválását* jelentette. Az egyház működését a világi hatalom alá rendelte, amely a külső rendet felügyelte, azaz biztosította a békét és a védelmet a gonosszal szemben. Az egyházi tulajdon felügyeletével, az állam – vagyis az uralkodó kinevezési jogokkal való felruházásával alapvető változásokat hozott a kormányzati szerepről való

⁵ Niccolo Machiavelli: A Fejedelem MEK (<http://mek.oszk.hu/00800/00867/00867.htm>)

⁶ Szun-Ce; Szema-Fa; Wuzi: A háború művészete – A hadviselés szabályai – A tábornagy metódusa, Cartaphillus Könyvkiadó, Budapest 2006

⁷ Luther Márton: A világi felsőségről in Masznyik Endre (szerk.): *D. Luther Márton Egyházszerző Iratai*. III. kötet. Wigand F. K., Pozsony, 1906

gondolkodásba. A reformáció másik nagy teoretikusa, *Kálvin János Institutio c.* művében azt vallja, hogy az állam és az egyház egymástól különálló hatalom, noha szoros viszonyban állnak egymással. Kitér arra is, hogy a hatalom és a jog egymást feltételezik, nem létezhet egyik a másik nélkül. Érdekes azon elgondolkozni, hogy a zsidó-keresztény kultúrkör értékeszmeiségének alapját adó Tízparancsolat azokat az erkölcsi normákat tartalmazza, melyek az életben alkalmazott szabályok alapjául szolgálnak, ezen szabályok mellőzése pedig a társadalmi béke fenntarthatatlanságához vezet. Kálvin Lutherhez hasonlóan az államhatalom és az egyház különállását hangsúlyozta. Kálvin modern felfogását jól megvilágítja az alábbi néhány sor: „Ha magukban vizsgáljuk a filozófusok (bölcselek) által oly gyakran emlegetett három kormányformát, akkor egyáltalán nem tagadhatom, hogy az arisztokrácia, vagy az általa és a polgári közrend által vezetett állam az, ami a többit messze felülmúlja. Nem önmagában vagy önmagáért, hanem azért, mert a legkritikáiban fordul elő az, hogy a királyok és uralkodók úgy mérsékelnék magukat, hogy akaratuk igaz és mindig helyes legyen, és szintén rendkívül ritka dolog az, hogy oly bölcsességgel és eszességgel rendelkezzenek, hogy mindegyik látná, mi az, ami elégséges és hasznos. Az emberi természet, az emberek bűne és hibája az, ami miatt jobb, biztosabb és tűrhetőbb, ha a kormányzatot és a vezetést többen tartják kezükben”⁸.

A társadalmi problémák megoldását látta *Campanella*⁹ a magántulajdon megszüntetésében. Utópikus művében, *A Napvárosban* úgy képzei el a gondok megszüntetését, hogy megvalósítják az egyenlőség társadalmát, az emberek természetes egyenlőségét. Ebben az elképzelt államban minden közös lenne, a munka, a javak, a szórakozás és a nevelés is. Az élet és a közösség összetartó eleme a munka lenne, azaz mindenkinek dolgoznia kellene. A javak elosztására Campanella szerint a tisztviselők figyelnének, akik a nép akaratából maradhatnak a helyükön, a négy legfőbb vezető viszont csak önként távozik, abban az esetben, ha maguknál alkalmasabb utódot talál. A vezetői képességek és a hivatások mind a tudásnak, a tudománynak vannak alárendelve. A Napállam egy szigorúan centralizált, hierarchikus rendben élő társadalom képét vetíti elének, amelyben az élet minden területét a tudomány nevében fellépő

⁸ Forrás: Calvin: On Civil Government. In Harro Höpfl (ed.): Luther and Calvin on Secular Authority. Cambridge University Press, Cambridge, 1991. In: Birkás Antal: Luther és Kálvin kormányzással kapcsolatos nézetei c. előadása

⁹ Tommaso Campanella: A Napváros. Budapest, Gondolat Kiadó. 1959

köz hatalom szabályozza. Az így megvalósuló politikai rend, az emberek egyenlősége, a vagyoni közösség mintegy a kommunisztikus törekvések előfutáraként is felfogható. (Érdemes megemlíteni *Francis Bacon* ugyancsak utópisztikus művét, az *Új Atlantiszt* is, amely szintén a szellemi felsőbbség által vezetett államberendezkedést tart kívánatosnak illetve *Morus Tamás Utópiáját*, melyben ő is a magántulajdon közkerölcsökre való káros hatásáról beszél.)

*Jean Bodin*¹⁰ célja a közjog teoretikus megalapozása volt. Elméletét sokan félreértették, nem állt szándékában az uralkodói önkény alátámasztása. Korának – polgár/vallásháborúk idősza – politikai-társadalmi problémáját megoldandó kívánta egy kézbe helyezni és összpontosítani a hatalmat. Ugyan Bodin szisztematikusan kizárja annak a lehetőségét, hogy az államban bármi is korlátozza a király hatalmát, de a természetjognak (pl. öröklés) egyik uralkodó sem mondhat ellent. Értekezik a hatalom állandó és abszolút jellegéről, a szuverenitás forrásául az isteni kötődést megjelölve. Bodin a nép érdekében vezetett államban az uralkodás módszeréül jelöli meg az ország törvényeinek és szokásainak betartására tett esküt, de ezen eskü feljogosítja az uralkodót, hogy az egyes kérdésekben szuverén módon, a vélemények meghallgatása nélkül, egyedül döntsön. Bodin munkájának jelentőségét úgy foglalhatnánk össze, hogy meghatározta azokat a feltételeket – *törvényhozás, háborúindítás, békekötés, hivatalnokok kinevezése, legfőbb bírászkodás és megkegyelmezés joga* –, amelyek a modern nemzetállam kialakulásához vezettek. Elméletének komplexitása abban írható le, hogy nem csupán a közvetlen célt, a polgárháborús helyzet megoldását, hanem az absztrakt állam fogalmának megteremtését tette lehetővé. Bodin szuverenitás-elmélete a korabeli Európa államalakulatai kormányozhatóságának, rendszerszerű irányításának feltételét jelentette. A mai integrálódó Európa léte rácáfol Bodin elméletére. A *szupranacionalizálódási* folyamatok az egész világban meghaladták szuverén nemzetállamok bodini képzetét.

A társadalmi szerződés első, klasszikusnak tekinthető elméletét *Thomas Hobbes*¹¹ fogalmazta meg a XVII. században. Államelmélete, a *Leviatán, avagy az egyházi és a világi állam anyaga, formája és hatalma* az egyént állítja a központba, aki mindent az öfenntartás érdekében tesz, életét eredendően a természeti törvények határozzák meg.

¹⁰ Jean Bodin: Az államról Budapest, Gondolat 1987

¹¹ Thomas Hobbes: *Leviatán* (vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma); Kossuth Kiadó 1999

Ezzel összefüggésben kijelenti Hobbes, hogy az abszolút jót vagy végső célt nem lehet meghatározni, csupán azt lehet elérni, hogy az individuum a társadalmi feltételeket és kereteket megteremtse, amelyek közt aztán a saját vágyait kielégítheti. Az egyének átruházzák a jogaikat a *Leviatánnak nevezett hatalomra*, amennyiben az megvédelmezi őket. Amennyiben nem önként teszik ezt, a hatalom meg is foszthatja őket jogaiktól, a végeredmény ugyanaz: kialakul egy „inkubátor”, mely lehetővé teszi az emberek számára, hogy konfliktusos kapcsolataikat a jognak megfelelően rendezzék. Hobbes használja a *civil society* fogalmat is, elmélete a modern polgári társadalmak létrejöttének beharangozója.

John Locke eszméi – ugyanúgy, mint Hobbesé – a XVII. századi angol viszonyokból táplálkoznak. Locke is abból indult ki, hogy az egyén nem mindig társadalomba szerveződve élt. De míg a természeti törvényekről hasonlóan vélekednek – azaz mások szabadságának, életének, egészségének és birtokának a megkárosítását vagy megsemmisítését eredendően jogellenesnek fogják fel – addig Locke nem az egyének konfliktusait tartja természetesnek, hanem a békés állapotot. A konfliktus szerinte abból adódik, hogy egyesek nem tartják be a természeti törvényeket. A békés állapot biztosítására a közösségek törvényeket hoznak, amelyek segítségével szankcionálhatók a kihágások. A igazságszolgáltatáshoz létrehozzák a felsőbb „instanciát”, a hatalommal felruházott önbíráskodást, megakadályozó szervet, melynek tagjait maguk közül választják. A törvények és a betartásukra figyelő felsőbb instancia jelenti a *társadalmi szerződést*, melynek alapja az állam hármas funkciója: a *törvényhozás, végrehajtás és föderatív hatalomgyakorlás*.

Jean-Jacques Rousseau¹² munkásságában az ember eredendően jó, de a társadalom megrontja. Radikális és forradalmi munkássága főművének, *A társadalmi szerződésnek* egyik legismertebb sorával is jellemezhető: „Az ember szabadnak született, de mindenütt láncon van.”. A természeti törvények elkorcsosulása miatt az emberek versengeni kezdenek egymással és egymástól függővé is válnak. Ez a kettős nyomás fenyegeti túlélésüket és szabadságukat. A társadalmi szerződés megkötésével azonban megőrizhetnék szabadságukat és megvédhetnék magukat. Állítása szerint ez a közakarati tekintélyének való behódolás eredménye, ami az egyén számára lehetővé teszi, hogy ne

¹² J.-J. Rousseau: *Társadalmi szerződés* In: *Értekezések és filozófiai levelek* Budapest, Helikon Kiadó, 1978

játsszon alárendelt szerepet mások akaratának, egyúttal biztosítja, hogy mégis engedelmessé váljon, mert mindannyian beleszólhatnak a törvénykezésbe. A törvénykezés a nép a visszahívható képviselőin keresztül gyakorolhatja, és így biztosított lenne a népszuverenitás. Rousseau nem tagadta, hogy a szabadság, az egyenlőség és az igazságosság biztosítása az államon belül a nép akaratára való tekintet nélkül létrejöhetne. Egyike volt azoknak, akik komolyan támadták a magántulajdon intézményét, emiatt gyakran tartják a szocializmus és a kommunizmus egyik elméleti megalapozójának is, de számunkra értékesebb elméleti alapvetéseiben elemzi az állam működőképességéhez és a hatékonyságához szükséges feltételrendszert és a rendkívüli helyzetek megoldását célzó eszközöket, a társadalmi egyenlőtlenségeket és az ezt megszüntetni tudó módszereket.

Meg kell említenem, hogy a már Rousseau által is említett kormányzati feladatok, egyetemes társadalmi értékeknek az alkotmányos rögzítését az Egyesült Államok első alkotmányaként számon tartott, *Thomas Jefferson* által 1776-ban megfogalmazott Függetlenségi Nyilatkozat tartalmazta először: *„Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok, közé tartozik a jog az Élethez és a Szabadsághoz, valamint a jog a Boldogságra való törekvésre. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az Emberek Kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik. Ha bármikor, bármely Kormányforma alkalmatlanná válik e célok megvalósítására, a nép Joga, hogy az ilyen kormányzatot megváltoztassa, vagy eltörölje, és új Kormányzatot létesítsen, olyan elvekre alapítva és hatalmát olyan módon szervezve, amely jobban védi Biztonságát, és jobban elősegíti Boldogulását. „¹³*

Szintén Rousseau-hoz kapcsolódva tartom érdekesnek a világpolitika, világgazdaság jelenlegi állapotáért is felelős eszmerendszerek vizsgálatát. Nem célom állást foglalni a *marxi - engelsi eszmerendszer* utópisztikus vagy megvalósítható céljai mellett vagy ellen, de eszmetörténeti szempontból a szerző - szerzők¹⁴ értékes gondolatokkal járulnak hozzá a világ társadalmi fejlődéséhez. Hibásnak tartom azt az értelmezést, amely a

¹³Idézet a Függetlenségi Nyilatkozatból. Thomas Jefferson, 1776 Philadelphia

¹⁴Marx: A Tőke (<http://mek.oszk.hu/04700/04724/04724.pdf>) / Engels: (Marxszal együtt, névtelenül) "A Kommunista Párt kiáltványa", London

szocializmust egy ténylegesen létezett, szociális elveket is megvalósító, de alapvetően kommunista jellegű társadalmi – állami rendszerrel azonosítja. A XIX. – XX. század ezen eszmerendszere alapvetően két fő áramlatra szakadt, a *kommunizmusra* és a *szociáldemokráciára*. Alapértékeiket tekintve, eszmeiségüket vizsgálva sok hasonlóság figyelhető meg e két áramlat között, de belső szerkezetük, értékrendjük hangsúlyai és legfőképpen gyakorlatuk különbözött. A szociális eszményeket érvényesítő, társadalmi és állami berendezkedésre vonatkozó elképzelésekből az egyik irányzatban a közösségi, a másikon az egyenlőségi elemeket emelték ki. A történelem során az egyik a szovjet típusú *kommunista*, a másik a nyugati típusú *jóléti államok*¹⁵ kialakulásához¹⁶ vezetett. A szocialista értékrend legfőbb elemei – az *individualizmus elvetése, az egyenlőség, igazságosság, szolidaritás és közösségiség valamint a szabadság* – a global governance eszmeiségéhez is nagyon közelálló alapértékeknek tekinthetők. Kormányzati és társadalmi szempontból nem kívánom vizsgálni a gyakorlatban is megvalósult és csődöt mondott kommunista államot, mely lényegében a *totalitárius* államtípus egyik fő formája. A jóléti állam feladatai azonban a részben a global governance általánosan meghatározott feladataival is egybevágnak, így megfelelő támpontot adhatnak a további kutatáshoz. A szociáldemokrácia politikai és államelméleti kidolgozásában *Eduard Bernstein*¹⁷ és *Charles Anthony Crosland*¹⁸ alkotott maradandót. Elutasították az erőszakot és a proletárdiktatúrát, nem a hatalom megszerzését tekintették legfőbb célkitűzésnek, hanem egy olyan államot tartottak működőképesnek és igazságosnak, amelyben a társadalmi keret a parlamentáris demokrácia, biztosítva azokat a jogokat – szervezkedési, gyülekezési jog, sajtószabadság, választójog, sztrájkjog stb.–, amelyek segítségével úgy lehet sikerre vinni a kizsákmányolás elleni küzdelmet, hogy nincs szükség forradalomra, a hatalom erőszakos megszerzésére.

Mivel a *kapitalizmus* eszmerendszere nem kötődik szorosan politikai - kormányzati modellekhez, demokratikus és átmeneti társadalmi rendszerekben is találkozhatunk a piacgazdaság működő példájával, ezért lehetetlen is elemezni a sokféle államirányítási modellt.

¹⁵ Berend T. Iván: A jóléti állam: válság és kiutak, in: Magyar Tudomány 2003/10

¹⁶ Magát a „jóléti állam” kifejezést Temple canterbury érsek vezette be 1942-ben, amikor is szembeállította a demokráciák welfare törekvéseit a diktatúrák erőszakra alapuló warfare törekvéseivel. in: Temple: „Christianity and the Social Order”.

¹⁷ Eduard Bernstein: Evolutionary Socialism: A Criticism and Affirmation, Random House, 1961

¹⁸ Ch.A. Crosland: The Future of Socialism, Constable and Robinson; 50th Anniversary Edition, 2006

A különféle felsorolt modellek mind-mind nemzetállamok belső irányítási rendszerei voltak. Az összefüggést a globális kormányzással a közös célrendszer adja. A társadalmi problémák világszinten hasonló vetületet adnak, mint nemzeti szinteken, jóllehet, a megoldásuk akár teljesen más módszert is igényelhet.

A *szuverenitás* és a *hatalommegosztás* kérdése már jóval túlmutat a nemzetállam-egyéni-kérdésen. Áttételesen vonható párhuzam abból a szempontból egyén és állam között, hogy míg a nemzetállami szinten az individuum mond le valamely jogáról az állam vagy valamely hatalmi szerv javára, addig nemzetközi szinten az államok adják fel örendelkezésüket valamely univerzális, multilaterális, vagy szupranacionális¹⁹ szervezet javára.

Ennek az államszintű jog-átruházásnak a *föderalista* elméletek jelentették az ideológiai hátteret. Az egyetemes társadalmi szintű értékek jeffersoni gondolataiból táplálkozva *James Madison*²⁰ Egyesült Államok-beli képviselő, külügyminiszter, majd elnök foglalkozott a „közösségek tartós és átfogó érdekeivel”, és a néha ezen érdekek ellen dolgozó bürokráciával. Megemlítette a hatalmi ágak hármasszétválasztásának szükségességét – törvényhozás, végrehajtás és bírászkodás szintjén, ami a modern kormányzási módszerek máig elvárt alapfelállása²¹ is. A föderatív gondolkodásmód a global governance egyik építőköve, bár nem feltétlenül a hatalomgyakorlás, hanem inkább a problémamegoldás közös módszerei által adott lehetőségek terén.

A XIX. század legnagyobb birodalmának, a Brit Birodalom vezetőinek körében jelent meg a politika globalizálódásának kérdése. A politikai folyamatok globálissá tételének célja a nemzetállamok szerepének, a nemzeti szuverenitás érvényesíthetőségének a megváltoztatása, mely kölcsönös kötelezettségvállalás alapján hozott nemzetközileg elfogadott szabályok alapján történik. Ezen normák, magatartási szabályok korlátozzák a nemzeti kormányok cselekvési szabadságát, és a gazdasági folyamatokkal együtt az *univerzálódás* folyamatához járulnak hozzá.

¹⁹ Természetesen közös halmaz létezhet az említett szervezetek között.

²⁰ James Madison, John Jay, Alexander Hamilton: *The Federalist Papers*, Penguin Classics, 1987

²¹ Locke is részletesen ír a hatalmi ágak szétválasztásáról, de nála a harmadik ág maga a „föderalista hatalom”, melyet a külkapcsolatai, nemzetközi jogi aspektusai határoznak meg. Montesquieunél jelenik meg a bírói hatalom, mint szuverén hatalmi ág. Madison Montesquieut magasztalja és bírálja téziseiben.

A XX. század teoretikusai közül *Michel Foucault*²² foglalkozott az államok feletti, *szupranacionális* hatalomgyakorlás szükségességével, a *hálózati állam* fogalmát magyarázva. Az államot ért támadások – nem csupán fizikai – globalizálódása elleni védekezés aktorai valamely hálózatként működő szervezetektől származnak, legyenek ezek szakszervezetek, egyházak, fegyveres testületek. A megoldás Foucault szerint: „A politikum fogalmát magát kell kiszélesíteni, hogy ne csak államok és ágenseik, hanem azok a szubnacionális, szupranacionális, regionális és internacionális intézmények és folyamatok is beleférjenek, melyek érdekelték a források elosztásában.”²³

A *közösségelvű* politikai teória *Charles Taylor*²⁴ által képviselt vonulata abból indul ki, hogy az egyének nem önállóak, tehát izoláltan létező részecskéi egy nemzeti társadalom vagy egy *globális társadalomnak*. Ahhoz, hogy az egyének identitása kifejlődhessen, Taylor szerint szükségük van társas kötelékekre. Az *én-tudat* szorosan összekapcsolódik a *mi-tudattal*. Az ember magát csak másokhoz tudja mérni, saját magáról alkotott képét a másokkal való kommunikáció és érintkezés alapján alakítja ki. A közösségelvű filozófia szerint nincs egyén közösség nélkül, tehát minden egyéni identitás egy közösségi identitást feltételez.

Számos szerzőt lehetne még felsorolni a hatalomgyakorlás és az állami feladatok témaköréből, a föderális gondolkodás történeti feldolgozása azonban túlmutat a dolgozat témáján. Mindazonáltal megkíséreltem a legfontosabb eszmei vonulatok egy-egy képviselőjét segítségül hívni a globális kormányzás fogalmának bevezetéséhez.

2.1.1. A *governance* szó használata egyéb kontextusban²⁵

A *governance* több szempont szerinti vizsgálatához szeretném sorba venni a leggyakrabban előfordulási és használati módjait.

Corporate Governance: a vállalkozások, vállalatok belső irányítási, ellenőrzési, elszámoltathatósági struktúráira szorított, és tulajdonképpen onnan terjed át (vissza) a politikai-gazdasági szférára.

²² Michel Foucault: *Discipline and Punish*, New York, Pantheon 1977

²³ Forrás: u.o.

²⁴ Charles Taylor: *Cross-Purposes: the Liberal-Communitarian Debate*, in: *Liberalism and the Moral Life*, szerk: Nancy L. Rosenblum, Harvard U. Pr., Cambridge, Mas., 1989

²⁵ Boda Zsolt: *A kormányzás jelentésváltozása a globalizáció korában: a governance-koncepció c., a XII. Politológus Vándorgyűlésen elhangzott előadását veszem alapul a jelentés-meghatározásokhoz*, Noszvaj, 2006

Urban/local governance: Margaret Thatcher brit miniszterelnök politikájához kapcsolódó és az önkormányzatokat érintő pénzügyi restrikciónak kapcsolódó, a nyolcvanas évek Nagy-Britanniájában elterjedt koncepció. A legfőbb probléma az volt, hogy miképp tudják ellátni feladataikat a *helyi önkormányzatok* a szűkösebb pénzügyi feltételek mellett. A megoldás az állampolgári aktivitás mozgósításában, a civil szervezetekkel és a vállalatokkal való együttműködésben látszott körvonalazódni. Ez jelentette egyfelől a részvétel lehetőségeinek megerősítését és a civil szervezetekre való támaszkodást a *jóléti szolgáltatások* biztosításában, másrészt a különböző *public-private partnerségek* kialakításában, ami a közszolgáltatások részleges piacosítását, a magánszféra forrásainak bevonását eredményezte. Már itt is megtapasztalhatjuk azt a kettőséget, amely a *governance* értelmében vett kormányzást jellemzi: egyszerre igényli a fokozottabb civil részvételt, és a közszféra piacosodását, a magánérdekeken alapuló alapvetően piaci koordinációs és integráló mechanizmusok terjedését.

A kormányzás „rég” fogalma	A kormányzás „új” fogalma
A „governance” mint struktúra.	A „governance” mint folyamat.
Aktorközpontú: a kormányzás alanya a kormány (government)	Folyamatközpontú: a kormányzás = <i>interactive process</i>
A kormányzás = <i>politikai cselekvés</i>	A kormányzás = 1. szervezés <i>organizing framework</i> 2. menedzselés <i>Management von Interdependenzen</i>
A problémák kezelésének hierarchikus szerkezete	Nem-hierarchikus szerkezet – a társadalmi aktorok bevonása a problémák kezelésébe
Határozott elkülönítése a kormányzás szubjektumának és tárgyának	A kormányzás szubjektuma és tárgya nem választható el élesen
Határmegvonás a kormányzó szubjektum „kormányzóképesége” és a kormányzás tárgyának „kormányozhatósága” között	A kormányzóképeség és kormányozhatóság kérdése nem válik el egymástól, hanem az az aktorok komplex, intézményesen formált interakciós- struktúrájából jelenik meg

2. ábra Az új és a régi kormányzás fogalmának összehasonlítása²⁶

Power state – governance (és government): az erős állam fogalma a két világháború közötti Magyarországon azt jelentette, hogy a rendeleti kormányzáshoz való

²⁶ Forrás: Stumpf István: A kormányzás visszavétele, Pénzügyi Csúcstalálkozó, 2007. augusztus 31. előadás anyaga

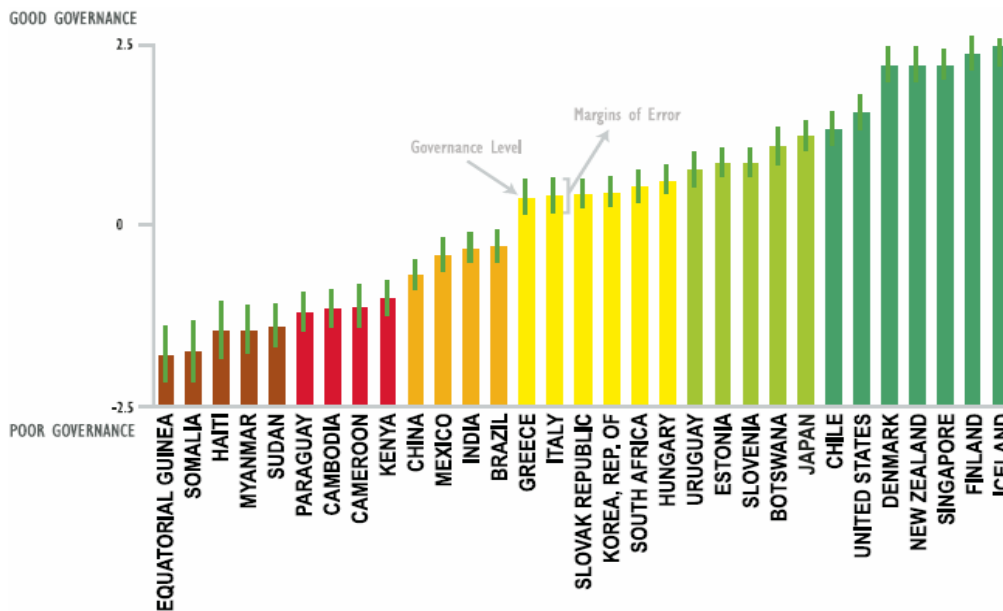
felhatalmazás a széles társadalmi rétegeknek elfogadható irredenta célok érdekében fogalmazódott meg. A mai értelemben vett erős állam inkább már a parlamentáris demokráciák kormányainak, állami szerveinek az erejét jelenti, vagyis, hogy mennyire képesek a törvényeknek érvényt szerezni. A XXI. századi kormányzási – kormányzati funkciók között is aktuális kérdésként merül fel a *power state* fogalma. Az aktív, erős állam koncepciója összeegyeztethető a *small and cheap government* elgondolással. A kisebb állam, az olcsóbb állam nem öncél kell, hogy legyen, de a feladatok nélküli, pazarló, álcélokat követő, kiadásokra koncentráló állam valójában nem erős, hanem *hatékonytalan* állam. A decentralizált és deregulált kormányzás nem jelenti a közszolgáltatások jelentőségének visszaszorítását, sőt kormányzási színvonal-emelkedést kell eredményezzen.

Modern governance (és government): A modern kormányzás államhatalmi kölcsönhatások eredményeképpen alakulhat ki. Ilyen kölcsönhatásokat nemcsak a tradicionális államhatalmi ágak okozhatnak, hanem olyan modern ellensúlyok is, mint az alkotmánybíróságok, az állami számvevőszékek, a jegybankok, a versenyhivatalok, az ombudsmanok, a települési-területi önkormányzatok és például a médiahatalom állami szervei. „Az államszervezet egységes egész, a természetszerű ütközések mellett a kormány és az ellensúlyok viszonyában a kétoldalú együttműködésnek kell dominálnia. Ugyanakkor az ellensúlyok nem növelhetők korlátlanul, mert eltúlzásuk csökkenti a kormányzás hatékonyságát” (*governance efficiency – lásd VI. Melléklet*)²⁷.

Good governance: a különböző fejlesztési intézmények, de legelsősorban is a *IBRD* kezdte el használni a nyolcvanas évek végétől a „good governance” fogalmát. A „good governance” az, amire szükség lenne az átalakuló és fejlődő országokban (lásd 3. ábra). Az alapításkor megfogalmazott célok szerint a Világbank kezdetben nem foglalkozott kormányzati struktúrákkal, hanem fejlesztési hitelekkel valamint segélyeket nyújtott, és a nyolcvanas évek végétől kezdett figyelmet fordítani és forrásokat csoportosítani a fejlődő és eladósodott országok ezen struktúráinak akár kikényszerített átalakítására.

²⁷ Forrás: Sárközy Tamás: Államszervezetünk potenciazavarai. A betegség okai, a beteg állapota, a gyógyulás útjai. HVG ORAC, Bp., 2006

A Világbankot azonban rengeteg kritika is érte ezzel a tevékenységével kapcsolatosan, mert ez az alapján neoliberais gazdasági elgondolás az állam szerepét messzemenőki korlátozta („éjjeliőr állam”), és a vállalati szféra érdekképviseleti céljainak megfelelően határozta meg a kormányzás alapjait és funkcióit. Így a fogalom a fejlődő országok és a Világbank szempontjából is ellentmondásos. Az ugyanis nyilvánvaló, hogy a jó kormányzás – persze az egyensúlyi feltételeket teljesítve – elősegíti a gazdaság fejlődését, az életszínvonal növekedését (Fontosnak tartom itt megjegyezni, hogy az Afrikai Unió kezdeményezésére a földrészi országai vállalták a NEPAD program – The New Partnership for Africa’s Development – keretében, hogy sokat tesznek a „jó kormányzás” érdekében. Afrikáról még lásd a II. Esettanulmányt). Megfordítva azonban korántsem egyértelmű, hogy a gazdaság növekedése magával hozná a kormányzati teljesítmény javulását, a gazdasági mutatók a világgazdaság fejlődéséről számolnak be, de a kormányzás minősége az legutóbbi másfél évtizedben kevésbé javult (lásd VI. és VII. melléklet). A kormányzati tevékenység minőségi javulásához a transzparens működés a legszükségesebb feltétel. De míg az egyes kormányzatok eltitkolhatják gazdasági mutatóikat, vagy adott esetben kedvezőbb színben tüntetik fel magukat a valóságosnál (elég ha csak a görög vagy a magyar példát említjük az utóbbi évekből), aligha beszélhetünk transzparens működésről. A gazdaság azonban kikényszeríti az aktoroktól az átláthatóságot, ezáltal az információáramlás, elszámoltathatóság és a legitim lobbytevékenység lesz a kormányzás velejárója. Persze ebből a szempontból igaza is lehetne a Világbanknak, de a nemzetközi trendek nem támasztják alá az elvárásokat.

3. ábra A governance minősége az IBRD szerint (tekintettel a fejlődő országok teljesítménye)²⁸

European governance: Az Európai Unió 2001-ben fehér könyvet adott ki az európai kormányzásról, és ebben megjelöli a kormányzás két legégetőbb problémáját, a legitimitást és a hatékonyságot. A fehér könyv említi az EU kormányzásának, mint szupranacionális formációnak az állampolgárok által való szkeptikus fogadtatását és ilyen módon a szükséges legitimitás hiányát is. A fehér könyv a bizalom visszanyerésére új kommunikációs módszereket tart szükségesnek. Bár az unió döntéshozatali eljárásai egyes elemeiben imitálják, de mégsem képezik le tökéletesen a demokratikus kormányzatok működési módját, de valóban indokolt governance-ről, mint „kormányozásról” beszélni, amely ebben a felvetésben a formális procedúrák és informális megállapodások, politikai alkuk sajátos keveréke.

Az european governance megjelölést használatos minőségi állásfoglalásként is, Sárközy Tamás szerint a modern kormányzás – európai szabvány szerint – a civil szférával

²⁸ Forrás: Worldwide Governance Indicators, IBRD, Washington D.C., 2006 <http://www.cepis.ops-oms.org/bvsacd/cd60/etica/decade.pdf> (a mutató tartalmazza a közszolgáltatások minőségét, a civil szféra működésének hatékonyságát és függetlenségét a politikai szereplőktől, a politikai akarat megvalósulását és legitimitását és a kormányzás hitelességét)

partneri viszonyt kiépítő, nyitott és átlátható, érdekegyeztetésre, konfliktusfeloldásra törekvő többrétegű kormányzást jelent²⁹.

Bár nyilvánvalóan a „european governance” esetében a politikai célok egy régióra vonatkoznak csak, de ez a koncepció áll fogalmilag és tartalmilag talán a legközelebb a global governance általam megfogalmazni kívánt törekvéseihez.

Responsible governance: A globalizálódás felgyorsulásával a kormányzatok felelőssége nem csökken, azaz ugyanúgy, mint az egyes társadalmakban, úgy világtársadalmi szinten sem jelent megoldást az egyensúlytalanság és az egyenlőtlenség problémájára, ha az állam vagy a piac, a laissez faire vagy a dirigizmus vagy a spontaneitás vagy az adminisztratív irányítás korlátlanul érvényesül. Reformok és kompromisszumok révén nyílik lehetőség a fejlődés lehetőségének megteremtésére és a fejlett országokéhoz hasonló, világméretű jóléti rendszer kialakítására.

2.2. A global governance fogalma

Az előzőekben érintve a különböző történelmi korokat, az egyes kiemelt szerzők témába vágó műveit, egy sokszínű, bonyolult képet kaphattunk a kormányzás lehetőségeiről, problematikájáról. Nyilván a XX.-XXI. század eseményei, a globalizáció kihívásai valamint az új világregend kialakulása (lásd még 46. old.) a kormányzást is egy összetettebb és bonyolultabb problémahalmaz elé állítják. A nemzetközi kapcsolatok fontosabbá válása, az *interdependencia* egyértelmű megjelenése és a világgazdaság dinamikája adja azt a keretet, melyben felmerül az igény egyfajta *kontrollra*. Mivel azok a problémák, amelyekkel a globalizáció folyamatában szembesülnek az egyes országok, már nem kezelhetők nemzeti szinten, azaz a *megoldás is csak szupra- és internacionális* lehet. Egyes nemzeti szintű problémák felismerése és behatárolása szintén csak nemzetközi együttműködéssel valósítható meg, mivel a fejlődő országok anyagi lehetőségei, vagy csupán az adekvát szakmai ismeretek hiánya nem teszi lehetővé a feltáró munkát.

²⁹ Forrás: Sárközy Tamás: Tézisek a kormányzati szervezetrendszer modernizációjára, Polgári Szemle, 2006. március, 2. évfolyam, 3. szám

Ebből a komplex szempontrendszerből vizsgálva a következő definíció adható:

A *global governance* mint fogalom jelenti a világ irányíthatóságának és szervezett működtetésének lehetőségét, a káros folyamatok megelőzését és/vagy helyes irányba terelését, valamint a gazdasági, politikai és környezeti biztonságon alapuló fenntarthatóan fejlődő világgazdasági rendszer támogatását. A szervezett irányításra való törekvésnek természetesen vannak politikai és gazdasági vonulatai is, de mint később láthatjuk, a kettő nem képzelhető el egymás nélkül. A szinergia kialakításához szükség van a nemzetállamok kormányaira, regionális és szubregionális szervezetekre, nem-kormányzati szervezetekre és a nemzetközi gazdasági életben meghatározó szerepet játszó intézményekre is.

Láthatjuk, hogy a feladatok összetettsége miatt a *global governance* kialakítása nem képzelhető el az egyes nemzetek kormányainak világszintű leképezéseként, de feladatai merőben hasonlóak a kormányok feladataihoz.

Kitűzött célként a *global governance* megfogalmazható indirekt módon is: nem jelent strukturált, közvetlenül vagy közvetve választott képviselőket (vagy minisztereket és miniszterelnököt), nem jelent hatalmi törekvést és technokrata vezetési módszereket, céljai ezzel szemben egyetemesek, projektként megvalósítandó törekvések.

A „*global governance*” kifejezést, mint a bevezetésben is említettem, az egyes teoretikusok különbözőképpen használják. Simai Mihály és Blahó András professzorok publikációikban nem fordítják le magyarra, mintegy éreztetve, hogy a kormányzás szó alatt mást értünk a magyar nyelvben, mint amit a *global governance* összetett jelentéstartalma ténylegesen mutat. Az általam idézett német szerzők is jobbra angolul használják a kifejezést, habár itt meg kell jegyeznem, hogy a német nyelvű – és főleg az osztrák területeken – szakirodalmakban előszeretettel használják az angol terminus technikusokat minden további fordítás nélkül. Jankovics László, Boda Zsolt, Bogár László használják a *globális kormányzás* kifejezést, de mivel szinte kivétel nélkül magyarázkodásra szorulnak a jelentés kibővítése érdekében, ezért én legtöbbször maradok a „*global governance*” megjelölésnél.

Használható a kifejezés mintegy a mainstream gondolatok kifejezésére megalkotott megszemélyesített szóösszetételként is, mely tömören ábrázolja a *global governance*

céljait, törekvéseit. Ez a megszemélyesítés nyilván a problémával foglalkozó szakemberek munkáját, ötleteinek összegzését is jelenti.

A global governance gondolkörével foglalkozókat vádolhatják *idealizmussal*, a valóságtól való elrugaskodott kezdeményezések propagálásával, de figyelmen kívül hagyni még azok sem merik, akik a pragmatikus elképzelések hívei. Azaz a lehetőség fennáll a jövő generációi érdekeit szolgáló, civil társadalmak felügyelete alatt álló global governance létrehozására.

3. VILÁGRENDSZEREK TÖRTÉNELMI ÉS ELMÉLETI FEJLŐDÉSE

3.1. Történelmi próbálkozások a világrend intézményesítéséről

3.1.1. A Szent Szövetség³⁰

A napóleoni háborúk lezárása után ült össze 1814-ben az újkor harmadik nagy békekongresszusa Bécsben³¹. Európa újrendezésének megálmodója Klemens von Metternich osztrák herceg volt, aki elutasította korának liberális és nacionalista nézeteit is. A kongresszus végső céljaként jelölték meg a restaurációt - a kongresszus első politikai alapelvét - , azaz az 1792-es status quo visszaállítását.

A korszak államelméletét Adam Müller³² fogalmazta meg *Az államművészet elemei* című munkájában. Véleménye szerint a hatalom és a rendi államiság isten akaratából származik, az élet minden területét átfogja, s maga az istentől kapott hatalom semmiféle jogtörvény alapján nem osztható meg. A svájci Karl Ludwig Haller *Az államtudományok restaurációja* című művében leírt, a kritikusai³³ által reakciónak tekintett kijelentéseiben odáig megy, hogy számára az állam csak az istennek felelős uralkodók magánjogi tulajdona (partimóniuma), tehát az alattvalóknak jogaik nincsenek, csak az alárendeltség az osztályrészük, valamint az egyház által támogatott állam feladata a fennálló rend megőrzése.

A bécsi kongresszus második politikai alapelvét - a *legimitást* - filozófiailag De Bonald és De Maistre³⁴ alapozta meg, állítván, hogy a dinasztiai uralkodási jogukat népakarattól függetlenül istentől kapták, s ezzel mintegy igazolták a Szent szövetség létrejöttének jogosságát-szükségességét.

A legitim uralkodók közös érdekpolitikája, azaz a forradalmi eszmék feltartóztatása, hatalmuk megőrzése alakította ki a harmadik alapelvet, a *szolidaritást* az uralkodók között. Mivel a kongresszuson Európa csaknem valamennyi állama részt vett, s az 1815-ben aláírt záróokmány helyreállította az öt nagyhatalom egyensúlyát - pentarchiáját - ,

³⁰ Forrás: SH atlasz, Világtörténelem [1992] Springer Hungarica Kiadó, Budapest

³¹ Az első a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai béke (1648), a második a spanyol örökösödési háborút lezáró utrechti béke (1713) volt.

³² Albrecht Langner, Adam Müller in: Jürgen Aretz/Rudolf Morsey/Anton Rauscher (Hrsg.), *Zeitgeschichte in Lebensbildern* Bd. 4. Mainz 1980

³³ Például Albert Portmann-Tinguely: *Biographisch-Bibliographisches Lexikon*, Band XVII Kötet 587-614, Traugott Verlag Berlin, 2000

³⁴ Bates, David W: *Joseph de Maistre's Life, Thought, and Influence: Selected Studies* Canadian Journal of History, Apr 2003

(lásd I. Melléklet) ezért nevezhetjük az újkori világrend kialakításának elindításában az első fontos eseménynek a bécsi kongresszust.

1815 szeptemberében létrejött a *Szent Szövetség*. Alapító államai az ortodox görögkeleti Oroszország, a katolikus Ausztria és a protestáns Poroszország uralkodói egy olyan rendszer mellett kötelezik el magukat, amelyet a szentírás szavai szerinti kormányzás jellemez. Az uralkodók Isten előtti felelősségükből vezetik le a nacionalista és liberális törekvés és a forradalmi mozgalmak elleni fellépéshez való jogukat. A szövetség erejét mutatja, hogy a pápa, a szultán és az angliai régensherceg kivételével minden európai uralkodó³⁵ csatlakozik hozzá.

A szövetség tagállamaira jellemző az abszolutizmus erősödése, de ezzel párhuzamosan létezik egy polgári fejlődés is, igaz inkább csak eszmei, ideológiai síkon, ami leginkább a kultúrában mutatkozik meg. A polgári fejlődés a felvilágosodásból és a francia forradalom eszmeiségéből kialakult nacionalizmus és liberalizmus elterjedését jelenti. A nacionalizmus céljai eltérőek, attól függően, hogy egy szétdarabolt országban jelenik meg (Németország, Itália), ahol nemzeti egység megvalósítását tűzik maguk elé; vagy alávett országokban, mint hazánk, ahol pedig a függetlenségért szállnak síkra a nacionalizmus képviselői. A nacionalizmus jellemző vonásai: a *nemzeti összetartozás* (kultúra, nyelv, vallás, jogok, szokások), a nemzeti öntudat és a nemzeti önérték, ezek azonban a XIX. század végéig még nem más népek rovására valósulnak meg. A nacionalizmus külsőségeiben is megjelenik, mint: nemzeti lobogó, szimbólum, viselet és táncok. Bár a nacionalizmus a francia forradalomban jelenik meg először³⁶, a XIX. század második felétől kezdődően a nemzetiségek körében is megjelenik. A liberalizmus szabadelvűséget jelent, maga a szó onnan származik, hogy 1820-ban a spanyol felkelők így nevezik magukat. A liberálisok célkitűzései kiterjednek a politikára, a gazdaságra és a társadalomra egyaránt.

A politikai követeléseik a következők: érvényesüljenek a polgári szabadságjogok, azaz: történjen meg a jobbágyfelszabadítás, vezessék be a törvény előtti egyenlőséget, legyen

³⁵ Franciaországban Bourbon restauráció következett be, Törökország nem keresztény állam, Angliának csak a kontinentális egyensúly fenntartása volt fontos és különben sem feudális állam már.

³⁶ Habár a fogalom nem volt új, ismert volt már a középkorban is, amikor is a vallás mellett a hazafiasság számított a legfőbb tudati tényezőnek, önazonossági jegynek. Ám míg a középkor nemzetfogalmába a nemesi nemzet tartozott bele, addig az újkori fogalomba, a felvilágosodás, a francia forradalom és a romantika hatására definiálódott *natio* fogalmába már beletartoztak a közrendűek, a „szegény adózó nép”, a harmadik rend tagjai is.

népkepviselet és közteherviselés. A gazdaságban a szabad verseny, a társadalomban pedig a szabad polgári tulajdonviszonyok bevezetését követelik. A fentieken kívül a liberalizmusnak van még egy feudalizmus-ellenes éle is.

A Szent Szövetség nem lehetett tartós, hiszen a politikailag elnyomott és gazdaságilag kizsákmányolt nép a francia forradalommal szimpatizált, és csak idő kérdése volt, hogy mikor tör ki a forradalom, a Szent Szövetség tagállamai között pedig érdekellentétek feszültek. Az első forradalmi hullám már 1820-ban megindul a spanyol felkeléssel, amit liberális katonatisztek vezetnek, és a spanyol király csak francia segítséggel tudja leverni. Szintén 1820-ban tör ki a forradalom a Nápolyi királyságban Itália egyesítéséért (carbonari-mozgalom), majd 1821-ben pedig a Piemonti királyságban, mindkettőt osztrák csapatok verik le. 1821-ben tör ki a felkelés Görögországban is, amely a török függőség ellen indul, de a nagyhatalmak érdekellentétei és féltékenysége ahhoz vezet, hogy 1829-ben kikiáltják a független Görögországot. A második hullámba egyetlen mozgalom tartozik, a dekabristáké. A nemesek, katonatisztek és értelmiségiek célja a cári abszolutizmus helyett az alkotmányos monarchia vagy a köztársaság bevezetése. A cár azonban ezzel nem ért egyet, a felkelők közé kartáccsal lövet, a felkelőket felakasztják, a többieket pedig Szibériába száműzik.

A harmadik hullám az 1830-as éveket foglalja magában, amely egy újabb francia forradalommal kezdődik 1830-ban. XVIII. Lajos halála után 1824-ben öccse, X. Károly kerül a trónra, aki a régi rendszert akarja helyreállítani. Ennek érdekében megszavaztatja az emigránsok kártalanítását, feloszlatja a nemzetőrséget, továbbá az egyházat az állam fölé helyezi. A pohár akkor telik be, amikor 1830 júliusában feloszlatja a parlamentet. Válaszlépésként a párizsi munkások és diákok barikádokat emelnek az utcákon, majd az ellenük küldött királyhű sereget megverték, X. Károly kénytelen lemondani és elmenekülni. A polgárságot ez váratlanul érinti, ezért a pénzarisztokrácia ragadja meg a hatalmat, akik a trónra Lajos Fülöpöt hívják meg, akinek egyik első intézkedése lesz a Szent Szövetségből való kilépés. A francia forradalom hatására Brüsszelben is felkelés tör ki -a holland uralom ellen. A Szent Szövetség az angol-francia ellenségeskedés miatt nem tud közbelépni, másrészt pedig Oroszországot pillanatnyilag a lengyel forradalom köti le, így Svájc után létrejön Európa második semleges ütközőállama. I. Sándor halálával 1825-ben I. Miklós lesz a cár, aki felszámolja elődje által adott korlátozott hatáskörű országgyűlést és alkotmányt, mire 1830 novemberében a diákok, liberális

nemesek és tisztek fegyverrel szállnak szembe a cári hatalommal, az országgyűlés pedig trónfosztottá nyilvánítja a *Romanov-dinasztiát*, kítör a lengyel-orosz háború. A nemesek azonban ezúttal sem könnyítenek a paraszti terheken, így ők tétlenek maradnak, a túlerőben lévő cári sereg pedig felszámolja a kis, szétszórt nemesi csapatokat. 1831 szeptemberében Varsó is elesik, az év végére I. Miklós seregei fel tudják számolni a mozgalmat.

3.1.2. A Népszövetség

1919. IV. 28-án a versailles-i békekonferencia plenáris ülése elfogadta a *wilsoni 14* pont egyikében előirányzott Népszövetség felállítását (lásd II. Melléklet). Wilson a népszövetség megalakításával a világbéke biztosítását, valamennyi állam területi sérthetlenségét és politikai függetlenségét látja megalapozottnak. Ettől fogva egy állam hegemoniája többé már nem a nagyhatalmak egyensúlyával, azaz az európai államok *vesztfáliai* (1648), *utrecht*i (1713) és *bécsi* (1814) békekongresszusokon meghatározott, az első világháborúig tartó rendezőelve szerint kerülhető el, hanem a népszövetség megalapításával, amely minden jövőendő háborút nemzetjogi szempontból jogtalanságnak minősít.

Az alapító államok, egyben a békeszerződés aláírói, aláírják a 26 cikkelyből álló alapszabályt, amely része lesz a versailles-i szerződésnek is. 1928-ban megkötik a *Briand-Kellog-paktumot*, amely a konfliktusok békés rendezéséről és a háború elkerüléséről szól. A megállapodáshoz 1929 végéig csatlakozik 69 állam³⁷, sőt Szovjetunió, a balti államok, Románia, Lengyelország és Törökország még az érvénybelépés előtt magára nézve érvényesnek tekinti azt.

A Népszövetség közgyűlése minden évben egyszer ül össze, és minden tagja egy szavazattal rendelkezik (valamennyi tagállam delegál képviselőt). A Népszövetség Tanácsa 4-6 állandó továbbá 9 ideiglenes tagból áll, akiket a Népszövetség Gyűlése választ meg. Az állandó tagok között Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Japán, majd később Németország képviselője foglal helyet. Németország kilépése (1933) után Szovjetunió foglalja el annak megüresedett helyét.

³⁷ Párizsban 15 nemzet képviselői írják alá az alapszabályt, 1929-ig további 54 nemzet csatlakozik

Mindkét szerv feladata a vitás kérdések megoldása és a felek közötti közvetítés, de a Népszövetség Tanácsa intenzívebb politikai tevékenységet folytat és többször ülésezik évente. A vitában álló feleknek tartózkodniuk kell a szavazástól, és az egyhangú döntés az általános. A fent említett szerveket a genfi székhelyű Állandó Főtitkárság is támogatja. A Népszövetséghez csatlakozik a Hágai Állandó Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Munkaügyi Bíróság is.

A Népszövetség célja, hogy a szabad népek világszervezeteként a nemzetközi együttműködést előmozdítsa, és a világbékét biztosítsa. Céljának elérése érdekében a hagyományos titkos diplomácia és a nemzeti politika helyett a tagok $\frac{2}{3}$ -ának szavazata alapján gazdasági és katonai szankciókat alkalmaz az esetleges támadó országgal szemben. Mivel a Népszövetség a párizsi békeszerződés után létrejött politikai rendszer fennmaradását az egyhangú szavazás elvével garantálta – így nehéz is lett volna változtatni azon -, ezért működése inkább a sok politikus által csak a fegyverszünet húsz évről-hívott két világháború közti időszakra korlátozódhatott. A szövetség tehetetlensége már 1931-ben, Japán mandzsúriai bevonulásakor megmutatkozott. Amikor Olaszország 1935-ben lerohanta Abesszíniát (Etiópiát), a Népszövetség agresszornak minősítette, és gazdasági szankciókat léptetett életbe ellene. A szankciók hatástalanságát mutatja, hogy az Egyesült Államok folytatta a kőolaj, Németország pedig a szénszállításokat Olaszország számára.

1939-ig tizennégy állam lép ki a Népszövetségből, Szovjetuniót a Finnország elleni agresszióért kizárják, valamint az sem hagyható figyelmen kívül, hogy Németországban a békeszerződéseket és korlátozásokat semmibe vevő hatalomra jutott nemzetiszocialista kormány expanziós politikáját sem próbálják visszaszorítani. A világháború kitörése már egyértelművé tette, hogy a világbékét nem tudják a szövetség alapelvei szavatolni. 1946. április 18-án a Közgyűlés kimondja az eredeti céljainak megfelelni nem tudó Népszövetség feloszlását.

3.1.3. Az ENSZ

A második világháború kitörése után a szövetséges hatalmak látván, hogy a Népszövetség nem alkalmas feladatának ellátására, és már a megfelelő presztízse sincs meg a sorozatos kilépések miatt, elhatározták egy, a béke és a biztonság szavatolására létrehozandó nemzetközi szervezet megalakítását.

1942-ban Washingtonban, a szövetségesek a „26 nemzet nyilatkozatában” nevezik először magukat Egyesült Nemzeteknek³⁸, s főként amerikai és brit kezdeményezésre az Atlanti Chartában megfogalmazott törekvéseket, azaz az 1941-ben Roosevelttel által meghirdetett, kibővülő 4 szabadságot – szólás-, vélemény-, vallásszabadságot, valamint az ínségtől és félelemtől mentes életet – tartják alapelveknek. A 4 szabadságot az Atlanti Chartában megfogalmazott szerződéspontok, azaz a lemondás a területi terjeszkedésről, önrendelkezési jog valamennyi nemzet számára, területi változtatások csak az érintettek beleegyezésével történhetnek, lemondás a fegyveres erőszakról, a tengerek szabadságának biztosítása már egy új, biztonságos világrend felállítására alkalmas elvrendszerré emeli.

A Dumbarton Oaks-i konferencián, 1944-ben dolgozza ki az Egyesült Államok, Kína, Nagy-Britannia és a Szovjetunió az ENSZ alapszabályzatát, s ezt a jaltai konferencián azzal egészítik ki, hogy a Biztonsági Tanács állandó tagjai vétójoggal rendelkeznek. A San Franciscó-i konferencia javaslatára 1945 VI. 6-án megalakul az ENSZ (lásd III. Melléklet), az alapítóokmány október 24-én lép életbe. Ez a nap az Egyesült Nemzetek napja.

50 alapító állam³⁹ képviselői aláírják az Egyesült Nemzetek Alapokmányát, amely összesen 111 cikkelyből áll, s a Népszövetség 1946-os feloszlata után átveszi annak szerepét. Céljait az alapokmány 1. cikkelyében fogalmazzák meg: biztosítani a világbékét, védelmezni az emberi jogokat, garantálni minden nép egyenjogúságát és növelni a világ általános életszínvonalát.

³⁸ 1942.I.1.: A washingtoni paktumban a tengelyhatalmak ellen háborút viselő 26 nemzet különbékét elutasító nyilatkozata, ez nevezhető az ENSZ csírájának

³⁹ 1945.X.15-én Lengyelország is belép alapító tagként.

A tagok kötelezik magukat, hogy:

- részt vesznek a béke biztosításában, és erre békés eszközöket (ajánlásokat, közvetítéseket, egyeztető bizottsági határozatokat) használnak, politikai vagy gazdasági szankciókat kezdeményeznek, illetve a tagok által felállított fegyveres erőket vetnek be,
- elismerik más államok önvédelmi jogát, és regionális biztonsági szerződéseket kötnek,
- nem avatkoznak be más államok belügyeibe (ezzel lemondanak arról, hogy megvédjék az emberi jogokat a totalitárius államokban – az emberi jogok nyilatkozata nem válik kötelezővé),
- a hűség és bizalom elve alapján lojálisan teljesítik az ENSZ-tagsággal járó kötelezettségeket.

Az ENSZ-nek tulajdonképpen tagja lehet bármely állam, amely elismeri az alapokmányt, és az abban foglaltakat kész teljesíteni.

Az ENSZ legfontosabb szerve, az állandóan ülésező *Biztonsági Tanács*. Feladata a béke biztosítása, határozatai, amelyeket szavazással hoznak (15 szavazatból 9 szükséges) kötelezőek, szükség van a szavazásra politikai akciókhoz, alapszabály-változtatásokhoz, új tagok választásához. Gátló tényezőként lépett fel az öt állandó tag vétójoga (lásd 1. táblázat), amellyel 1946-tól napjainkig a Szovjetunió/Oroszország 122-ször, Nagy-Britannia 32-ször, Franciaország 18-szor, Kína pedig 6-szor élt. Az ötödik állandó tag, az Egyesült Államok 82-szer élt vétójogával (a hatvanas évek közepéig egyszer sem!). A Biztonsági Tanácsnak az öt állandó tag mellett 10 nem állandó tagja van, ezek földrajzi régiókat képviselnek. Az utóbbi vétók többnyire az Egyesült Államokhoz fűződnek, azért szavazott nemmel az USA, hogy az Izraelt elítélő határozatokat megvétózza. Washington összesen 35-ször szavazott nemmel Izrael ügyeiben, 53-szor maradt egyedül az álláspontjával a Biztonsági Tanácsban. Kína még 1972-ben megvétózta Banglades ENSZ-tagságát, Franciaország a Comore-szigetek ügyében és a spanyol polgárháborúval kapcsolatosan szavazott nemmel. Andrej Gromikó-t „Mr. Nyet”-nek nevezték, 79-szer élt vétójogával. Nagy-Britannia Rhodézia és Zimbabwe esetében vétózott egyedül.

A vétójog alkalmazását, akárcsak a BT-tagság intézményét, sokan bírálják a következő indokokkal:

- A BT-határozatokat előfordul, hogy nem is hajtják végre, nem is kényszerítik ki a végrehajtásukat
- A mai geopolitikai realitásokat nem tükrözi az állandó tagok összeállítása
- A vétójog megakadályozza a többség akaratát, így sok fontos határozat nem születhet meg, a BT hatékonysága ezen múlhat
- Mivel a jelenlegi állandó tagok a költségvetés alig felét fizetik, ezt a konstellációt meg kellene reformálni, és a pénz hatékonyabb elköltését célul kitűzni egy megreformált, új tagokkal kibővülő, demokratikusabb BT-ben
- Az öt állandó tag nem mond le a privilégiumairól, de az alapokmány módosításához a támogató hozzájárulásuk kell, mert vétójoguk megakadályozhat bármely módosítást.

1. Táblázat ENSZ BT-ben megvétózott döntések száma ⁴⁰

Idő	Egyesült Államok	Egyesült Királyság	Franciaország	Kína	Oroszország	Összesen
1946-55	-	-	2	1	80	83
1956-65	-	3	2	-	26	31
1966-75	12	10	2	2	7	33
1976-85	34	11	9	-	6	60
1986-95	24	8	3	-	2	37
1996-2006	12	-	-	3	1	16

A folyamatosan növekvő békefenntartási folyamatok növekvő költségvetést is igényelnek. Habár a *rendes költségvetésnek* nem része a békefenntartásra szánt pénz, az adminisztrációs feladatok növekedése, a tagok számának gyarapodása mind költségtöbbletet jelent. Noha az ENSZ hatékonyabban oldja meg a feladatokat, mintha a résztvevő nemzetek külön-külön tennék ezt, a feladatok szaporodása szintén komoly

⁴⁰ Forrás: Magyar Hírlap, 2003.03.12.

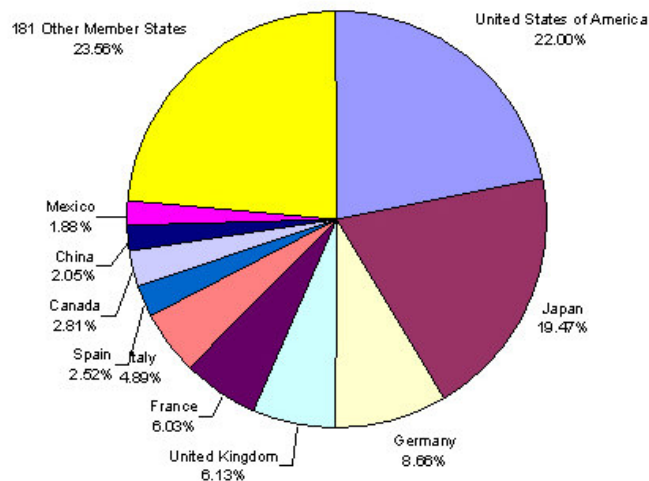
anyagi vonzattal is jár. 1985-ben Olof Palme svéd miniszterelnök javasolt egy 10%-os befizetési plafont, ami jobban tükrözné a demokratikus törekvéseket, és a 15 legnagyobb befizető osztozna a kieső költségvetési bevételek megfizetéséből. Az alábbi táblázat a jelenlegi rendszer és a 10%-os plafon közti különbségeket mutatja.

UN Regular Budget for 2006: US\$1,925 million

Country	Current modell (2006)		10% Cap Model		Assessment change
	Total Assessment	%	Total Assessment	%	
US	\$423	22.0%	\$193	10.0%	-\$231
Japan	\$375	19.5%	\$193	10.0%	-\$183
Germany	\$167	8.7%	\$193	10.0%	\$26
UK*	\$118	6.1%	\$187	9.7%	\$69
France*	\$116	6.0%	\$184	9.6%	\$68
Italy	\$94	4.9%	\$149	7.8%	\$55
Canada	\$54	2.8%	\$86	4.5%	\$32
Spain	\$49	2.5%	\$78	4.0%	\$29
China	\$40	2.1%	\$64	3.3%	\$24
Mexico	\$36	1.9%	\$57	3.0%	\$21
Republic of Korea	\$35	1.8%	\$56	2.9%	\$21
Netherlands**	\$33	1.7%	\$52	2.7%	\$19
Australia**	\$31	1.6%	\$49	2.6%	\$18
Brazil**	\$29	1.5%	\$46	2.4%	\$17
Switzerland	\$23	1.2%	\$37	1.9%	\$14

All numbers in US\$ million

**Top 10 Contributors to the Regular Budget
2004-06**

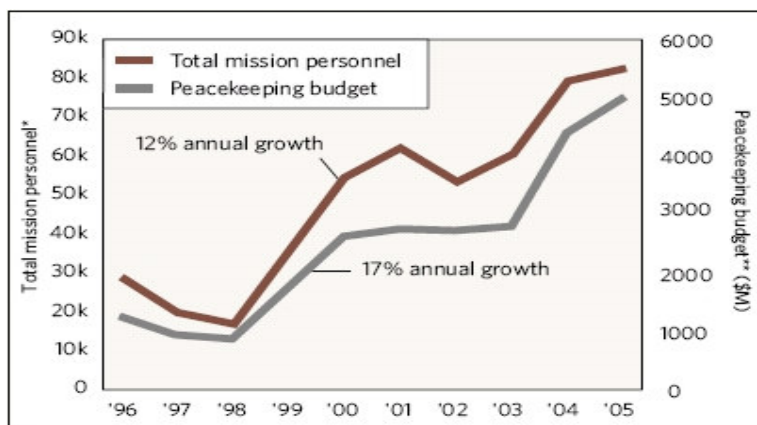
4. ábra Az ENSZ rendes költségvetése⁴¹

Az ENSZ *költségvetése* és a tagok valamint a nem tagok hozzájárulása évente kerül megállapításra. A legtöbbet, kb. 22%-nyi részt az USA vállalja, 19% jut Japánra, 8%

⁴¹ Forrás: <http://www.globalpolicy.org/finance/assessmt.htm>

Németországra, 6-6 %⁴² Nagy-Britanniára és Franciaországra (befizetésekről lásd a IV-V. Mellékletet). A koreai háború (1950-53) után vétó esetén a Közgyűlés a *Uniting for Peace Resolution*-on keresztül dönt az esetleges támadó elhárításához szükséges eszközök és csapatok készenléte helyezéséről.

A békefenntartási feladatok (lásd 5. és 6. ábra) megnövekedett létszámbeli igényt is jelentenek a résztvevő országok számára, a 2006-2007-es békefenntartási műveletek létszámbeli igénye elérte a 81 000 fő fegyveres és 15 000 fő civil résztvevőt. 112 országból származnak a 18 helyszínen résztvevő csapatok, költségvetésük (2 évre) 4,75 milliárd dollárt emészt fel, mely összeg a Timorban, Libanonban és Szudánban bevetett egységek költségvetésével akár a 7 milliárd dollárt is elérheti. Természetesen az Egyesült Államok hozzájárulása a legnagyobb arányú, 27%-ot ér el, 19%-ot Japán, 9%-ot Németország, 7%-ot Nagy Británia és Franciaország, 5%-ot Olaszország, 3%-ot Kanada és Spanyolország, 2-2%-ot Kína és Hollandia vállal magára.

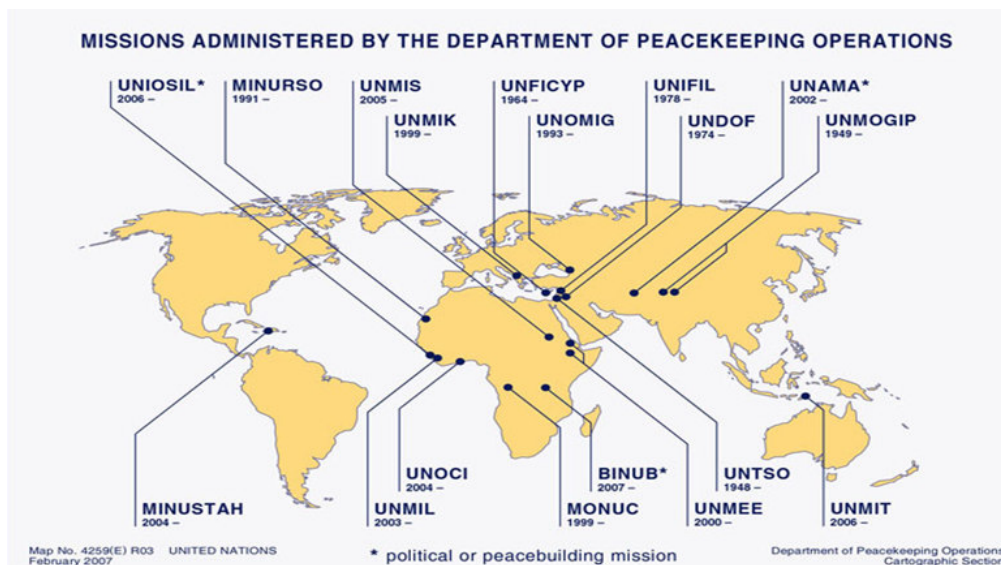

	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05
Number of peace-keeping missions	16	14	14	16	14	12	12	11	15	15
Average personnel per mission	1816	1443	1223	2200	3917	5198	4465	5519	5315	5524

5. ábra A növekvő békefenntartási kiadások⁴³

⁴² Forrás: <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/gaab3748.doc.htm>

⁴³ Forrás: <http://www.un.org/reform/investinginun/intro.shtml>

6. ábra Folyamatban lévő békefenntartó missziók⁴⁴

Ha a rendkívüli üléseket nem tekintjük, évente egyszer ül össze a *Közgyűlés*, mégpedig 1952 óta New Yorkban. Részben kétharmados többséggel hozott határozatai csak az azokkal egyetértő tagok számára kötelezőek. Minden tag egy szavazattal rendelkezik, és öt tagot delegálhat. A Közgyűlés feladata két évente megválasztani a Biztonsági Tanács nem állandó tagjait, a főtitkárt az összes tanács illetve a *Nemzetközi Bíróság* tagjait. A *Kormányzati Bizottság* feladata a bizottságok és a feladatok koordinálása.

A *Titkárság* élén a Biztonsági Tanács által ajánlott, öt évre választott főtitkár áll, aki részt vesz a Biztonsági Tanács ülésein, de szavazati joga nincs. További fontos szerv a *Gazdasági és Szociális Tanács* (a regionális albizottságokkal), amelyet a világ általános életszínvonalának emelésére hoztak létre. Az egykori népszövetségi mandátumokat – függetlenségük eléréséig Togo, Kamerun, Szomália és Tanganyika – a *Gyámsági Tanács* igazgatta. Jogvitákban a független Nemzetközi Bíróság ad szakvéleményt, amelynek tagjait – 15 főt – 9 évre választják.

Az ENSZ szervezeteivel és bizottságaival szorosan együttműködnek a nemzetközi szerződésekkel szabályozott, önálló különszervezetek. Közülük a jelentősebbek: a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (IBRD), a Nemzetközi Valutaalap (IMF), a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEO), az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési

⁴⁴ Forrás: www.issi.org.pk

Konferenciája (UNCTAD) és az ENSZ Nevelési, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO).

Az ENSZ reformjára és az ún. Millenniumi Célokra a későbbiekben térnek ki.

3.1.4. Egyéb gondolatok a világrendről

Érdemes megemlíteni, ha jelentőségét túlbecsülnünk nem is szabad, hogy a II. világháború folyamán Churchill még egy angolszász partnerség-javaslatot fogalmazott meg, melyben egy, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia által közösen fenntartott brit világhatalmi pozíció megtartásából indult ki. A két ország speciális viszonyát úgy képzelte el, hogy az egy testvéri társulás, amelyet egybekötnek a történelmi és vérségi kapcsolatok. Javasolta, hogy vezessenek be közös állampolgárságot, legyen szabad a költözködés és a munkavállalás, egyeztessenek a külpolitikáról, maradjon fenn békeidőben is az egyesített vezérkar és használják egymás kikötőit és támaszpontjait világszerte.

Roosevelt nem osztotta a kérdésben Churchill álláspontját, sőt a világháború utáni rendet a „négy rendőr” irányítása alatt képzelte el. A québeci konferencián Roosevelt Churchill ötletét túlhaladottnak ítélte, s az érdekszféra-politika új verziójaként jellemezte. Helyette üdvözölte az ENSZ előkészítésének tervezetét. A brit nagyhatalmi politizálás már egyértelműen az Egyesült Államok hajlandóságán múlt, s mivel az Egyesült Államok inkább egy egyetemes szervezet kialakítását szorgalmazta, így kerülhetett sor az ENSZ felállítására.

A II. világháború után kialakuló gazdasági-politikai világrend jelentős újdonságot mutatott fel azzal, hogy a meghatározó nagyhatalmi és nemzeti befolyások mellett immár egy nemzetközi, globális intézményrendszer körvonalai is kibontakoztak. A kormányok elindultak egy olyan kooperáció felé, amelynek keretében a nemzetközi problémák és konfliktusok közös fórumokon rendezhetők.

Összegezve elmondhatjuk, hogy az ENSZ a minden addiginál több pusztulást hozó II. világháború eredményeként jött létre, azzal a céllal, hogy a nemzetközi kapcsolatoknak keretet adjon, és a békét szilárdabb alapokra helyezze. A békefenntartás a folyamatos nukleáris fenyegetettség és az állandó regionális konfliktusok közepette az ENSZ legfőbb

feladatává vált. Ma már tartalmilag azonban a szervezet sokkal többet jelent a kéksisasok munkájánál. Amellett, hogy a békefenntartás és a konfliktusok megoldása továbbra is fontos rendeltetése, célkitűzésként megfogalmazott feladata az emberiség életminőségének javítása.

3.2. A globális rend új jellemzői

A hidegháború idején egy viszonylag kiszámítható, működő struktúrában élt a világ népessége. A világrend befolyásolására azonban csak az Egyesült Államoknak volt meg a teljes eszköztára, azaz a *gazdasági, politikai és katonai* eszköztára. A Szovjetunió és a többi kommunista ország a gazdaságát a nehézipar fejlesztésének rendelte alá, s ez a belső életszínvonal folyamatos romlásához vezetett, még az ez ellen hozott intézkedések és hitelfelvételekkel történő orvoslás is kevés volt ahhoz, hogy a nyugati életkörülményekhez valamelyest is felzárkózzanak, vagy a lemaradást csökkentsék. A kereskedelem volumene a KGST országokban alacsony volt, így gazdasági hatalomról nemigen beszélhetünk, annak ellenére, hogy a Szovjetunió hatalmas ásványkincs készlete, mezőgazdasági területei ésszerű hasznosítással megalapozhatták volna a fejlődést.

A hidegháború alatt az is elképzelhető volt, hogy egy állam gazdasági nagyhatalommá fejlődjön, miközben katonailag jelentéktelen tényező maradjon; ez volt Japán a második világháború után. A hidegháború után a világrendet meghatározó elemek egy-egy, a világot befolyásoló hatalom életében szimmetrikusabbá váltak, vagy az adott hatalom elvesztette jelentős befolyásoló szerepét. A XXI. század nemzetközi rendszere látszólagos ellentmondással bajlódik: egyfelől a *fragmentáció*, azaz a töredezettség, másfelől az *egységesezés*, a szabványosodás folyamata bír jelentős hatással.

A fragmentálódásra a legaktuálisabb bizonyíték a politikai és vallási fundamentalizmus feléléde. A nacionalizmus és a terrorizmus térnyerése immár globális problémaként merülnek fel, számos új elemet hozva a bipoláris világrend megszűnése utáni biztonsági űrbe. A terrorizmus új formáját egyes szakértők hiperterrorizmusként⁴⁵ jelölik meg, a terrorszervezetek – mindenekelőtt a globálissá szervezett al-Kaida – működését, hatóságát és pusztá jelenlétét hangsúlyozva. A nemzetközi jelenlétre paradox módon nincs megfelelően összehangolt globális reakció. Úgy tűnik, hogy amíg Európa

⁴⁵ Forrás: Gorka L. Sebestyén: „Hiperterrorizmus”, a terrorizmus globalizációja, ÉS, 47. évfolyam, 30.szám

kontinensen lévő területeit nem állítja valamely globális terrorszervezet az USA-ban történetekhez hasonló kihívás elé, addig Európa nem is képes alkalmazkodni a láthatatlan ellenséggel szembeni új harcmodorhoz⁴⁶.

A bipoláris világrend megszűnésével a nemzetközi rendszer legalább hat nagyhatalom – az Egyesült Államok, Oroszország, Európa, Kína, Japán, India –, és több közepes és kisebb állam kapcsolatainak múlik. Ugyanakkor a világgazdaság működése a kommunikáció felgyorsulásával a világ egészében egyszerre történik, s olyan kérdések, problémák merültek fel, amelyek csak világszinten oldhatók meg, ilyen a környezetszennyezés, a népességrobbanás, az atomfegyverek elterjedése és a gazdasági interdependencia. Ezek a problémák is mutatják, hogy a kapcsolatok először váltak világszinten egyetemlegessé. A határokat átlépő folyamatok szükségszerűvé teszik a nemzetközi kontrollt, mely elvezetett az egyre erősebb nemzetközi kormányzás korához⁴⁷. Az államok – bár továbbra is a legfontosabb szereplői a világszintű eseményeknek – már nem kizárólagos formálói a folyamatoknak. A nemzetközi porondon feltűnt számtalan egyéb szereplő is, NGÓ-k, INGO-k, vállalatok, regionális és szubregionális szervezetek formájában.

A nemzetközi együttműködés nemcsak a kontroll területén jelent újat a globalizáció szereplőinek. A fent említett szereplők térben kitágítják a mozgásterüket, és így a jelenlegi határok által elválasztott demokratikus berendezkedés is kihívások előtt áll. Erősödnek a multikulturális identitások, létrejönnek a szupranacionális integrációk, és együtt megkérdőjelezzik a ma ismert nemzetállamokban létező demokrácia létjogosultságát.

A demokráciák alapját szolgáltató területi lehatároltsághoz kapcsolódó nép, nemzet, kultúra, társadalom, osztályok, állampolgárság, stb. fogalmak⁴⁸ szerepe a jövőben teljesen átvértékelődik. A hasonló – politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális – értékrendű és berendezkedésű országok között az integrációs folyamatok természetesen fognak végbemenni, még akár a földrajzilag nem egy régióhoz tartozó területeken is. A

⁴⁶ Természetesen nem megfélemlítve a londoni metró ellen történt terrortámadásról, vagy a 70-es, 80-as évek politikai és ideológiai terrorcselekményeit végrehajtó IRA vagy ETA törekvéseiről.

⁴⁷ Forrás: Kingsbury, Benedict: *The International Legal Order*, IILJ

Working Paper 2003/1, *History and Theory of International Law Series*, p. 3. <http://www.iilj.org>

⁴⁸ Forrás: Bayer József: *Globalizáció és politika* in: *Globalizációs trendek*, MTA Politikatudományok Intézete, 2003 Bp. (szerk: Bayer József – Lévai Imre)

kommunikációs csatornák segítségével különválnak a társadalmi hasonlóság és a földrajzi szomszédság, megtapasztalhatjuk a világ más részein történt eseményeket, virtuális kapcsolatot létesíthetünk szinte bárhová.

A virtuális kapcsolatok elterjedése persze magával hozhatja a szociális és politikai elidegenedést is, a közvetlen kapcsolatok erodálásához vezethet. Bayer József *teledemokráciaként* említi a jövő társadalmi-politikai berendezkedését⁴⁹, melyet a kommunikációs hálózatok terjedése tesz lehetővé (lásd később 15. ábra). Értékelhető ugyan a demokrácia kiteljesedésének az információs technológiák által lehetővé tett decentralizált cyber-tér-beli élet, de valójában csupán a média által közvetített értékek fognak befolyásolni a fogyasztókat. Fel lehet tenni úgy is a kérdést, hogy tekinthető-e demokráciának annak az egyénnek a szabadsága, aki egy atomizálódott társadalomban magának épít társadalmi környezetet? A valódi befolyásolás – így a hatalom is – azon transznacionális társaságok kezében lesz, akik az információ áramlásáról döntenek. Így tulajdonképpen kikerülne az irányítás a kormányok kezéből, melyet visszaszerezni vagy kontrolálni csak globális felügyeleti szervekkel lehetne.

Így el is jutottunk a global governance szükségességéhez, mely a globalizált világ hatékony kormányzásához szükséges. Az egyre erősödő igény a nemzetközi szabályozásra – az kormányok egyes funkcióinak megőrzése mellett – mind több nemzetközi intézményt követel meg. Ezen intézmények *kooperációja* egymással és a már korábban említett aktorokkal alakíthat ki egy olyan szinergiát, amely a global governance alapjául szolgálhat. A kontroll kiterjedése azonban veszélyt is jelenthet az egyének szabadságára nézve. Míg a demokratikus államokban a *közjavak* biztosítása választásokon hatalomra került testületek, kormányok felelőssége, addig a nemzetközi szinten működő apparátusok nem minden esetben demokratikusan megválasztott és elszámoltatható szervezetek.

Természetesen nem is létezik, nem is létezhet egy olyan strukturált világkormányzat, amely hierarchikus berendezkedés alapján, legitim módon oldaná meg a felmerülő globális problémákat. Tehát csak önkéntes együttműködésen alapuló, informálisan működő global governance alakítható ki. Sok esetben a demokratikus kontroll nélküli nemzetközi szervezetek ténykedésével szemben civil kezdeményezés alapján

⁴⁹ Forrás: u.o.

demokratikus ellenmozgalmak alakulnak meg és szaporodnak el (lásd még később a 4.2.2.5. fejezetben a gazdasági biztonságról írtakat).

A global governance eszméje egy globálisan kialakítandó *belpolitika*⁵⁰ irányába mutat, persze anélkül, hogy létezne olyan egységes közösség, amely nemzetközi szinten integrálja az országokat és az egyéb szereplőket. Ez a belpolitikát a következő feltételek megvalósulása mellett lehet elképzelni:

A kialakítandó global governance jellemzői (Bayer alapján és kiegészítve):

1. Egy olyan többrétegű kormányzás, mely több infrastruktúrát kombinál egymással, beleértve az ENSZ rendszerét, regionális szervezeteket, szupranacionális és transznacionális szinteken szerveződött közösségeket, üzleti vállalkozásokat és természetesen a nemzeti kormányokat.
2. Poliarchikus és/vagy pluralista kormányzás, hatalomgyakorlási központ nélkül
3. Az egyes aktorok súlyuk és a problémák szintje szerint szimmetrikus és aszimmetrikus kapcsolatban is állhatnak egymással, amely felállás esetenként változó is lehet.
4. A global governance ún. competence centerekből és integráló ügynökségekből álló rendszert alkot.
5. Az egyes kormányzatok szerepe a hálózatok kialakításában jelentős, stratégiai kérdésekben megkerülhetetlenek.
6. Szükség van egy társadalmi párbeszéd lefolytatására alkalmas közegre, melynek közvetítő adathordozói az egyes országok kormányai, amelyek nemzetközi szinten egyeztetnek.

Felmerül a kérdés, hogy a nemzetközi szinten való működés szabályait hogyan lehetne érvényesíteni, amikor a kontrollra a nemzetállamok kormányai rendelkeznek csak legitim felhatalmazással. Ráadásul az Egyesült Államok túlsúlya a nemzetközi szervezetekben számára egyenlőtlenül kedvező pozíciót juttatna, melynek éppen a korlátozása lenne a cél.

⁵⁰ Ez a Willy Brandt által megfogalmazott „Welt-Innenpolitik”

A global governance megvalósulásának első jelei az egyes nemzetközi szervezetek, INGÓ-k által részben átvehetnek közfeladatok sora, melyek működésükhöz állami licenceket kaphatnak. Ilyen például az Internet Corporation for Assigned Names and Numbers, ICANN) vagy a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC). Az ENSZ Global Compact Initiative programja ösztönözni próbálja a hasonló önszabályozó szervezetek létrejöttét.

4. A GLOBAL GOVERNANCE A VILÁGPOLITIKÁBAN ÉS A VILÁGGAZDASÁGBAN

4.1. A Global Governance Bizottság megalakulása

A *Global Governance Bizottság*ot 1992-ben alapították azzal a céllal, hogy a nemzetközi fejlődés által lehetővé tett körülmények kihasználásának lehetőségét kutatva erősítsék a nemzetközi együttműködést egy békésebb, és mindenki által elérhető világ kialakításában.

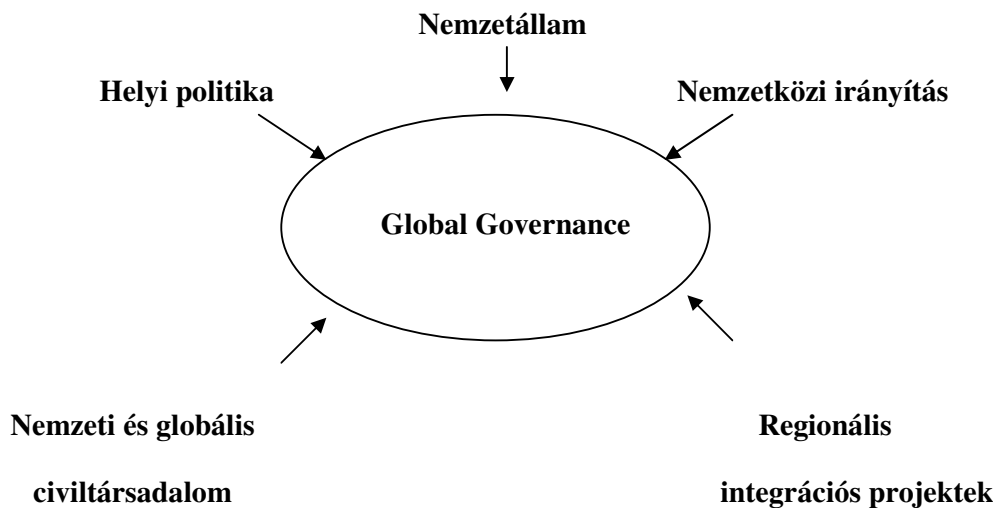
Az első lépéseket a szervezet felállítása érdekében az egykori nyugatnémet kancellár, *Willy Brandt* tette meg. 1990 januárjában összehívott egy ülést, amire *Ingvar Carlsson* svéd miniszterelnököt, *Shridath Ramphal* brit nemzetközösségi főtitkárt és *Jan Pronk* holland fejlesztési együttműködési minisztert hívta meg, hogy elkészítsenek egy beszámolót a világ együttműködésének új lehetőségeiről. 1991 áprilisában mintegy harminc közéleti személyiség találkozott Stockholmban, hogy ezt a beszámolót a *Global Security and Governance* alapkezdemenyvezéseként elfogadják. Céljukként tüzték ki olyan javaslatok kidolgozását, amelyek a hidegháború utáni gazdasági és biztonsági együttműködést több területen is szélesíthetik és népszerűsíthetik (lásd 7. ábra).

Willy Brandt, miután több nemzetközi szervezet vezetőjével is tárgyalt, felkérte Ingvar Carlssont és Shridath Ramphalt az új szervezet elnöki posztjainak elfogadására. A bizottság huszonnyolc taggal 1992 szeptemberében megkezdte működését. Központjuk Genfben van, Genfben kívül New Yorkban, Cuernacavában (Mexikó), Tokióban, Brüsszelben és Visbyben (Svédország) üléseztek. Munkájuk eredménye számos kiadvány, melyekben a tagok, a nemzetközi politikai és gazdasági élet szereplői, valamint számos, nem kormányzati szervezet képviselője által felvetett problémát dolgoztak ki.

A főbb kérdésekben tanácskozásokat rendeztek az ENSZ Biztonsági Tanácsa, a norvég Külügyminisztérium és a londoni School of Economics egyetem Global Governance Kutatóintézetének közreműködésével. Tokióban az ENSZ Egyetemmel közösen tartottak egy nyílt szimpóziumot a fiatalok és az érdeklődők számára. Regionális tanácskozásokat tartottak a helyi szervezetekkel és szakértőkkel való együttműködés érdekében San Joséban (Costa Rica), Kairóban és Új Delhiben.

A Global Governance Bizottság működéséhez a kanadai, a dán, az indiai, az indonéziai, a holland, a norvég, a svéd és a svájci kormány ad támogatást. Két, az ENSZ által kezelt,

Japán által létrehozott alapítvány, továbbá a genfi kanton, az Európai Bizottság, az Arab Alapítvány a Gazdasági és Szociális Együttműködésért, a MacArthur Alapítvány, a Ford Alapítvány, a Carnegie Corporation (mind az Egyesült Államokból), a Friedrich Ebert Stiftung (Németország) és a World Humanity Action Trust (Egyesült Királyság) nyújt segítséget a szervezet működéséhez.

7. ábra A global governance tárgyalási területei

4.2. A global governance, mint probléma-orientált kutatási terület

A global governance kutatási körébe olyan területek tartoznak, amelyeket az előbb vázolt problémák érintenek:

- Globális konjunktúra
- Globális biztonság és világbéke
- Gazdasági irányítás
- Az ENSZ reformja
- Erkölcsi fejlődés
- Emberi Jogok érvényesülése
- A nők helyzete

- Nukleáris tevékenység
- Környezetvédelem

Láthatjuk, hogy ezek a fogalmak, problématerületek mind-mind a *globalizáció* jelenségével függnek össze. Definíciószerűen a globalizáció nem más, mint a gazdasági, társadalmi, politikai szereplők között meglévő viszonyok globálissá válása, a szereplők közötti integráció és függés – ha az aszimmetrikus is – megerősödése, amely egy világszintű homogenizálódáshoz vezető folyamatot eredményez. Életünk szinte minden területére befolyással van, és hatása egyre növekszik.

A definíció szerint globalizációról már az eredeti tőkefelhalmozás korától, a XV.-XVI. századtól beszélhetnénk, azonban a modern értelmezésben a XX.-XXI. század jellemző folyamata-jelenségként tartjuk számon. Jelenti azt, hogy a világ egyik részén végbemenő folyamatoknak, döntéseknek, tevékenységeknek és eseményeknek a világ más részén élőkre jelentős hatása van. Jelenti azokat az áramlásokat, tendenciákat, amelyek áthatolnak az országhatárokon, és a világ egészét egy összefüggő rendszerré integrálják. „Plasztikus megfogalmazás szerint a globalizáció legfontosabb jellemzője a tér-idő összesűrűsödése”⁵¹.

A globalizáció jelensége szorosan összefügg a *termelés* és *fogyasztás* térbeli struktúrájának megváltozásával, az áruk, szolgáltatások, pénzügyi tranzakciók és nem utolsósorban az információk világméretű elérhetőségével. A folyamatnak szerves része a már említett kölcsönös gazdasági függőség, azaz az *interdependencia*.

A globalizációnak nyilván vannak előnyös és hátrányos hatásai is. Előnyként határozható meg a szuverén államok közti távolságok csökkenése, és a szorosabb együttműködés kialakulása. Azonban ezen előnyökből származó jövedelmek eloszlása az egyes országok között igen egyenlőtlen, s így az eddig is meglévő különbségek még tovább nőhetnek. További ellentmondás, hogy a világgazdaság fejlődése továbbra is szuverén államokból felépülő világrenden nyugszik, ugyanakkor a kölcsönös függőség befolyásolhatja az egyes államok kormányzatainak független döntési lehetőségét. Az államok szuverenitását részben államok feletti intézmények, azaz nemzetközi szervezetek vagy esetleg transznacionális vállalatok kerülhetik meg, vagy államok alatti szinteken nem kormányzati szervezetek, régiók, stb...

⁵¹ Nagy László[1999]: A fegyveres erők funkcióinak globalizációja HADTUDOMÁNY 1999/3-4

A globalizáció szükséges, tőle elszakíthatatlan párja a *fragmentáció*. A fragmentáció két lehetőséget nyújt, a *lokalizációt* és a *regionalizációt*. A lokalizáció a hatalommegosztás megváltoztatását, a döntési jogkörök áthelyezését jelenti a nem választott transznacionális vállalatoktól, nemzetközi szervezetektől a demokratikusan választott helyi közösségekhez. A „lokális” vagy „helyi” jelző konkrét kérdésektől függően jelentheti a nemzetállamot, a nemzetállam valamely részét vagy földrajzilag összekapcsolódó nemzetállamok régióját. A lokalizáció közgazdaságtana arra a statisztikailag bizonyítható tényre épül, hogy az emberi szükségletek túlnyomó része helyileg gazdaságosan kielégíthető⁵². A regionalizáció alapján geográfiai meghatározottságú folyamat, amelyben a természeti és a művi környezetből kiindulva egyéb gazdasági és társadalmi folyamatokkal kapcsolódva történik meg az adott környezeti egység szerveződése.

4.2.1. A globális konjunktúra

A második világháború utáni gazdasági folyamatok régióként és országoként meglehetősen jelentős különbségeket mutatnak. A folyamatokban a szegény és gazdag országok közötti szakadék egyre szélesedett, s az országok egymáshoz viszonyított pozíciói is megváltoztak. A fejlődő országok között is differenciálódás ment végbe, sokszor egymással versenyezve akartak mind vonzóbbá válni a tőke számára.

A gazdasági egymásrautaltság miatt a tőkés gazdaság nem képzelhető el csupán a nemzetgazdaságok egymásmellettiségeként, ezért ha figyelembe vesszük, hogy a tőke, az áruk és a munkaerő nemzetközi mozgása miatt a jövedelmezőségi folyamatok nemzetközivé válnak, nem is csodálkozhatunk a különbségek kialakulásán. Miért is van ez így? Nos, a piaci alapelvek érvényre jutásával a jövedelmek a nagyobb tőkével rendelkező országoknál koncentrálódhatnak. Akik nagyobb tőkével rendelkeznek, esetleg monopolisztikus helyzetben vannak, azok a gyengébb társaikra nyomást tudnak gyakorolni, és az erejüket kihasználva a jövedelmeket a saját elgondolásuk alapján tudják elosztani.

Láthatjuk tehát, hogy a tőke és a piaci erők nem az egyenlőség vagy kiegyenlítődéssé, hanem az egyenlőtlenség növekedése irányában hatnak. Azonban az elmaradottabb országok a külföldi tőkével a „huszonkettes csapdjába” kerültek. A gazdaságuk

⁵² Lóránt Károly [2000]: Amiről Ricardo nem így álmodott Magyar Hírlap 2000. december 23.

működéséhez és a fejletlenségből való kimozduláshoz ugyanis szükség van a tőke beáramlásához, amit ezért különböző adókedvezményekkel elő is segítenek. A *külföldi tőke* hozzá is járul a termelés növekedéséhez, a strukturális fejlődéshez, azonban az adókedvezményeket kihasználva a profitot nem az adott országban realizálja, és ez ismét csak a különbségek növekedéséhez vezet.

A fejlődő országokban tehát a haszon nagy részét a *multinacionális* vállalatok realizálják. A gazdasági erőviszonyokból következően a multinacionális társaságok korlátozhatják, és sokszor meg is teszik az adott fejlődő ország politikai függetlenségét. Ugyan az adott ország különböző adminisztratív intézkedésekkel ragaszkodhat az erőforrásai feletti ellenőrzéshez, vagy megpróbálhatja visszaszerezni azt, és így a kitermelésből eredő haszomból részesedni, de ezt a multik úgy korlátozták, hogy korábbi hasznukat biztosító szerződéseket kötöttek. Hogy ez hogyan történhetett? A helyi, sokszor rendezetlen viszonyokat kihasználták, megvesztegetésekkel, be nem tartott ígérekkel megtevesztve a döntésre jogosultakat.

A külföldi tőke a fejlődő országokban jelentős profitot realizálhat – természetesen a kockázat is magas –, aminek az ad lehetőséget, hogy a munkaerő a tőkés országokhoz hasonlítva meglehetősen helyhez kötődő, és a kialakult bérszínvonal még a magasabban képzettek között is alacsony. Ha tehát az odatelepített viszonylag fejlett technológiát a nemzetközi összehasonlításban alulfizetett munkaerővel párosítják, az a tőketulajdonosok számára biztosítja az extraprofitot

Tovább növeli a fejlődő országok külföldi beruházóra való utaltságát, hogy a gazdasági függőség mellett kialakult a technikai-technológiai függőség is. Az üzemek fejlesztéséhez, fenntartásához vagy netán átépítéséhez szükséges alkatrészeket, gépeket, vagy gépelemeket az anyacégtől kötelesek venni a fejlődő országok, s az így kialakult csaknem kizárólagos helyzetben az árak megállapítása nem a legkedvezőbbben történik, gyakran felárral kerülnek a szükséges elemek értékesítésre.

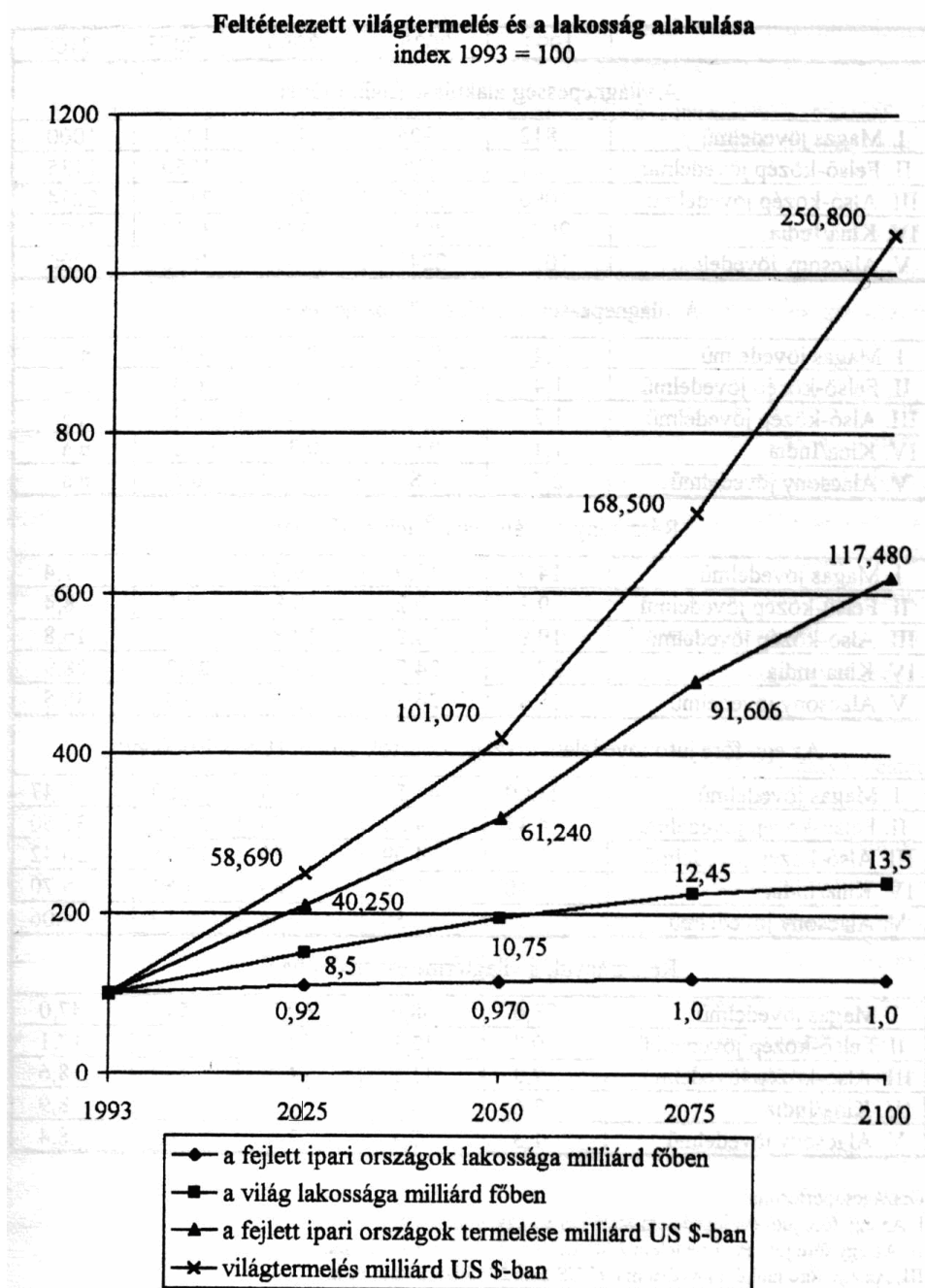
A fejlett országok között általában a konkurenciaharc érvényesül. A szabadverseny kibontakozását korlátozás és protekcionizmus gátolhatja. Természetesen a világpiacon vívott versenyben a fejlett országok sem azonos tőkeerővel vannak jelen, és adottságaik, valamint történelmi múltjuk sem azonos. Általában létrejön a szakosodás, amit a legnagyobb technikai színvonalat diktáló ország vezet, és ezáltal piaci előnyre tehet szert.

Például a legmodernebb technológiát és tudást igénylő ágazatokban (információs technológia, számítástechnika, gépgyártás..) a termelésben technikai versenyként jelentkező konkurenciaharc az árak gyakori ingadozásában jelentkezik. Akik nem tudnak lépést tartani a fejlődéssel, például a rugalmatlan termelési struktúrájuk miatt, azok megpróbálnak más iparágakban a piac által vonzóknak ítélt árucikkkel a nemzetközi kereskedelemben részt venni.

„Gyorsítható-e a világgazdaság növekedése?” -teszi fel a kérdést Simai Mihály⁵³. Ha a második világháborút követő időszakot tekintjük, a mintegy két évtizednyi fellendülés után az olajválság óta számottevően lassult a növekedés. Felmerül a kérdés, hogy szükség van-e a gazdasági növekedésre, ugyanis ez magában nem elegendő az egyes országok gazdasági és társadalmi gondjainak az enyhítésére. Azonban az bátran állítható, hogy a termelés csökkenése vagy stagnálása súlyos szociális és gazdasági problémák melegágya. A hetvenes évek elején került a köztudatba a fenntartható fejlődés fogalma, miszerint az éppen jelentkező szükségleteket úgy kell kielégíteni, hogy az ne csökkentse a jövő nemzedékének szükséglet-kielégítési lehetőségeit. A növekedés záloga az lenne, ha a világ fejlett országai elősegítenék a fejlődő országok felemelkedését, mert csak ők rendelkeznek a megfelelő tartalékokkal; illetve a felemelkedéshez és a hosszú távú problémák megoldásához. Ha az alábbi ábrát, mint a lehetséges fejlődési mértékek bemutatását nézzük, láthatjuk, hogy mintegy 100 év múlva is még a világtermelés majdnem felét a fejlett országok fogják adni.

⁵³ Simai Mihály – Gál Péter [2000]: Új trendek és stratégiák a világgazdaságban – Vállalatok, államok, nemzetközi szervezetek Akadémiai Kiadó, Budapest 65.old.

A várható globális fejlődés 2100-ig

8. ábra A várható globális fejlődés 2100-ig⁵⁴

⁵⁴ Forrás: Balázs Judit-Nyusztai László [1998]: A világgazdaság 2000 után. A világgazdaság és intézményrendszere, Soproni Egyetem Közgazdasági Intézet

4.2.2. A globális biztonság vetületei

Már tettem említést a globalizáció fogalmának tisztázásakor arra, hogy az az élet minden területét érinti. Így van ez a biztonság és a béke fogalmával is. Ha a biztonságra gondolunk, könnyen eshetünk abba a hibába, hogy csupán a katonai biztonságunk jut eszünkbe. Ez arra vezethető vissza, hogy a bipoláris világrend idején a „biztonság garantálásának eszközrendszere meglehetősen egysíkúan a katonai elem túlsúlyára, szinte kizárólagosságára épült”⁵⁵. A global governance kialakítására való törekvés célrendszere ennél egy sokkal szélesebb és összetettebb biztonságképet ad meg, melynek elemei a következők:

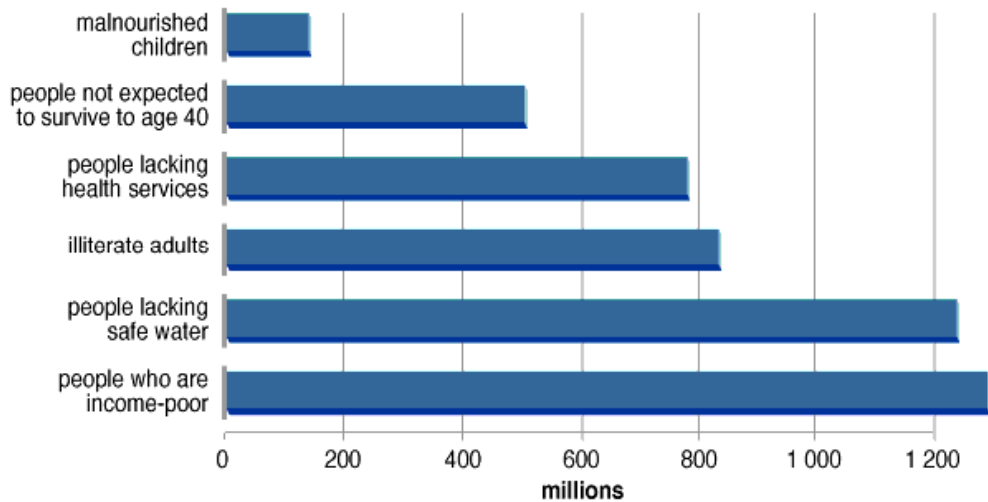
1. Fizikai biztonság
2. Pszichológiai biztonság
3. Nemek biztonsága
4. Szociális biztonság
5. Gazdasági biztonság
6. Politikai biztonság
7. Kulturális és kommunikációs biztonság
8. Nemzeti és nemzetközi biztonság
9. A környezet biztonsága

4.2.2.1. A fizikai biztonság

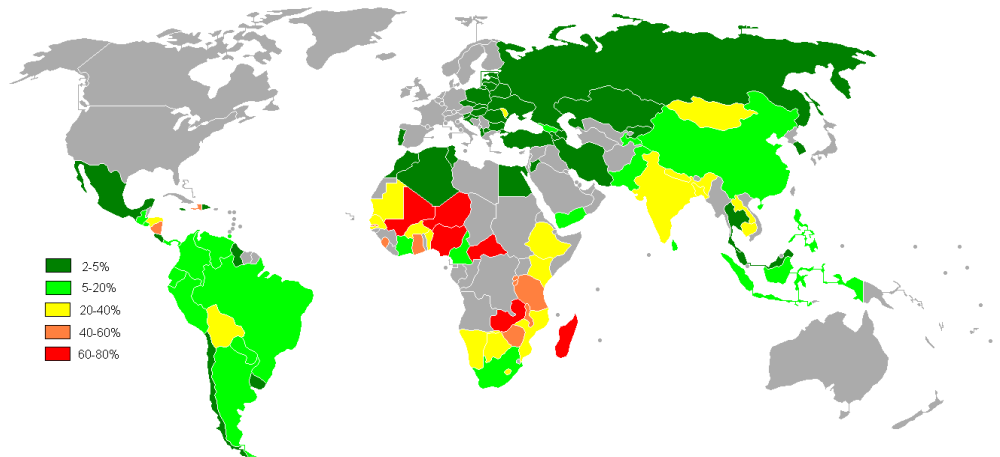
A fizikai biztonság az emberek alapvető szükségleteinek kielégítését jelenti. Ide tartozik a megfelelő élelemhez, lakóhelyhez jutás, a személyes biztonság, az érzelmi kiegyensúlyozottság és a jó egészség. A fogalom nagyon közel áll a Maslow-féle szükségleti hierarchiához, amely feltételezi, hogy minden embernek, különösen a szegényeknek és a nélkülözőknek segíteni kell, hogy lehetőséget kapjanak a teljes élethez. (A Maslow-féle modell eltérő kulturális, civilizációs környezetekben nem ugyanúgy érvényes, valamint *Huntington* később idézett művét is csak fenntartásokkal szabad elfogadni)

⁵⁵ Balázs Judit [1997]: A gazdasági biztonságról Charta Press Kft. Budapest 9. old.

Talán a legnagyobb gond a világ élelmezési problémája. Miközben a fejlett világban szinte mindenhol mezőgazdasági túltermelés van, milliók éheznek a Föld más részein. Az alábbi ábrák a világ szegénységének mutatóit foglalják össze, valamint a legszegényebbek számának változásáról számolnak be.

9. ábra A szegénység mutatói (éhező gyermekek, várható élettartam 40 év alatt, egészségügyi ellátás nélküli emberek, írástudatlanok száma, emberek tiszta víz nélkül, szegények száma milliókban, 2006)⁵⁶

10. ábra A napi 1 \$-nál kevesebből élők száma (területi megoszlás, 2006)⁵⁷

⁵⁶ Forrás: ENSZ UNDP Global Environment Outlook 2006

⁵⁷ Forrás: World Resources Institute. 2006

További jelentős problémává válhat a föld túlnépesedése (lásd 11. ábra). A tendenciák ismertek, 1900-óta mintegy hatszorosává nőtt a Föld népessége, s a növekedés már exponenciális jelleget mutat. A probléma azért komoly, mert a népszaporulat a szegény országokban a legnagyobb. Itt a legtöbb ezáltal a koraszülött, alacsony súllyal születettek száma és a várható élettartam egyre csökken.

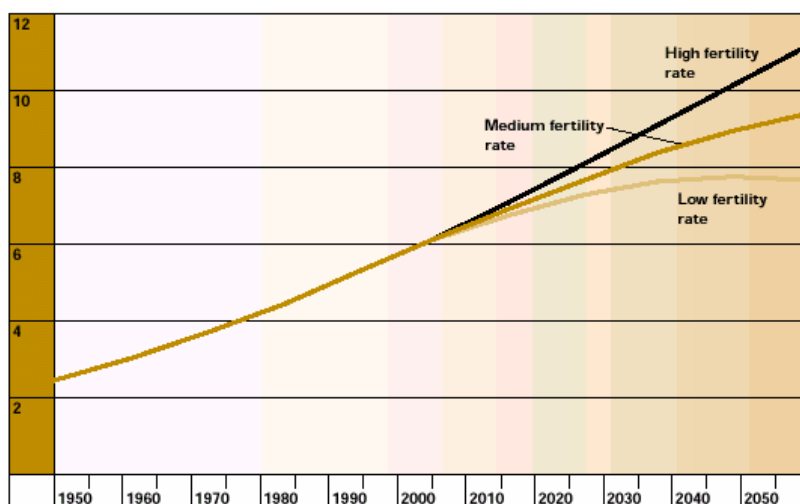

Figure 3
World population
projections,
1950–2050
(Billions)

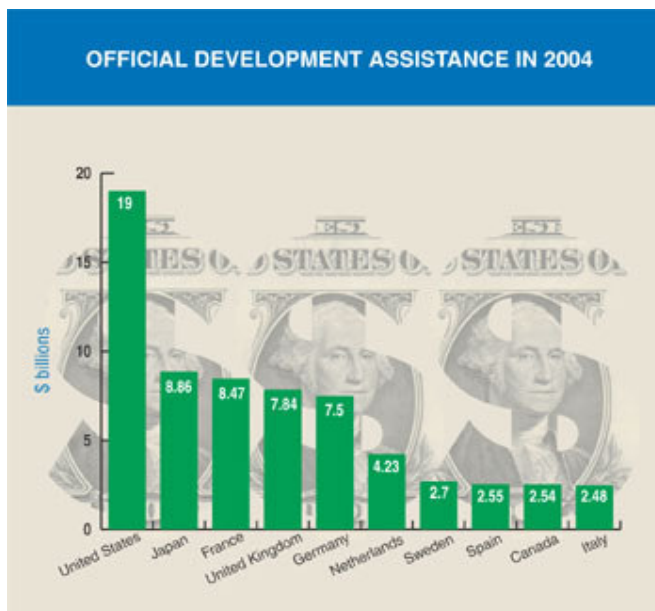
Source: United Nations Department of Economic and Social Affairs, *Critical Trends: Global Change and Sustainable Development*, 1997.

11. ábra A világ népességének növekedése (magas, közepes és alacsony népszaporulat esetén milliárd fő)⁵⁸

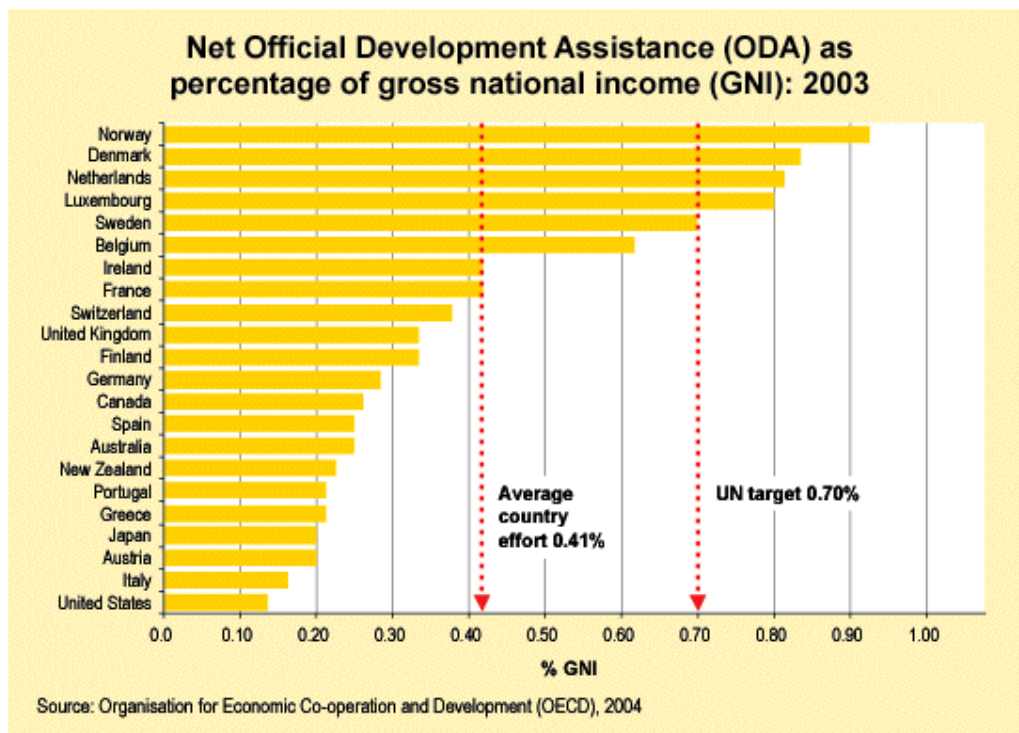
A betegségek a rossz életkörülmények között gyorsan terjednek, és sok közülük gyógyíthatatlan, vagy járványhoz vezet. Ezen betegségek ellen csak drága orvosságokkal lehet küzdeni, ha egyáltalán lehet. A második évezred végén nemegyszer katasztrófáról számoltak be a médiák (pl. az ebola járvány 1999-2000-ben). A fejlett országok segélyszállítmányai gyakran nem is érnek el a rászorulókhöz, mert a diktatórikus rendszerek a gyógyszereket és élelmeket katonáik számára tartják vissza, fontosabbnak ítélvén a saját hatalmuk fenntartását a betegségek és járványok leküzdésénél.

A fejlődő országoknak nyújtott segítség terén Európa megelőzi a világ többi részét. Különös figyelmet igényel, hogy az Egyesült Államok a segítségnyújtás területén jóval lemarad a többi fejlett ország mögött. (Itt Európa aggregát támogatását kell vizsgálni.) De nemcsak az abszolút mértékben nyújtott támogatások terén marad el a fejlett európai államok mögött, hanem a nemzeti össztermék adott százalékában is (lásd a 12. és 13. ábrát).

⁵⁸ u.a.

12. ábra A harmadik világnak nyújtott segítség (milliárd dollár, 2004)⁵⁹

13. ábra Közösségi támogatás a nemzeti össztermék %-ában (2003)⁶⁰

⁵⁹ Forrás: A Community of Fifteen: Key Figures Edition 2000

⁶⁰ Forrás: OECD.

Az ENSZ élelmezésügyi és mezőgazdasági valamint világegészségügyi szervezete koordinálja a betegségek és járványok elleni harcot, segítségével sok emberhez jut el a nélkülözhetetlen orvosság és segítő kéz, de munkájuk nem lehet eredményes, ha a helyi szervezetektől nem kapják meg a kellő támogatást.

4.2.2.2. A pszichológiai biztonság

A pszichológiai biztonság a *félelemmentes élethez* való jogot, a lelkiismereti- és vallásszabadságot és a másság tolerálását fogja össze. A vallás tekintetében *Huntingtonhoz* csatlakoznék, aki azt állítja, hogy „hosszútávon az iszlám a nyerő”⁶¹. Ugyanis ha a népességnövekedési tendenciákat figyeljük, 1980-ban a világ népességének 18 %-a, 2000-ben már 20 %-a volt muzulmán hitű. Ez azzal magyarázható, hogy míg Európában alacsony mértékű vagy éppen stagnáló volt a népszaporulat, addig a muzulmán társadalmakban a növekedési arány mindenhol 2 % felett volt, de néhol még a 3%-ot⁶² is meghaladta. A népességnövekedéshez kapcsolódik az ún. iszlám újjászületés is, amelynek eredményeképpen az iszlám civilizáció a nyugathoz alkalmazkodik, de az ideológiai kérdésekre a választ nem a nyugati értékrendben, hanem magában az iszlámban keresi. Az urbanizáció, az oktatás, a társadalmi mobilitás növekedésével a hagyományos törzsi kapcsolatok megrendülni látszanak az iszlám országokban, és ez Huntington szerint „elidegenedést és identitászavart”⁶³ okoz. Az így keletkezett lelki űrt azonban a hit és a vallási szimbólumok ki tudják tölteni.

⁶¹ Samuel P. Huntington [1998]: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása Európa Könyvkiadó, Budapest 185.old.

⁶² Forrás: u.a.

⁶³ Forrás: u.a.

2. Táblázat Az egyes civilizációk politikai fennhatósága alá tartozók aránya a világ össznépességéhez viszonyítva, 1900- 2025 (%-ban)⁶⁴

Év	Világ mrd	Nyugati	Afrikai	Kínai	Hindu	Iszlám	Japán	LatAm.	Ortod	Egyéb
1890	1,6	44,3	0,4	19,3	0,3	4,2	3,5	3,2	8,5	16,3
1920	1,9	48,1	0,7	17,3	0,3	2,4	4,1	4,6	13,9	8,6
1971	3,7	14,4	5,6	22,8	15,2	13,0	2,8	8,4	10,0	5,5
1990	5,3	14,7	8,2	24,3	16,3	13,4	2,3	9,2	6,5	5,1
1995	5,8	13,1	9,5	24,0	16,4	15,9+	2,2	9,3	6,1	3,5
2010	7,2	11,5	11,7	22,3	17,1	17,9+	1,8	10,3	5,4	2,0
2025	8,5	10,1	14,4	21,0	16,9	19,2+	1,5	9,2	4,9	2,8

A muzulmán népességnövekedés a világ egészében destabilizáló hatást fejthet ki, beleértve ebbe magukat a muzulmán országokat is, mert a fiatalok számának növekedésével erősödhet az iszlám militarizmus, és növekedhet a migráció. A problémát már csak egy nemzetek feletti intézmény fogja orvosolni tudni, bár talán az *ideológiai szembenállás* az a terület, ahol a legnehezebb az asztal mellett békésen dönteni.

4.2.2.3. A nemek biztonsága

Annak ellenére, hogy a nemek biztonsága besorolható lenne sok más biztonsági típusba, a diszkrimináció annyira gyakori világszerte, hogy a téma különös törődést kíván. Az ENSZ 2005-ös *Human Development Reportja* szerint egyetlen társadalomban sem élvezhetnek a nők a férfiakkal azonos lehetőségeket. Ennek azonban sokhelyütt vallási és hagyományokban gyökerező okai vannak, mert számos kultúra nem azonosan kezeli a nőket és a férfiakat. A fejlett országokban az utóbbi két évtizedben végbement emancipációs törekvéseknek is megvan a maga ellentétes irányú hatása, a családok kezdik igényelni a tradicionális értékek újbóli átgondolását.

Az ENSZ az alábbiakban jelölte meg a kezelendő problémákat⁶⁵:

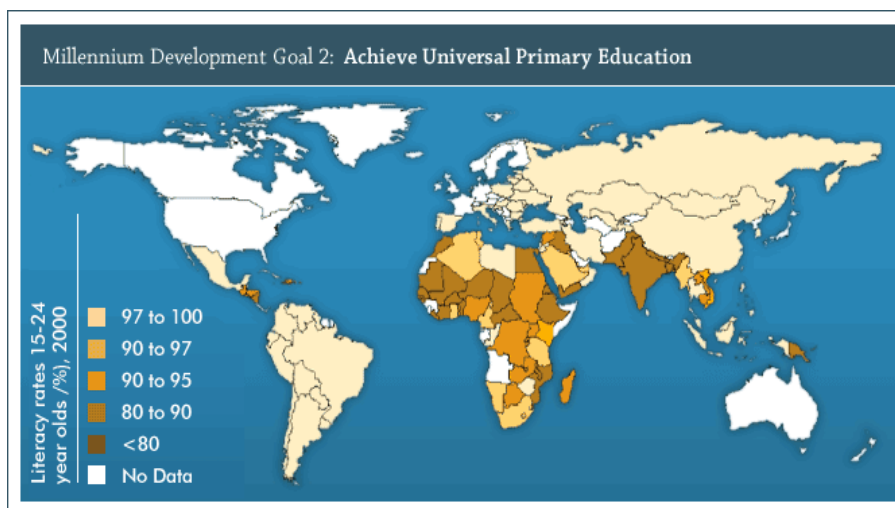
⁶⁴ Forrás: u.a.127. old.

- egyenlő jogok biztosítása az alapvető szociális ellátáshoz, oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz
- azonos lehetőségek a politikai és gazdasági döntéshozatalokban
- azonos törvényi elbírálás és védelem
- a nemi diszkrimináció leküzdése, a nemi erőszak elítélése
- egyenlő jogok biztosítása az élet minden területén, a munkahelyeken, közösségi- és magánszektorban is

4.2.2.4. A szociális biztonság

A szociális biztonság három nagy területe az egészségügy, az oktatás és a jóléti intézkedések. Míg a világ fejlettebbik felében az átlagéletkor és az eltartottak számának növekedése okoz problémát, addig a fejlődő országokban az alapvető ellátás hiányosságai jelentenek gondot az irányító szervezeteknek.

Nyilvánvalóan az oktatás teremtené meg a gazdasági fejlődéshez az alapokat. A képzett munkaerő hozzájárulása a GDP növekedéséhez sokkal jelentősebb, mint a képzetlen, iskolázatlanoké. A legégetőbb a probléma – mint ahogyan a Milleniumi Fejlesztési Célokban is szerepel – az afrikai oktatás színvonalának javítása, hiszen még nagyon sok helyen írni-olvasni sem tudnak az emberek.

14. ábra Az írni-olvasni tudó 15-24 éves korosztály részaránya⁶⁶

⁶⁵ Forrás: Global Governance and Peace [1999] GOV Project Description

⁶⁶ Forrás: http://www.unfpa.org/icpd/goals/goal_2.htm

Egy 2006-ban készített ENSZ felmérés szerint az emberiség fele nem jut tiszta ivóvízhez. Legrosszabb helyzetben a Távol-Keleten élők vannak, ahol 1,77⁶⁷ milliárd ember fogyaszt minőségileg nem megfelelő vizet, de Afrika lakói közül is kb. 300 millióan élnek kiépített vízvezeték-hálózat nélkül. A WHO (*Egészségügyi Világszervezet*) közzététele alapján évente kb. tízmilliárd dollárra lenne szükség a világ vízellátási problémájának megoldására. A jelentés szerint az egészséges ivóvízzel való ellátás mintegy egyharmadával csökkentené a hasmenéses megbetegedések számát, amely 2,2 millió áldozatot követel évente.

Hogy miért emeltem ki éppen a vízellátás problémáját? Sok tudós szerint a következő nagy háborút a Föld vízkészleteiért fogják vívni. Ez természetesen összefügg a föld túlnépesedésével, de azzal is, hogy a környezetszennyezés miatt a meglévő vízkészletek is veszélybe sodródhatnak.

A világ fejlettebb felén égető probléma a társadalmak elöregedése. A gyermekvállalási kedv csökken, még a reprodukció sem biztosított, és így a folyamat a jóléti rendszer alappilléreit, a nyugdíjrendszert és az egészségügyi ellátást ássa alá. Ugyanis az általánosan alkalmazott felosztó kirovó rendszerben, ha nincsenek megfelelő számban az új belépők, akkor kevesebb aktív dolgozóra hárul a nyugdíjteher, az elöregedő társadalmak egészségügyi ellátórendszere pedig az idősebb korosztály által lesz megterhelve. Persze a ez csak a fejlettebb világban van így, a világ népességszaporulatát olyan országok adják, ahol a szociális ellátó rendszerek messze nincsenek a fejlettek színvonalán.

4.2.2.5. A gazdasági biztonság⁶⁸

A tudomány a gazdasági biztonság fogalmának értelmezésekor nem ad egyértelmű meghatározást. Legjobban talán úgy fogható körül a gazdasági biztonság, mint a „veszély hiánya, vagy a veszéllyel szembeni védettség” az anyagi-egzisztenciális lét érdekében. A gazdasági biztonság alkotóelemei a veszélyforrások változásával együtt formálódnak, háborús időkben a katonai dimenzió, békés időszakban a politikai, gazdasági és diplomáciai elemek kapnak nagyobb hangsúlyt. Természetesen idetartozik az állami szuverenitás megőrzése és a területi egység megtartásának képessége is. A gazdasági

⁶⁷ Forrás: www.gapmindeer.org

⁶⁸ Forrás: Balázs Judit [1997]: A gazdasági biztonságról Charta Press Kft. Budapest

biztonságot befolyásolja a társadalmi berendezkedés, a nemzetgazdaság fejlettsége, az adott állam külgazdasági kapcsolatai, függőségi viszonyai.

A függőség különböző mértékei szerint egy ország a partnereivel állhat:

- aszimmetrikus kapcsolatban
- támaszkodó rendszerben
- kölcsönös függőségi kapcsolatban

Az aszimmetrikus függés partnereivel szemben kiszolgáltatottá teheti az államot, s erre a globalizáció hatásai miatt napjainkban számos példa akad. A gazdasági biztonság legstabilabb garanciáját a „kölcsönös egymásrautaltság azonos szintje, a kölcsönös sebezhetőség azonos mértéke nyújtja” az állam számára. A támaszkodó rendszerben a kapcsolat a gazdasági biztonság egy alacsonyabb szinten megvalósulhat, és „egy más rendszer bevonása csupán a gazdasági biztonság szintjét növeli.”⁶⁹

Ha a gazdasági biztonságot regionális szinten vizsgáljuk, akkor a régió országainak biztonsági szintjét kell tekintenünk. A különböző integrációk jótékony hatása a gazdasági célok és a biztonság összehangolásából állhatna. A világszintű integrációk azonban a gazdasági erő és érdekérvényesítés színhelyei lettek mára.

Az 1999. december 3-ai seattle-i WTO⁷⁰ konferencia óta minden, a világgazdaság és szabadkereskedelem kérdéseivel foglalkozó tanácskozásokat – a Nemzetközi Valutaalap, az IMF; a Világgazdasági Fórum, a WEF és a Világkereskedelmi Szervezet, a WTO tanácskozásait – tüntetők tízezrei próbálják megakadályozni. Így volt ez Washingtonban, Prágában, Davosban és legutóbb Québecben is. Egyre többen érzik úgy, hogy a szabadkereskedelem nem azt hozta a világnak, amit hívei ígértek. A világgazdaság fejlődése és a szabadkereskedelem kibontakozása ugyanis csak a néhány, fejlett gazdaságú országnak jár egyértelmű előnyökkel.

Az eseményeket és azok szereplőit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy két táborra oszlik a globalizálódó világ: vannak *globalizálók* és vannak *globalizáltak*. Ezen két csoport tagjai kezdetben az országhatárok és nemzetek szerint egyszerűen megkülönböztethetőek

⁶⁹ u.a.

⁷⁰ A WTO mint globális kereskedelmi szervezet úgy fogalmazta meg saját szerepét, hogy célja a globális világgazdaság fejlesztése, az életszínvonal és a jólét általános emelése, továbbá a béke megőrzése, és mindezt a kereskedelem teljes szabadságának biztosításával kívánja elérni.

voltak, az idő előrehaladtával azonban ez a vertikális megosztás mindinkább horizontális megosztássá lesz. A nemzeti tőke magát nemzetközivé téve igen jól ki is tudja használni a legfőbb nemzeti sajátosságokat: a munkaerő olcsóságát, a szakszervezetek erőtlenségét, a környezetvédelmi szabályozások hiányosságát, a fogyasztóvédelem és a szociális háló hiányát, a nemzeti kormányok rászorultságát a nemzetközi pénzintézetekre. A nemzeti szabályozások számukra hátrányos tételeit - a tőkét, a tőzsdét, a vállalkozásokat és bankokat szabályozó törvények, privatizációs törvények, vámszabályozás, stb. - megváltoztatva élvezi, hogy ott erősít, ahol kisebb ellenállásba ütközik profitja minél nagyobb emelésében.

És ezen a ponton akár meg is fordítható az állítás: hosszútávon a globalizáció legfőbb ellensége a multinacionális cégek és a nemzetközi pénzügyi alapok alkotta tőkés csoport. Hiszen addig hasznos a globalizáció számukra, amíg léteznek nemzetállamok és az azokat elválasztó határok. Amíg léteznek szegényebb és rászorultabb országok, ahol a gazdagabb társadalmakban megszokott fizetéseknek, jogi, szociális, egészségügyi, kulturális és környezeti igényeknek töredékével is beérik. Addig ugyanis a mobilizált munkalehetőségek igen könnyen helyszínt változtatnak. Pontosan ezért lenne szükség a nemzetközi összefogásra a globalizáció ellen.

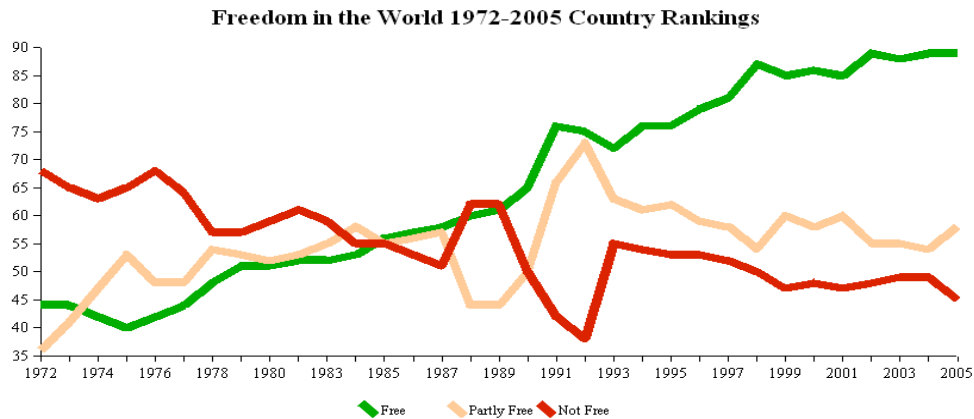
Látható, hogy a gazdasági biztonság a globalizációval kapcsolatban az államok szuverenitásának megőrizhetőségére összpontosít. A Global Governance Bizottsága javasolta az ENSZ-nek, hogy kezdeményezzék az államok beavatkozási jogainak újratárgyalását a transznacionális vállaltok tevékenységével kapcsolatban⁷¹ (*Nyilván felmerül a kérdés, hogy mennyiben ellenkezik ez a törekvés a WTO széleskörű liberalizálási törekvéseivel.*).

Kérdés azonban, hogy létezik e ma olyan módszer, amellyel sikeresen lehet felvenni a harcot a pénzügyi válságok terjedése, a karvalytőke beáramlása vagy a politikai bizonytalanságok begyűrűzése ellen. Ha nem is létezik ilyen módszer, de nemzetközi összefogással, civil szervezetek hathatós segítségével és a régiók szerepének felértékelődésével csökkenteni lehet a gazdasági biztonság kialakulása ellen ható tényezőket.

⁷¹ Forrás: Global Governance and Peace [1999] GOV Project Description

4.2.2.6. A politikai biztonság

A politikai biztonsággal kapcsolatban a global governance-re való törekvés az alapvető emberi jogok érvényesülését, a szólási- és lelkiismereti szabadság és gyülekezési jog megvalósulását tartja a legfontosabb tényezőknek. Számos tudós állítja, hogy a politikai biztonság kulcsa a demokratikus intézmények működése és a nemzetközi összefogás a nem-demokratikus berendezkedésű államok ellen⁷².

15. ábra Az autokratikus, demokratikus, és átmeneti társadalmak számának változása 1972-2005-ig⁷³

A politikai biztonság fogalma tartalmazza még az „állami vezetés cselekvőképességét, a társadalom belső stabilitását, a környező országokkal a jószomszédi kapcsolatok erősítését, más hatalmakkal a sokoldalú és kölcsönös érdekeken alapuló kiegyensúlyozott viszonyt”⁷⁴ és az adott politikai vezetés stabilitását.

A politikai körülmények a global governance fogalomrendszere szerint az egyik legfontosabb biztonsági dimenziót jelentik. Egy jellemző mutató a politikai bizonytalanságra a kormányzat katonai és szociális kiadásainak hányadosa. Az hatalmukat fenntartani kívánó kormányzatok vagy irányítási szervezetek a katonai erő fejlesztését általában előbbre valóknak tartják a jóléti kiadásoknál.

A nem-demokratikus államokkal szemben nemzetközi szankciókkal lépnek fel a különböző világszervezetek tagjai, és megpróbálják gazdasági hadviseléssel

⁷²Forrás: u.o. 31. old.

⁷³ Forrás: www.freedomhouse.org.

⁷⁴ Balázs Judit [1997]: A gazdasági biztonságról Charta Press Kft. Budapest 15. old.

kikényszeríteni a változást. Ezek a szankciók az élet minden területére vonatkozhatnak, de céljuk nem lehet az adott állam népének nyomorba döntése. Erre példa az ENSZ élelmet az olajért akciója Irakban. Az már ismét egy további probléma, hogy a segélyként érkező élelem-szállítmányok egy része nem a néphez, hanem a hadsereghez kerültek.

4.2.2.7. A kulturális és kommunikációs biztonság

A kulturális biztonság egyike az életünk teljességét jelentő fogalmaknak, kiterjed az identitás meghatározásának szabadságára, a népek kultúrájának különbözőségére és a tradíciók megőrzésére. Ez természetesen nem foglalja magában az erőszak, a nacionalizmus és az intolerancia elfogadását, bár ha feltesszük a kérdést, hogy „Miért öl az ember?”⁷⁵ – néhány kultúrában ez is elfogadott.

Benjamin R. Barber⁷⁶ ötletesen *McVilág*-nak hívja az amerikai kultúra és életfelfogás világszintű elterjedését. Szerinte útban vagyunk egy olyan világméretű fogyasztói társadalom felé, ahol az egész világot behálózó amerikai hamburger-kultúra hódít. A McVilág felölti a nemzeti kultúrák stílusjegyeit, és így fordulhat elő, hogy Párizsban francia sört isznak a *Big Mac*-hez; Kelet-Európában a hamburgert bolgár marhahúsból készítik; *EuroDisneyland*ben meg franciául beszélő *Mickey egérrel* találkozhatunk. A *MusicTv (MTV)*, a *McDonald's* és *Disneyland* - tulajdonképpen „trójai falovak”, a más nemzetek kultúrájába beszivárgó amerikai kultúra családjei.

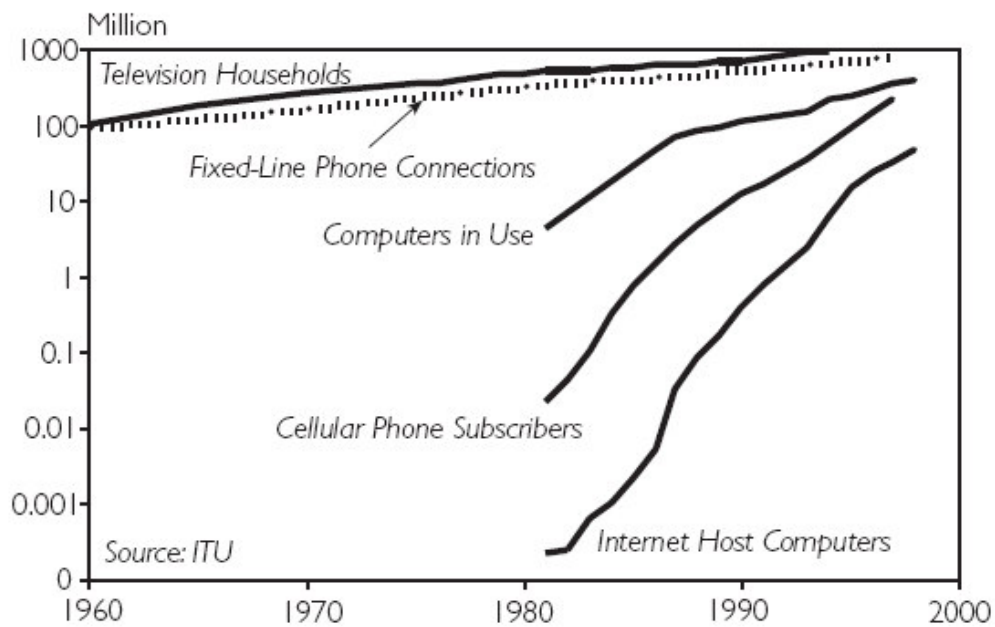
A kommunikációs biztonság iránti igény manapság az információáramlás sebességének növekedésével egyértelműen megnőtt. A független, tárgyilagos tájékoztatás példaképe a brit *BBC* társaság tekinthető, amely, bár állami pénzekből is gazdálkodik, az egész világ számára az objektív média példáját állítja.

Az információs technológiák, az internet elterjedésével (lásd 16. ábra) az információhoz való hozzájutás könnyebbé vált, de ez egyszersmind jelenti a torz vagy hamis hírek terjedésének általánossá válását is. A fejlődés ezen a téren rohamos, és ezért mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy a temérdek ellenőrizetlen információból mit fogad el és mit nem. Szükség lenne állami szabályozásra, vagy a civil szféra felügyeletére, de a központtalanság nagyon megnehezíti a kontrollt, és ha esetleg ráakadnak az ellenőrzést végző intézmények a nemkívánatos – esetenként törvénysértő – honlapokra, még

⁷⁵ Forrás: Global Governance and Peace [1999] GOV Project Description 31. old.

⁷⁶ Forrás: Benjamin R. Barber [1996]: *Coca-Cola und heiliger Krieg* Scherz Verlag, Bern

korántsem biztos, hogy az elkövetőt is el tudják fogni. Mind többen érzik azt, hogy ez a parttalan szabadság valamilyen ésszerű módon fokozatosan korlátozandó, és lényeges lenne a szolgáltatók jogosítványait tisztázni, így talán elkerülhető lenne például a pedofíliával, robbanóanyag-készítéssel, bujtogatással foglalkozó internetes oldalak terjedése.

16. ábra Az információs technológiák elterjedése (millió; földi hálózatu telefon, televíziók száma, számítógépek háztartásonként, mobiltelefonok száma, internet hozzáférések száma)⁷⁷

Azonban célul kell kitűzni azt, hogy mindenki részesévé váljon az internet adta lehetőségeknek, és ehhez elsajátíthassa a szükséges ismereteket. Ez egy összetett kommunikációs feladat, hiszen egyetlen korosztály sem maradhat ki ebből. Nem kell természetesen mindenkinek számítógép-szakértőnek lennie, de az informatika valamilyen formájával mindenki kapcsolatba kerül. Fontos, hogy azt ismerje, használja, sőt kihasználja annak összes előnyét. Olyan új „írástudás” alakul ki, amely nélkül ugyanolyan nehéz a modern társadalmakban a boldogulás, mint a hagyományos értelemben vett írástudás nélkül már régóta.

⁷⁷ Forrás: www.unep.org/civil_society/GCSF8/pdfs/State_of_the_world_2000.pdf

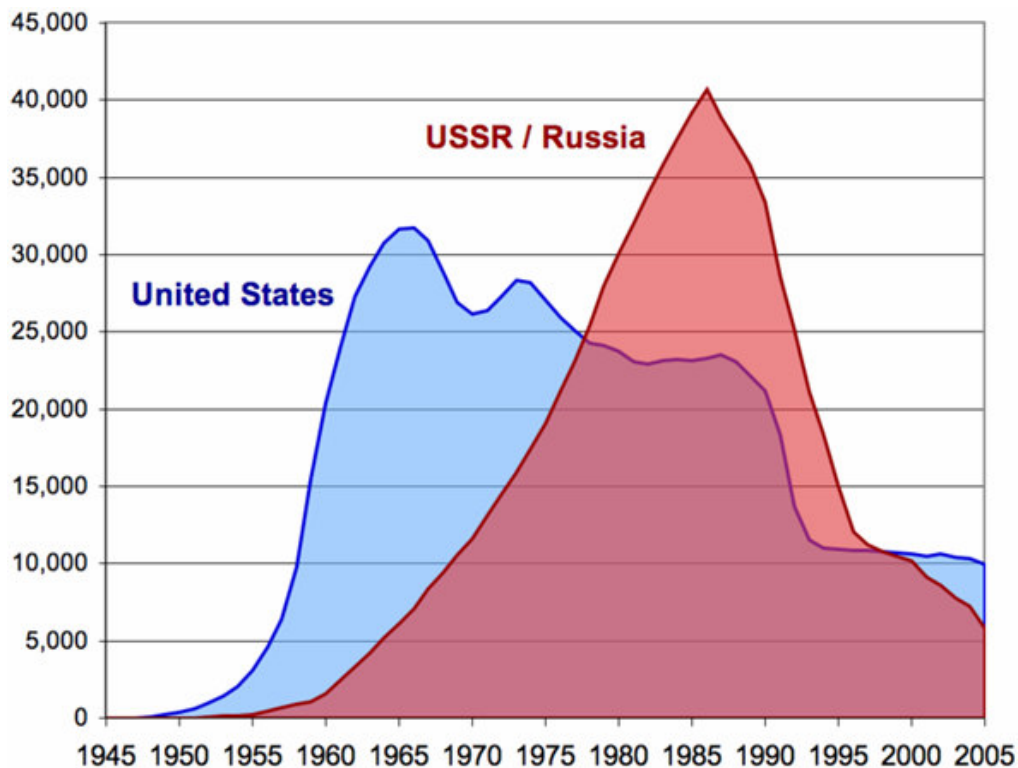
4.2.2.8. A nemzeti és nemzetközi biztonság

A nemzeti biztonság meghatározásakor első gondolataink nagyon hasonlóak lehetnek a politikai biztonság témakörében felmerültekkel. Azonban míg a politikai biztonság a belső stabilitáson múlik, a nemzeti biztonság sokkal inkább az államok külső biztonságán és a védekezésen múlik. Ide elsősorban a katonai védelem és a hírszerző tevékenységek tartoznak. A védekezés azonban korlátozódhat pusztán csak belső vagy csak külső védelemre, a katonai biztonság mind a belülről, mind a kívülről érkező veszélyforrások elleni sikeres fellépést magában foglalja.

A global governance témakörébe az alábbi hat pontban összefoglalható katonai biztonság kritériumok tartoznak⁷⁸:

1. Elérni a háborúk globális elutasítását;
2. Lépésről lépésre leépíteni a nukleáris hadászati eszközök leszerelését (lásd 17. ábra);
3. Oktatási és kulturális rendezvényekkel felhívni a figyelmet a nacionalista törekvések és a militarizmus veszélyeire;
4. Olyan politika adoptálása, amely szorgalmazza a katonai kiadások csökkentését a gazdaság fejlesztése érdekében;
5. Erősíteni az ENSZ békefenntartó tevékenységének munkáját, illetve az erőszakos rendszerekkel szembeni fellépéseket támogatni;
6. A regionális szervezetek és a multilaterális szervezetek szerepének növelése.

⁷⁸ Forrás: Global Governance and Peace [1999] GOV Project Description

17. ábra Nukleáris fegyverkészletek 1950-2005 (becsült adatok, ezer fegyver; világ összesen, az egykori Szovjetunió, az Egyesült Államok)⁷⁹

A nemzetközi biztonság a hidegháború vége óta a NATO irányítása alatt formálódik. Az 1991-ben elfogadott stratégia szerint a szövetség felvállalja a válságkezelést Európa azon területein is, „amelyek nem tartoznak közvetlenül a tagországok felelősségi körzetébe”⁸⁰. A korábbi gyakorlat szerint a fegyveres beavatkozásokra az ENSZ és az EBESZ adta a felhatalmazást és a NATO a fegyvereket. Erre volt példa a boszniai beavatkozás, azonban Koszovó esetében már nem rendelkezett a NATO közvetlen felhatalmazással – csakúgy, mint az Iraki beavatkozás, ahol ráadásul a tömegpusztító fegyvereket sem találták meg, ami pedig ez esetben deklaráltan a casus belli volt - az ENSZ Biztonsági Tanácsától – az orosz és a kínai vétó miatt –, és így túllépett a saját hatáskörén, amikor az akció megindításáról döntött. Felmerül a kérdés, hogy jogos-e az igény a Biztonsági Tanács hatáskörének akár részleges átvételére, vagy esetleg az ENSZ és a Biztonsági Tanács funkcióinak felülvizsgálatára. Az új világrend kialakulásával bekövetkezhet az, hogy az

⁷⁹ Forrás http://en.wikipedia.org/wiki/Image:US_and_USSR_nuclear_stockpiles.png

⁸⁰ Nagy László [1999]: A fegyveres erők funkcióinak globalizációja *Hadtudomány*, 1999/3-4 27. old.

Észak-atlanti Szövetség, mint „egyetlen hatékony politikai-katonai szövetség”⁸¹ az ENSZ felkérésére a világ bármely részén felléphessen, és így a katonai erő is *globalizálódhasson*.

4.2.2.9. A környezet biztonsága

A globalizálódó világban a környezetünkre rengeteg veszély leselkedik. A gazdasági rendszer ugyanis gyorsuló és növekvő mértékben terheli a természetet: irtja az erdőket, hatásosan aknázza ki az erőforrásokat, szennyezi a levegőt és a vizeket, és rengeteg hulladékot termel. A természet túlzott terhelése miatti problémák már ma is egymás után jelentkeznek: áradások, szárazságok, szélviharok lépnek fel, és az is tagadhatatlan, hogy elindult a globális felmelegedés. Az ökológiai katasztrófák politikai instabilitáshoz, helyi háborúkhöz vezethetnek, hiszen csökken a megművelhető terület, a termés áldozatul esik a természeti katasztrófáknak.

Az ENSZKP-t, azaz a *ENSZ Környezetvédelmi Programot* 1972-ben hívta életre az *ENSZ Konferencia az Emberi Környezetért* akcióprogramja. Ez a szervezet az ENSZ-en belül működik, mint az elsőként létrehozott globális környezetvédelmi szervezet, mely a világ nemzeti-, nemzetközi- és magán szervezetein alapuló komplex rendszer vezetésének, inspirálásának, erőfeszítéseik összehangolásához szükséges információ biztosítása céljából hoztak létre.

A stockholmi ENSZ-konferencián az emberi környezetről, a nemzetközi környezetvédelem jogi szabályozásának fontosságáról foglaltak állást. A meghatározott elvek értelmében az egyezményt aláíró államoknak a következőkre kell különös tekintettel lenniük:

- a fejlődő országok körülményeit és különleges szükségleteit figyelembe véve erőforrásokat nyújtani a környezet megőrzésére és javítására
- a fejlesztési tervekben integrált és összehangolt megközelítést érvényesíteni
- együttműködni az olyan szennyezés vagy más környezeti kár áldozatainak nyújtott kártérítésre és felelősségre vonatkozó nemzetközi jog továbbfejlesztésében, amelyet az ilyen államok joghatósága vagy ellenőrzése határain belül gyakorolt tevékenységek a joghatóságokon túli területeken okoznak. A hetvenes évek első felében

⁸¹ u.a.

még nincs szó globális környezeti veszélyeztetettségéről. A fenti dokumentum alapelveit azonban később szinte minden további nemzetközi környezetvédelmi egyezménybe beiktatták.

Az első megállapodások három fő területen:

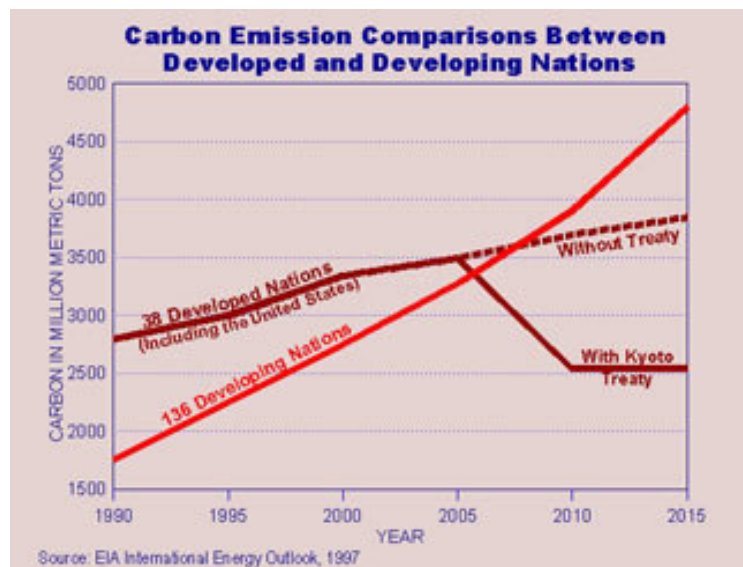
1. a tengeri szennyezések megelőzéséről (London - 1972, 1973)
2. átfogó élővilág-védelmi (élőhely-védelmi és a veszélyeztetett fajokkal foglalkozó egyezmények. Ramsar - 1971, Washington - 1973, Bonn - 1979)
3. a természeti örökség védelme (Párizs - 1972)

Alapvető változást hozott az országok környezeti függőségének megfogalmazásában, a nagy térségű környezeti problémák nemzetközi jogi szintű elismerésében az 1979-es *Genfi Egyezmény*. Ebben a dokumentumban a szakemberek már kimutatták azt a folyamatot, amelyek során az észak-amerikai és az európai régiókn belül miként terjednek nagy távolságokra s kerülnek ki a légkörből a környezetsavasodásban nagy szerepet játszó gázok, mindenekelőtt a *kén-dioxid*. A globális környezetvédelmi megállapodások kidolgozásánál ez az egyezmény szolgált alapul.

Az 1992-ben Rió de Janeiróban megrendezett *ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciának* a környezetvédelem nemzetközi jogi szabályozásának jövője szempontjából meghatározó jelentősége volt. Ennek keretében fogadták el a környezetvédelmi jogok alapelveit rögzítő *Riói Nyilatkozatot*, és a fenntartható fejlődés részletes feladatait tartalmazó „*Feladatok a XXI. Századra*” című programot. E két dokumentum jogi értelemben nem kötelező érvényű ajánlásokat tartalmaz, de meghatározza a következő évtized nemzetközi környezetvédelmi együttműködését. E programra hivatkozva kezdődött meg az elsivatagosodás és az aszályok elleni küzdelemmel foglalkozó egyezmény kidolgozása, létrejött az ENSZ új intézménye, a *Fenntartható Fejlődés Bizottsága*. A program elemei fokozatosan beépülnek a szakosított és a regionális szervezetek feladatterveibe. A környezetvédelemmel kapcsolatos tevékenységek irányítását a Fenntartható Fejlődés Bizottsága, illetve az ENSZ környezeti programja vállalta fel.

A fejlett államok felismerve a probléma égető voltát, és az eddig hozott határozatok erőtlenységét (*a zöld mozgalmak a Riói Nyilatkozat betartásának vizsgálatakor 1997-ben*

New Yorkban a „Rió + 5” elnevezés helyett a Rió – 5”-ként emlegették az eredményeket), 1997-ben elfogadták Kyotói Jegyzőkönyvet, amely jogilag kötelezné a fejlett országokat, hogy CO₂ és más gázokkal kapcsolatos kibocsátásukat az 1990-es szinthez képest átlagosan 5,2%-kal csökkentsék 2008 és 2012 között.

18. ábra Űvegházhatást okozó gázok kibocsátásának előrejelzése a Kyotói Jegyzőkönyv szerint (szabályozás nélkül és szabályozással, fejlett és fejlődő országok)⁸²

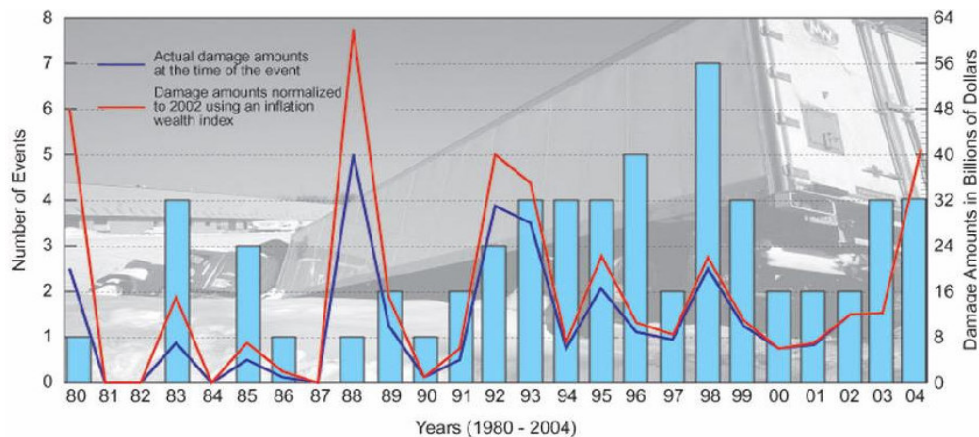
A Kyotóban megfogalmazott további problémák, illetve célok, és a Global Governance Bizottság által felvetett kérdések:

- ózonréteg fokozott védelme;
- éghajlat-változás elleni küzdelem;
- a biológiai sokféleség megtartása;
- a veszélyes hulladékok biztonságos elhelyezése;
- az ipari balesetek hatásainak az országhatáron való áttérjedésének megállítása;
- az elsivatagosodás elleni küzdelem és segítségnyújtás a rászoruló országoknak;
- a tengerek tisztaságának megőrzése (már 1958-ban megfogalmazták);
- az erdőpusztulások megállítása, az esőerdők védelme;

⁸² Forrás : <http://www.discerningtoday.org/members/Analyses/climato3.htm>

- a veszélyeztetett fajok védelme.

A környezet védelme és a fenntartható fejlődés érdekében elengedhetetlen a jelen és a jövő érdekeinek együttes figyelembevétele. A tudósok közül néhányan azt állítják, hogy a földtörténet egyes szakaszaira jellemző a felmelegedés, és éppen egy ilyen szakasz kezdetén vagyunk, de abban minden szakértő egyetért, hogy a civilizációs tevékenységek hozzájárulnak a légkör melegedéséhez, és az ózonpajzs károsodásához. Számos érdekes adat került napvilágra az utóbbi években elszaporodott természeti katasztrófák okozta károk összegeinek ugrásszerű növekedéséről.

19. ábra A természeti katasztrófák okozta károk a világban (1980-2004; milliárd dollár)⁸³

Környezetvédelmi szakértők és számos civil szervezet bírálja az Egyesült Államok magatartását a környezetvédelemmel kapcsolatban. Az Egyesült Államok 2001 márciusában feladta az 1997-ben Kyotóban vállalt kötelezettségeit az üvegházgázok csökkentésével kapcsolatosan, és nem ratifikálta a Kyotói Jegyzőkönyvet. A világ lakosságának 5%-át kitevő Egyesült Államok⁸⁴ a világ CO₂ kibocsátásának 20%- ért felelős. Az Egyesült Államok annak idején ígéretet tett arra, hogy az 1990-es szint 7%-ával csökkenti CO₂ kibocsátását 2012-ig, ehhez képest 1990 és 2000 között az ország kibocsátása 10%-kal nőtt. Ezzel összefüggő, hogy a hatvanas évekhez viszonyítva, a kilencvenes években a katasztrófák száma megháromszorozódott, miközben a károk nagysága a kilencszeresére nőtt. A viharok, hóhullámok, áradások, tüzek és szárazság 41 ezer ember életét követelték, és több mint 300 millió embernek kellett elhagynia otthonát.

⁸³ Forrás : http://watthead.blogspot.com/2006_03_01_archive.html

⁸⁴ Forrás és adatok forrása: Gaia Sajtószemle - 19. évfolyam 379. szám - 2001. április 20.

Az előrejelzések szerint 2100-ra akár 6 C°-kal is növekedhet a föld légkörének átlaghőmérséklete az üvegházhatású gázok kibocsátása következtében. Felmerül tehát a kérdés, hogy a rövidtávú gazdasági érdekek és a lobbyk – Bush elnökválasztási küzdelmét jelentős pénzekkel támogatták a legnagyobb amerikai olajvállalatok, köztük az Exxon, amely erőteljes harcot folytatott a Kyotói Jegyzőkönyv ellen⁸⁵ (!!!) – elérhetik-e, hogy a jövőt kockáztassuk a jelen érdekében. Annyit megjegyezhetünk azonban, hogy lépések már az Egyesült Államokban is történnek az üvegházhatású gázok kibocsátásának visszafogására, ennek eklatáns példája a New Yorki taxik *hibrid* járművekre cserélésének deklarált célja.

Jelzésértékű gesztus, hogy a 2007-ben kiadott Nobel-békedíjat megosztva Al Gore korábbi amerikai alelnök (1992-2000) és az ENSZ Kormányközi Klímaváltozási Bizottsága (IPCC) közösen kapta meg az emberi tevékenység klímaváltozásban játszott szerepének felelősségét megállapító munkájukért.

A global governance kialakításához szükséges célkitűzések a környezetvédelem érdekében⁸⁶:

- Mérsékelni az üzemek károsanyag-kibocsátását hatékonyabb energia felhasználással
- Katalizátor- és szűrőberendezések használata;
- Tömegközlekedés fejlesztése;
- Alternatív energiaforrások használata;
- Hatékonyabb gazdálkodás a vízkészletekkel;
- A szegény és gazdag országok közötti együttműködések támogatása.

4.2.3. A gazdasági irányítás⁸⁷

A nemzetközi gazdasági kapcsolatoknak a második világháború után alakultak ki azok a lehetőségei, amelyek maguk után vonzották a nemzetközi szabályozás iránti igényt is. A második világháború óta a világkereskedelem növekedése meghaladta a globális termelés

⁸⁵ Forrás: Gaia Sajtószemle - 19. évfolyam 379. szám - 2001. április 20.

⁸⁶ Forrás: Global Governance and Peace [1999] GOV Project Description 36. old.

⁸⁷ Forrás: Simai Mihály [1994]: The Future of Global Governance. Managing Risk and Changes in the International System U.I.S.P. Press, Washington D. C.

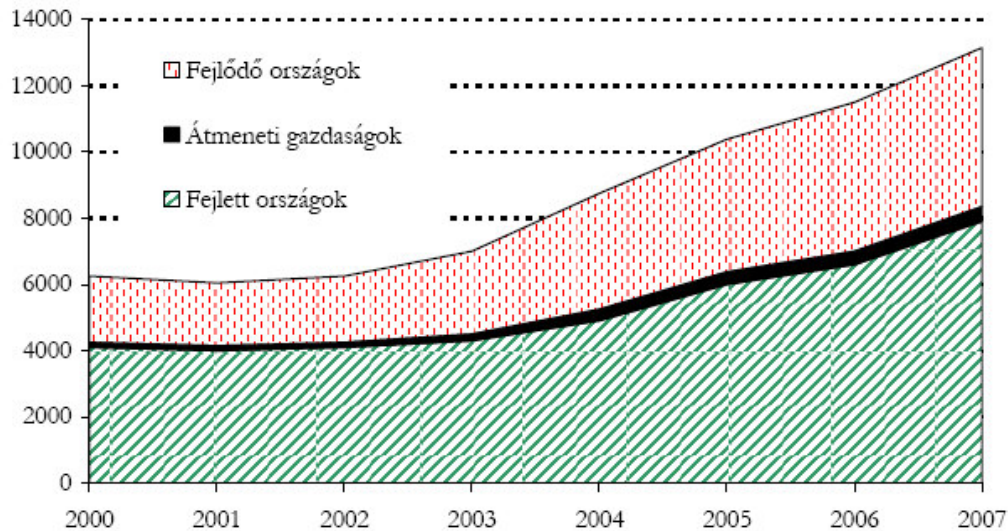
növekedését. 1950 és 1973 között a világkereskedelem 7,2 %-kal⁸⁸, míg a termelés 5 %-kal nőtt évente. A hetvenes és nyolcvanas években a termelés és a kereskedelem növekedése közel azonosan történt, egészen a nyolcvanas évek második feléig, amikor felgyorsultak a változások. Míg az ötvenes években a világtermelésnek mintegy 6-10 %-a került a világkereskedelem körforgásába, addig 1980-ra ez az arány már meghaladta a 20 %-ot, és 1990-re csaknem elérte a 24 %-os határt. Különösen szembetűnő volt a változás az ipari termelés területén, ahol a világkereskedelem 1950 és 1990 között majdnem kétszer olyan gyorsan növekedett, mint a bruttó össztermelés. Az ezredforduló utáni növekedés szintén jelentősnek mondható (lásd 3. táblázat és 20. ábra), ehhez hozzájárult a WTO taglétszámának bővülése is.

3. táblázat A világexport fő árucsoportjai⁸⁹

	Érték (milliárd dollár) 2005	Évi százalékos változás				
		2000-2005	2002	2003	2004	2005
Áruexport	10159	10	5	17	22	13
Agrártermékek	852	9	6	16	15	8
Nyersanyagok	1748	15	-1	24	33	36
Késztermékek	7312	9	5	16	21	10
Szolgáltatásexport	2415	10	7	14	20	10
Szállítás	570	10	5	13	24	12
Közlekedés	685	7	5	10	18	8
Egyéb szolgáltatás	1160	12	10	18	18	11

⁸⁸ u.o. 222. old.

⁸⁹ Forrás: A globális környezet középtávú gazdasági előrejelzése VKI Vitaanyag, 2007. január

20. ábra Az export relációs struktúrája, 2000-2007, milliárd dollár⁹⁰

A nemzetközi kereskedelmet és a külföldi tőkebefektetéseket, valamint az ezeket gátló korlátozások lebontásának folyamatát elsőként a Breton Woods-i rendszer *Nemzetközi Kereskedelmi Szervezete* volt hivatott előmozdítani. 1947-ben aztán létrehozták a kezdetben átmenetinek tekintett, majd mintegy fél évszázadon át fennálló *Általános Kereskedelmi és Vámtarifa Egyezményt* (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT). Legfontosabb alapelveikként a kölcsönösséget és a legnagyobb kedvezmény biztosításának elvét tekintették. A GATT működése jelentősen hozzájárult a fejlett országok közti *vámok* folyamatos csökkentéséhez, és a *kvóták* leépítéséhez a nemzetközi kereskedelemben. Azonban nem volt teljesen problémamentes a GATT rendszere. Kimaradtak például a tőkemozgások és a szolgáltatások a kölcsönös kötelezettségeket és jogokat garantáló egyezményből. További gondokat okozott, hogy számos új ország jelent meg, amelyek nem voltak tagjai az eredeti egyezménynek, valamint, hogy a versenyképes országokkal – például Japánnal – szemben jó néhány ország tartott fenn továbbra is korlátozásokat. A GATT rendszerében hat fordulóra került sor⁹¹, majd a hetedik fordulón, Uruguayban (1988-94) megegyeztek a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization, WTO) megalakításáról. A WTO legfőbb funkciói:

⁹⁰ Forrás: World Economic Situation and Prospects 2007, p. 37

⁹¹ genfi (1947), annecyi (1949), torquayi (1950-51), Dillon-forduló (1961-62), Kennedy-forduló (1963-67), tokiói (1973-79)

- Világkereskedelmi tárgyalások fóruma. A hatáskörébe tartozik nemcsak az áruk, hanem a szolgáltatások világkereskedelme is.
- A közvetlen külföldi tőkebefektetések kereskedelmi vonzatával foglalkozik.
- A keretében megkötött egyezmények végrehajtására bizottságokat hoz létre, ellátja az ezekkel kapcsolatos adminisztrációs funkciókat.
- Figyelemmel kíséri az egyezmények betartását és az egyes államok kereskedelempolitikáját.
- Különleges felhatalmazása van a vitás kérdések rendezésére.

A WTO-egyezmény 1995. január 1-jén lépett hatályba, és a fejlett államok egy évet kaptak a különböző területeken szükséges változások végrehajtására. A fejlődő országok annyi kedvezményt kaptak, hogy az egy év határidő helyett öt-tíz év alatt kell megfelelniük az egyezménynek. A könnyítések ellenére az igazi haszonélvezők a fejlett ipari országok és a transznacionális társaságok. Ugyanis a liberalizáció egyértelműen az „erősebbnek” kedvez, és csak idő kérdése, hogy mikor éri el a győzelmet. Mert valóban a gazdasági verseny hatékonyságot eredményez, elvben munkahelyeket teremt, növekszik a foglalkoztatottság, és mindenki nyertesévé válhat a folyamatnak, mert a jólét leszivárog – trickling down effektus – és így a veszteseknek is valamivel jobb lesz. Csakhogy a tőke mozgékonyasága miatt a beruházások oda vándorolnak, ahol olcsó a munkaerő, és az állam adókedvezményeket ad, és így a fejlődő országok csapdába kerülnek, mert ha nem „licitálják” egymást felül az engedmények adásában és a munkabérek leszorításában, akkor a tőke odébbáll, és ismét a munkanélküliség problémájával szembesül az adott ország. A WTO döntéseivel szemben *nincs feljebbviteli lehetőség*, így egy ország számára lényegében három lehetőség marad: vagy teljesíti a WTO követeléseit, vagy folyamatosan büntetéseket fizet a panasztevő országoknak, vagy aláveti magát a WTO szankcióinak (pl. exportkorlátozás). Így a WTO a szabadkereskedelem védelme ürügyén rákényszerítheti az akaratát az egyes államokra, és ezáltal a globalizáció egyik leghatékonyabb támogató szervezetévé vált.

A XXI. század elejére a világgazdaság területén a kereskedelmi rendszer mellett a pénzügyi együttműködésnek lett jelentős a szerepe. A nemzetközi pénzügyi szervezetek működése talán a legátláthatatlanabb és legbonyolultabb rendszere a globális

gazdaságnak. A második világháború utáni pénzügyi rendszer alapjait egy New Hampshire-i üdülőhelyen, Bretton Woodsban rakták le. Az itt életre hívott két szervezet – a Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Found, IMF) és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (Intenational Bank of Reconstruction and Development, IBRD, Világbank) – máig is a világgazdasági rendszer irányító apparátussának számítanak.

A világ pénzügyi rendszerét irányító szereplők funkcióik alapján négy csoportba sorolhatók⁹²:

1. A bankok és tőzsdék felügyeletére és biztonságos működésük érdekében létrehozott szervezetek (a Basel Committee of Bank Supervision és az International Organization of Securities Commission tartoznak e kategóriába) néhány minimális szabály – tőkefedezeti normák – alapján adnak tanácsokat a bankoknak vagy az értékpapírokkal foglalkozó intézményeknek
2. Az országok külső finanszírozási igényeit hivatott segíteni a Világbank és a regionális fejlesztési bankok, garanciát nyújtó intézmények hálózata
3. A nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitását a Nemzetközi Valutaalap és a Nemzetközi Elszámolások Bankja hivatott elősegíteni. Feladatuk még a zavarok gazdasági válsággá szélesedésének megakadályozása.
4. A tőkeáramlások és a nemzetközi pénzügyi szolgáltatások felügyeletére hozták létre az UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development, Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája) keretében működő Commission on Investment, Technology and Related Financial Issues, amely a nemzetközi közvetlen és portfólióbefektetések kérdéseivel foglalkozik.

Az előző évtized jelentős gazdasági válságainak megfékezése érdekében gyakran működtek együtt az államok, azonban azt nem szabad elfelejtenünk, hogy a nemzetközi pénzpiacok sok résztvevője inkább a válság fenntartásában érdekelt, mert az instabilitás lehetőséget ad a *spekulációknak*, és a gyors jövedelemszerzésnek. Az IMF-et és a Világbankot sok bírálat érte azért, mert a világgazdaság vezető hatalmainak az értékrendje szerint működnek, és a fejlődő országok számára olyan intézkedéseket írnak

⁹² Forrás: Simai Mihály – Gál Péter [2000]: Új trendek és stratégiák a világgazdaságban – Vállalatok, államok, nemzetközi szervezetek Akadémiai Kiadó, Budapest 114.old.

elő, amelyek ugyan a gazdasági stabilitás elérése felé indítják el az országot, de ezen intézkedések társadalmi hatásait az állampolgárok nehezen élik meg.

Ez a nemzetközi gazdaságirányító szervezetekkel szembeni ellenállás nyilvánul meg a tüntetésekből, globalizáció ellenes csoportok megalakulásában. A talán legsarkalatosabb probléma, amit a demonstrálók nehezményeznek, az hogy az IMF és a Világbank kihasználva a fejlődő és a volt szocialista országok gazdasági nehézségeit, mindenek előtt ezen országok nagyfokú külső eladósodását ún. *Strukturális Alkalmazkodás Programokat* (SAP) kényszerítenek ezekre az államokra. A strukturális alkalmazkodási politikák lényege, hogy ezen államoknak meg kell nyitni piacaikat a fejlett országok sokkal tőkeerősebb cégei és a fejlett ipari országokból kiinduló spekulációs tőkeozgás előtt (*privatizáció, importliberalizáció, tőkeozgás liberalizációja*) és belföldön olyan gazdaságpolitikát kell folytatniuk, amely biztonságot nyújt a befektetők számára (szigorú monetáris politika, a költségvetés *jóléti kiadásainak lefaragása* a külső adósságszolgálat teljesíthetősége érdekében). A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank azzal indokolja a SAP-ok bevezetésének szükségességét, hogy a rövidtávon a társadalom számára teherterelt jelentő megszorító intézkedések hosszabb távon gyorsuló gazdasági növekedést eredményeznek, és így a kezdeti nehézségek után jobban járnak azok az országok, amelyek bevezették a SAP-ot. Azt a tényt, hogy ez az érvelés nem teljesen fedi a valóságot, több tény is alátámasztja⁹³:

– A szerkezetátalakítás nem járult hozzá a gazdasági növekedéshez, nem segítette elő a szegénység terjedésének megállítását, de környezetkárosodást és növekvő egyenlőtlenségeket szült.

– A munkakörülményeik romlottak. Multinacionális cégek, mint például a *Nike* vagy az *Adidas* fiatal nőket napi 12-14 órán át dolgoztatnak a fejlődő országokban. Nehéz fizikai munkát végez mintegy 300 millió gyerek és 50 millió felnőtt. A munkaidő hossza nincs előírva, nincs hatásos korlátja a gyermekmunkának.

– Az IMF és A Világbank által javasolt gazdaságpolitika a világon korábban is meglévő nagyfokú egyenlőtlenségeket tovább növelte. 1960-ban a világ népességének legvagyonosabb egyötöde 30-szor volt gazdagabb, mint a legszegényebb ötödrész. 1998-ban az Egyesült Nemzetek adatai szerint ez az arány már 78-szoros volt. A Forbes

⁹³ Forrás és adatok forrása: http://www.zpok.hu/Környezet_és_Globalizáció_Interfészek.htm (Lóránt Károly)

magazin szerinti leggazdagabb 200 ember vagyona meghaladja a világ lakossága 41%-ának (2,4 milliárd ember) egy évi jövedelmét.

– Százmilliók szenvednek éhségtől, alultápláltságtól, vagy egyébként kezelhető betegségektől.

– A szerkezetátalakítási programok számottevően csökkentették az állami egészségügyi kiadásokat. *Zimbabweben* például az egy főre jutó egészségügyi kiadás az egyharmadára esett azóta, hogy 1990-ben az IMF által javasolt szerkezetátalakítási programokat vezettek be. *Az egészségügyi kiadások csökkentése, a gyermekhalandóság növekedéséhez, az AIDS gyors terjedéséhez vezetett, különösen az afrikai országokban.*

– A SAP-ok elsődleges célja az adott ország kamatfizető-képességének biztosítása. A latin-amerikai országok a nyolcvanas években *exportjövedelmeik 1/3-át* költötték adósságszolgálatra, ennek dacára az évtized végén *adósságállományuk* (a magas kamatlábak miatt) *nagyobb volt, mint az évtized elején.*

– Az elmúlt negyedszázad neoliberális politikája a gazdasági hatalom soha nem látott koncentrációját hozta magával. Mintegy 500 transznacionális vállalat uralja a világkereskedelem 70%-át, és ezek közül a hozzávetőleg 40 ember által irányított legnagyobb öt vállalat termelése nagyobb, mint a közel-keleti és afrikai országokét együttvéve.

Úgy tűnhet tehát, hogy a nemzetközi gazdaságirányító szervezetek munkája egyértelműen a globalizációt segíti elő, és a fejlett országok érdekében a világban meglévő egyenlőtlenségek fenntartása áll érdekében. A jogos bírálatok ellenére szem előtt kell tartanunk azt is, hogy ezen intézmények jelentős eszközöket juttattak számos országnak, megelőzve a válságok kialakulását vagy kiszélesedését, és a kormányokat arra szorította, hogy reálisan értékeljék saját teherbíró képességüket és lehetőségeiket.

A global governance-szel foglalkozó szakértők javasolták a nemzetközi gazdaságirányító intézményeknek, hogy működésüket tegyék demokratikusabbá, és legyenek különös figyelemmel arra, hogy ténykedésük a megfogalmazott célokkal és küldetésekkal ne ellentétes hatást érjen el, hanem a fejlődő országok felzárkóztatásának irányába hasson.

4.2.4. Az ENSZ reformja

4.2.4.1. Az ENSZ főbb szerveinek reformja

A global governance megteremtését szorgalmazók nem az ENSZ radikális megváltoztatását igényelnék, hanem egy olyan reformot tartanak szükségesnek, amelyben a kormányok egyetértésével a működést hatékonyabbá tevő változtatásokat hoznának. Ehhez azonban szükség lenne néhány, az alapító okiratot érintő módosításra is.

Az ENSZ reformjának tükröznie kell a civil társadalom irányító képességének megnövekedett szerepét. Szükség van továbbá a Biztonsági Tanács működésének hatékonyabbá tételére, mert a sok vétó az évek során nemritkán megbénította a szervezetet. Ennek a folyamatnak a megvalósítása két lépcsőben történhet:

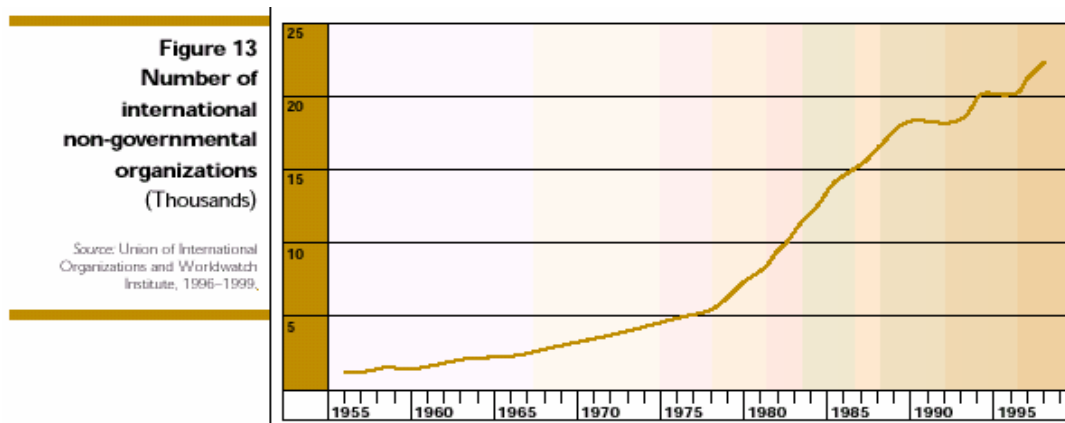
- Az első fázisban a *Biztonsági Tanács* öt állandó tagjának kiválasztását a Közgyűlésnek úgy kell megtennie, hogy két tag a fejlett ipari országokból, és egy-egy tag Afrikából, Ázsiából és Latin-Amerikából kerüljön megválasztásra. A nem állandó tagok számát tízről tizenháromra kell felemelni, a vétó jogával pedig csak egészen különleges esetekben lehessen élni.
- A második szakaszban, körülbelül 2009-ben a vétójog teljes eltörlésére kerülne sor, és az állandó tagok közé kerülés az országok, illetve régiók növekvő erejénél fogva megváltoztatható lenne.

A *Gyámsági Tanács* feladata annyiban változna meg, hogy felhatalmazást kapna a gyámsági területek biztonságát fenyegető magatartás esetén gyorsabb beavatkozásra.

A *Közgyűlés* feladatkörét úgy kell újrafogalmazni, hogy az a világ államainak legegységesebb fóruma lehessen.

4.2.4.2. Az NGO-k szerepe

A global governance kialakítása igényelné, hogy hozzák létre a *Civil Társadalom Fórumát*, éves összejövetelekkel, és ez a fórum a „*Civil Társadalom Szervezete*” néven a felvételre kerüljön az ENSZ különszervezetei közé. Ezt a lépést a civil szervezetek számának és jelentőségének rohamos növekedése és egyben az ENSZ szervezetének egyetemlegesebbé tételének igénye teszi indokolttá.

21. ábra A nemzetközi nem-kormányzati szervezetek számának növekedése (ezer)⁹⁴

A nem-kormányzati szervezetek jelentősége abban áll, hogy morális-etikai felügyeletet gyakorolnak az élet számos területe felett. Növekvő számú résztvevője van a nemzetközi civil mozgalomnak is (lásd 21. ábra), ezeket INGO⁹⁵-knak nevezi a szakirodalom. Mivel nem állnak közvetlenül állami ellenőrzés alatt, elvárható tőlük, hogy etikai-erkölcsi elvek alapján működjenek és cselekedjenek. Működésük mintegy fegyverek nélküli igazságos háborúként aposztrofálható, az emberi jogok védelmére törekuszenek véleményük kinyilvánításával. Mindebből kiderül, hogy az NGO-k hozzájárulhatnak a *civil társadalom fejlődéséhez*, elveik – pluralizmus, autonómia, szolidaritás, szubszidiaritás – a jóléti társadalmak konszenzusos eljárásaiban elengedhetetlenek. Betölthetnek *mediátori* szerepet is a kormányzat és az állampolgárok között, úgy hogy a közérdeket szolgálják. Szervezeteik *önkéntesek* szervező tevékenységének eredményeképpen jönnek létre, tagjaik, dolgozóik is leginkább önkéntesek. Szervezett formájuk különbözteti meg őket az ad-hoc vagy informális társaságoktól. Közéjük soroljuk leginkább a környezetvédelmi és az emberi jogokat védő szervezeteket, a fogyasztóvédelmi szövetségeket, a karitatív szervezeteket, vagy az oktatási és képzési szervezeteket. 1999-ben, majd 2001 nyarán az Európai Unió Bizottsága online adatbankot hozott létre "Consultation, the European Commission and Civil Society" (CONECCS)⁹⁶ névvel és rövidítéssel. A mintegy 1000 kezdeményezést nyilvántartó adatbank információt szolgáltat a civil társadalom uniós szinten működő szereplőiről, tartalmazza egyrészt a pán-európai civil társadalom non-

⁹⁴ Forrás: Kofi A. Annan 51. old.

⁹⁵ INGO: International Non-Governmental Organisation

⁹⁶ http://europa.eu.int/comm/civil_society/coneccs/index.htm

profit szereplőinek, másrésről pedig azoknak a listáját, amelyekkel rendszeres konzultációt folytat az uniós politikák továbbfejlesztése során.

Néhány nagyobb európai civil hálózat⁹⁷:

EFC⁹⁸: (European Foundation Centre/Európai Alapítványi Központ) 1989-ben hét vezető európai alapítvány hozott létre azzal a céllal, hogy képviseljék tagszervezeteik érdekét a nemzeti kormányokkal és az európai integráció intézményeivel való partneri viszonyban, koordináló szerepet töltsenek be az európai civil szektorban, s ellássák információval tagjaikat és az érdeklődőket. Ennek a szervezetnek jelenleg több, mint 200 független adományozó a tagja és 37 európai országban működő 48.000 civil szervezetet támogatnak.

ECAS⁹⁹: (Euro Citizen Action Service/Európai Polgári Akció-Szolgálat) 1990-ben alakult, amely az európai polgárok véleményének kíván kifejezést adni. Jelszavuk: „Európa a polgáraihoz tartozik”. Erős európai civil társadalmat kívánnak támogatni, amely nélkül nincs igazi felelős európai polgári érzület. Az ECAS-nak több, mint 160 nem-kormányzati tagszervezete van, regionális, nemzeti és nemzetközi tagozatokkal, s tevékenységük felöleli az állampolgári jogok védelmét, a környezet, az egészség és a szociális szektor támogatását. Az ECAS egyik kezdeményezése a Signpost Service az EU „Polgárokkal és az Üzleti Világgal folytatott dialógus” projektje, amelyben közel 30.000 ember használta a szolgálat tanácsadó tevékenységét önálló kezdeményezéseihez.

Európai Szociális NGO-k Platformja¹⁰⁰: 1995-ben hozták létre. Fontos feladata a kormányzati szervek civil szervezetekkel folytatott párbeszédének elősegítése. Mintegy 30 NGO-t, föderációt vagy európai hálózatot fog át, melyek a szociális szektorban működnek és az európai civil társadalom széles skálájának érdekeit védik. Ide tartoznak, például, a nők, az időskorúak, a fogyatékkal élő személyek, a munkanélküliek, a bevándorlók, a szegények, a hajléktalanok, a homoszexuálisok, a fiatalok, a gyerekek és a családok szervezetei. A tagszervezetek között található a társadalmi igazságosság, az egészségügy és a rasszizmus kérdéseivel foglalkozó NGOk is. A Bizottság intézményei és a Platform tagszervezetei között kétévenként kerül sor tanácskozásra.

⁹⁷ Forrás: Sipos Katalin: Európai Unió - civil társadalom - nem-kormányzati szervezetek (<http://www.cipp.hu/files/hu/52/8/643571523.doc>)

⁹⁸ <http://www.efc.be/>

⁹⁹ <http://www.ecas.org>

¹⁰⁰ <http://www.socialplatform.org>

EURONAIID: NGO-hálózat, mely a biztonsági és élelmiszersegélyezési programok megvalósításával foglalkozó nem-kormányzati szervezeteket egyesíti.¹⁰¹

Nyolcak Csoportja: a legnagyobb európai környezetvédelmi szervezeteket tömöríti. Évente kétszer találkozik a Környezetvédelmi Főigazgatóság vezetőjével.

CLONG (fr.) / NGDO-EU Liaison¹⁰² Committee (ang.) : az EU 15 tagállamában a nemzetközi együttműködés, fejlesztés és szolidaritás szolgálatában álló nemzeti NGOk demokratikus és pluralista alapon működő képviseleti struktúrája.

VOICE¹⁰³ (Voluntary Organisations in Cooperation in Emergencies): az európai humanitárius NGOk legnagyobb hálózata, melynek célja a tagok egymás közötti kapcsolatainak erősítése és az EU szerveivel való kontaktus megkönnyítése.

ATTAC (Association Pour Une Taxation Des Transactions Financières Pour L'aide Aux Citoyens) Talán a legismertebb civil mozgalom, amely céljául tűzte ki a spekulatív céllal történő tőke mozgások megadóztatását, és a bevételből a szegény országok támogatását. A szervezet ma már határokon átnyúló kooperációt valósít meg a globalizáció-kritikus hangvétel megjelenítéséért. A spekulatív műveletek megadóztatása *James Tobin* Nobel-díjas közgazdász nevéhez fűződik. Az ötlet abból indult ki, hogy a Bretton Woods-i rendszer összeomlása után a valutaárfolyam-ingadozások kivédésére az átváltásokat meg kellene adóztatni (0,5%). Az 1997-es dél-kelet ázsiai válság óta a globalizáció-ellenes mozgalmak az ötlet bevezetését szorgalmazzák, a bevételt a fejlődő országoknak juttatnák¹⁰⁴. Az ötlet azért lenne hasznos, mert egyszerű elvei tényleg úgy érvényesülnének, ahogy azt a kezdeti szándék szerint akarták: az egyszeri átváltásoknál ez az összeg elenyésző lenne, de a többszörös, spekulatív célú pénzmozgásoknál már jelentősebb összeg folyhatna be. A világ legfontosabb tőzsdéin a tranzakciók kb. 70%-a amerikai dollárban, 25% euróban folyik, tehát valutaspekuláció általában a kisebb országok valutáiban folyik, és így némi stabilizációt is nyújthatna a Tobin-adó.

4.2.4.3. Egyéb, az ENSZ-reformhoz kapcsolódó gondolatok

A *Gazdasági Biztonság Bizottságának* tervezett felállítását támogatja a global governance, de ezzel kapcsolatban az általa feleslegesnek és idejétmúlnak tartott

¹⁰¹ <http://www.euronaid.nl/>

¹⁰² <http://www.oneworld.org/liaison/>

¹⁰³ <http://www.oneworld.org/voice/index.htm>

¹⁰⁴ Forrás: Artner Annamária: Tíz kérdés a Tobin-adóról, <http://www.attac.hu/>

bizottságoknak a bezárását javasolja, ilyen például az *Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája* (UNCTAD).

Az ENSZ-nek fel kell készülnie egy olyan időszakra, amikor a regionalizáció világszerte jelentőssé válik, és segítenie kell a régiók együttműködésének hatékonyságát. Ennek érdekében, de általánosan is megfogalmazható, hogy a hatékony működés alapja az egyes államok hozzájárulásainak befizetése, amelyre a global governance-szel foglalkozók ismételten felhívták a figyelmet.

Ide sorolnám az *ENSZ 60. jubileumi közgyűlésén* elhangzott kritikákat és ötleteket is, melyek a záródokumentumban kerültek megfogalmazásra.

A konszenzussal elfogadott feladatok lényege eredetileg - többek között - a szegénység elleni küzdelem, azon belül is a *Millenniumi Fejlesztési Célok*¹⁰⁵ továbbvitele; az *ENSZ reformjával*, a világszervezettel szembeni bizalom visszaállítása és az attól eltávolodott USA-val a kapcsolat helyreállítása; a tömegpusztító fegyverek terjesztésének tilalma; a terrorizmus elleni hatékonyabb fellépés lett volna.

A dokumentum nem hozhatott áttörést, mert a sok kompromisszumos döntés miatt kimaradt számos jelentős reformgondolat is:

Nem történt döntés az *ENSZ Biztonsági Tanácsának* kibővítéséről. Ez ellen számos olyan állam érvelt, amelyek úgy érezték, ők a befolyásos államok körén kívül rekednének. Nem sikerült létrehozni egy autonóm, az ENSZ költségvetését és kiadásait felügyelő testületet sem.

Ugyancsak elmaradt az újonnan létrehozott *Emberi Jogi Tanács* tagsági feltételeinek meghatározása. Ez azért lett volna szükséges, mert a tanács az eddigi Emberi Jogi Bizottságot váltaná fel, amelyben olyan államok is helyet kaptak, amelyek nem járnak élen az emberi jogok területén. A kikötések nélkül azonban most az új tanácsban is tagságot szerezhetnek a jogsértő államok.

Nem sikerült megegyezni a tömegpusztító fegyverek terroristákhoz jutásának megakadályozását célzó fejezetben sem. Ez egy az egyben kimaradt a tervezetből, ahogy

¹⁰⁵ A Nobel-díjas Joseph Stiglitz már poszt-washingtoni pontjaiban felhívja a figyelmet a fejlődő világ követeléseire.

– az Egyesült Államok nyomására – a nukleáris fegyverzettel rendelkező országok leszerelési kötelezettségeik teljesítésére való felhívás is.

A fejlődésre vonatkozó szövegrészben a *Millenniumi Fejlesztési Célok* helyett azt a körülírást használják, hogy "a korábban Millenniumi Fejlesztési Célokként ismert fejlesztési célok". Az Egyesült Államok nyomására került ki például ezek közül az ingyenes alapfokú oktatás biztosítását előíró szakasz is, nem különítettek el több pénzt a segélyekre és az adósságelengedésre, és a klímaváltozással kapcsolatban sincs előrelépés a záródokumentumban.

A Millenniumi Fejlesztési Célok¹⁰⁶

2000-ben 189 ENSZ-tagállam kötelezte el magát amellet, hogy 2015-ig:

1. Véget vetnek a súlyos szegénységnek és éhínségnek

- *A napi egy dollárnál kevesebből élők arányát felére csökkentik*
- *Az éhínségtől szenvedők arányát felére csökkentik*

2. Megvalósítják a mindenkire kiterjedő alapfokú oktatást

- *Biztosítják, hogy minden fiú és lány befejezze az általános iskolát*

3. Előmozdítják a nemek közötti egyenlőséget és segítik a nők felemelkedését

- *Kiküszöbölik a nemek közötti beiskolázási különbségeket az alap- és középfokú oktatásban lehetőleg 2005-ig, valamennyi szinten pedig 2015-ig.*

4. Csökkentik a gyerekhalandóságot

- *Kétharmadával csökkentik az öt év alatti gyermekhalandóság arányát*

5. Javítják az anyai egészségügyet

- *Háromnegyedével csökkentik a gyermekágyi halandóság arányát*

6. Küzdenek a HIV/AIDS, a malária és más betegségek ellen

- *Megállítják és elkezdik visszafordítani a HIV/AIDS terjedését*
- *Megállítják és elkezdik visszafordítani a malária és más súlyos betegségek*

¹⁰⁶ Forrás: www.mwnszt.hu/magyar/millenniumi_celok.htm

terjedését

7. Biztosítják a környezeti fenntarthatóságot

- *A fenntartható fejlődés elveit beépítik a nemzeti politikákba és programokba; visszafordítják a környezeti erőforrások csökkenését*
- *Felére csökkentik azoknak az arányát, akik tartósan nem jutnak egészséges ivóvízhez*
- *2020-ra jelentősen javítják legalább 100 millió nyomornegyedben lakó életkörülményeit*

8. A fejlesztés érdekében globális partnerséget építenek ki

- *Továbbfejlesztik a szabályozott, kiszámítható és megkülönböztetés mentes, nyílt kereskedelmi és pénzügyi rendszert. Ez magában foglalja a jó kormányzáshoz, a fejlődéshez és a szegénység csökkentéséhez való elkötelezettséget mind nemzeti, mind nemzetközi szinten*
- *Foglalkoznak a legkevesbé fejlett országok sajátos szükségleteivel. Idetartozik ezen országok exportjára vonatkozó illeték- és kvótamentesség; a súlyosan eladósodott szegény országok adóssága mérséklésének a fokozása; a hivatalos kétoldalú adósság elengedése; és bőségebb hivatalos fejlesztési segítségnyújtás azoknak az országoknak, amelyek elkötelezték magukat a szegénység csökkentése mellett*
- *Nemzeti és nemzetközi intézkedéseken keresztül átfogóan foglalkoznak a fejlődő országok adósságproblémáival, hogy az adósságot hosszú távon elviselhetővé tegyék*
- *A fejlődő országokkal együttműködve tisztességes és termékeny munkát teremtenek a fiatalok számára*
- *A gyógyszeripari vállalatokkal együttműködve elérhetővé teszik a megfizethető alapvető gyógyszereket a fejlődő országokban*
- *A magánszektoral együttműködve hozzáférhetővé teszik az új technológiák – különösen az információs és kommunikációs technológiák – előnyeit.*

A dokumentum ugyan megerősíti a 2000-ben elfogadott *Millenniumi Fejlesztési Célokot*, amelyek 2015-ig a szegénység csökkentését, az alapfokú oktatás biztosítását, az AIDS terjedésének megállítását irányozzák elő (lásd keretes szöveg). A kereskedelmi korlátok csökkentésével kapcsolatban - amelyet szintén az Egyesült Államok ellenez - a dokumentum óvatosan fogalmaz. Megerősíti a *Monterrey-konszenzust*, amely felszólította a fejlődő országokat, hogy a nekik nyújtott *segélyek*, illetve *adósságelengedés* fejében javítsák a kormányzás hatékonyságát.

Alapvető problémakörök, melyek meghatározzák az ENSZ feladatait a XXI. században:

- *Terrorizmus* - A záródokumentum elítéli a terrorizmus minden formáját, de kimaradt a szövegből az eredeti tervezetben még szereplő definíció, amely szerint "a terrorizmus polgári személyek politikai célból történő meggyilkolása". Ezzel azt nem sikerült deklarálni, hogy aki az egyik félnek terrorista, a másiknak szabadságharcos.
- *Tömegpusztító fegyverek terjesztésének tilalma/ leszerelés* - Valamennyi erre vonatkozó hivatkozás kimaradt a szövegből.
- *Emberi jogi tanács* - Konszenzus született arról, hogy az ENSZ Emberi Jogi Bizottságát Emberi Jogi Tanács váltja fel. A dokumentumból hiányoznak az eredeti tervezetben szerepelt tagsági kritériumok, így a Közgyűlés által kétharmados többséggel történő megválasztás is. A dokumentum felhatalmazza a svéd Jan Eliassont, az ENSZ-közgyűlés új elnökét – a gaboni Jean Pinget követte –¹⁰⁷, hogy egy éven belül folytasson tárgyalásokat a tanács mandátumáról, feladatairól, összetételéről és munkamódszereiről. A tanácsot az elvetélt emberi jogi bizottság helyett kívánják felállítani, amelynek emberi jogok tekintetében rosszul teljesítő államok is tagjai lehetnek.
- *Az ENSZ irányításának reformja* - A záródokumentum az auditáláson és a vizsgálatokon túl egy felügyeleti intézmény létrehozását irányozza elő. Megfogalmazásra kerültek újra azok a korábbi határozatok, amelyek szerint a főtítkárnak jelentősebb befolyása legyen a prioritások kijelölésében. A Biztonsági

¹⁰⁷ Azóta már a 61. közgyűlés 2006. június 8-án H.E. Sheikha Haya Rashed Al Khalifa bahreini jogászasszonyt választotta elnöknek.

Tanács kibővítésével kapcsolatban a tagállamok jóváhagyták a Biztonsági Tanács reformjának elvét mint az ENSZ korszerűsítésének alapvető elemét, amelynek célja a szervezet legitimitásának és hatékonyságának a növelése.

- *Béketeremtő bizottság* - A záródokumentum javasolja egy új testület felállítását, amely a különböző konfliktusból kilábaló országoknak nyújt segítséget. Azonban továbbra sincs megállapodás abban, hogy az új szervezet a Biztonsági Tanácsnak vagy a közgyűlésnek tartozzon-e beszámolási kötelezettséggel.
- *Felelősség a védelemért* - Kanadai javaslatra a záródokumentumban előírják, hogy minden tagállam felelős a saját lakosságának a népiirtással, a háborús és emberiesség elleni bűnökkel, valamint az etnikai tisztogatással szembeni megvédelmezésért.

4.2.5. Az egyéb kutatási területek

A global governance-hez tartozó egyéb probléma-orientált vizsgálatait, kutatási területeit – erkölcsi fejlődés, emberi jogok érvényesülése, a nők helyzetének vizsgálata, a nukleáris tevékenység és a környezetvédelem – már integrálódottak az egyéb fent említett kutatási programokba, így azokról még egyszer külön nem kívánnék szólni.

5. KRITIKA A GLOBÁLIS INTÉZMÉNYEK MŰKÖDÉSÉRŐL

Az 1970-es évek elején *Immanuel Wallerstein*¹⁰⁸ által megfogalmazott világrendszer-szemlélet kezelte komplex módon az elnyomók és a kizsákmányoltak helyzetét. Nyilvánvalóan az egyes államokon belül fennálló, a tulajdonosi pozícióból származó értéktöbblet-elvonás, a kevésbé tehetős rétegekkel, dolgozókkal szembeni gazdasági alávetés a II. világháború után is létezik. De jelentősebb világgazdasági folyamat a fejlett országok alkotta tőkés csoportoknak a fejletlenebb, egykori gyarmati területek felett gyakorolt gazdasági hatalma. A fejlett államok alkotta centrum a periférián lévő fejletlenebb, volt gyarmati országokat az egyenlőtlen cserével. Az állandó cserearány-romlás miatt a latin-amerikai, ázsiai és afrikai országok kilátástalan helyzetbe kerülve mint nyersanyag-forrás szolgálták a centrum gazdagodását. Természetesen a centrum országokban a társadalmi béke megőrzésének érdekében az alsóbb néprétegek életszínvonalát is növelték, kiépítették a szociális ellátó rendszereket, amit tulajdonképpen a perifériával fizettettek meg. Azonban a centrum dolgozó rétegének helyzete a multinacionális tőke előtt álló akadályok leomlása miatt nem mondható stabilnak. A szabad tőkeáramlás nyomán a multinacionális vállalatok a legolcsóbb munkaerőt fogják alkalmazni, így a biztos jogi háttér megszűnése után a felbomló centrum kormányzatai és szakszervezetei már tehetetlenek a multinacionális tőkével szemben.

5.1. Pénzügyi Szervezetek

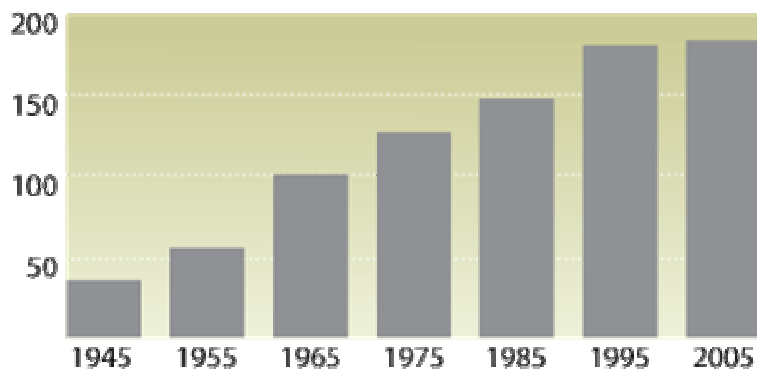
Amint azt már a 4.2.3. fejezetben, a globális gazdaságirányítással foglalkozó részben említettem, a Bretton Woods-i rendszer két pénzügyi pillére, a Nemzetközi Valutaalap (IMF, International Monetary Fund) és a Világbank (vagy inkább Világbank-csoport, IBRD, International Bank for Reconstruction and Development és IFC, International Financial Corporation) az első olajválságig az államok kormányainak pénzügyi partnerei, kiszolgálói voltak. A rendszer egyik pillére, az aranydeviza-standard azonban a hetvenes évek elejére megrendült, melynek oka leginkább az amerikai gazdaság külső deficités állapotában kereshető. A fedezet nélküli dollárok (persze a fedezet nélküliséget a világ nem tudta) és a külkereskedelmi hiány lehetővé tették, hogy az Egyesült Államok a rendszer haszonélvezőjeként, *a jelentősebb leértékelődést* elkerülve növekedhessen

¹⁰⁸ Forrás: Wallerstein, Immanuel(1974): *The Modern World System*, Academic Press, New York, lásd még: Farkas Péter: *A fejlődéstudomány hatása a világgazdaság perifériáin I.* Magyar Tudomány, 2002/7.

gyorsan. A 70-es évekre azonban tarthatatlanná vált az Egyesült Államok külső deficitese pozíciója – a hasonlóság napjaink szituációjához szembetűnő –, és a nemzetközi bizalomvesztés a rendszer összeomlásához vezetett.

A rendszer *institucionális* elemei azonban tovább éltek, és a nemzetközi gazdaságra való befolyásuk jelentősen megerősödött. Ebben szerepe volt a 70-es évekbeli olajválságoknak, az olcsó, majd hihetetlenül megdrágult kölcsönöknek és az így kialakult aszimmetrikus *interdependenciának*. Az aranydeviza megszűnése okozta űrt az újonnan létrehozott mesterséges pénz, az SDR (Special Drawing Rights) vette át.

Az IMF létrejötte mégis fontos esemény a globális pénzügyi együttműködés történetében. A szervezet küldetése és működése új szakaszt indított el a valutáris együttműködés területén. Bár a megoldás *nem egyenrangú* partnerek alkuján alapult, az Egyesült Államok hegemoniáját tükröző rendszer mégis úttörő jelentőségűnek bizonyult. Nemcsak azért, mert aranydeviza-rendszer különbözik a századfordulón alkalmazott aranystandard-rendszertől, hanem azért is, mert a 185 tagország legitimációja az addigi legszélesebb körű kooperáció.

22. ábra IMF tagországok számának növekedése¹⁰⁹

A Bretton Woods-i konferencián létrehozott intézmények a mai napig működnek. Nem érvényesek viszont a konferencia általános elvi állásfoglalásai. Az intézmények cselekvési szabadságát működésük megkezdése után folyamatosan szűkítették-korlátozták, és emiatt a *Keynes* és *White* által kitűzött stabilizációs szerepkört a Nemzetközi Valutaalap nem volt képes betölteni. Ilyen módon az amerikai kormányzat

¹⁰⁹ Forrás: <http://www.imf.org/external/about.htm>

akaratának érvényesítési eszközévé degradálódott, olyan nemzetközi intézménnyé, amelyben a tagországok bizalma egyre inkább megrendült. Hiába fektették le a nemzetközi együttműködés alapjait, a nemzetek továbbra is elsősorban belső gazdasági reformoktól várták a megoldásokat.

Az IMF számokban

Jelenlegi taglétszám: 185 ország

Munkatársak: kb. 2,716 fő, 165 országból

Összes Kvóta: 317 Milliárd dollár (2006.07.30. óta)

Hitelkihelyezés: 28 Milliárd dollár 74 országban, amiből 6 milliárd dollár 56 országban kedvezményes kondíciókkal (2006.07.30. óta)

Technikai munkaerő: 429.2 fő 2006-ban

Felügyeleti konzultáció lefolytatva: 128 országban 2006-ban, amiből 122 önkéntes adatszolgáltatás.

forrás:IMF

Az IBRD eredetileg a II. világháború utáni újjáépítéshez nyújtott hiteleket. Azonban a Marshall-terv nagyrészt kielégítette a hitelkeresletet, új kihelyezési célpontokat kellett keresnie, és a fejlődő országokban meg is találta a megfelelő igénylőket. A 185 tagország a befizetéseinek megfelelően részesedik a szavazati kvótákból. Így a világ legfejlettebb 7 országa, a G7-ek a szavazatok majdnem felét magukénak tudhatják. Mivel a hitelek nyújtásához feltételként szabja a Világbank a piacok megnyitását, ezért a liberalizált tőkeáramlás előidézésében komoly szerepet játszik. A hiteleket komoly horderejű programokhoz nyújtja az IBRD, hosszú távú hitelei az infrastrukturális fejlesztések, beruházások tőkeigényét elégíti ki.

A magánszektor számára az IFC (International Finance Corporation) nyújt kedvezményes kölcsönöket.

A 80-as években a szerkezetátalakítási hitelezés jelentette az IBRD működésének súlypontját, ami kétségtelenül előnyös hatásokkal járt. De mivel intézményfejlesztési funkciója korlátozott, a magánszektor fejlesztésében vállalt szerepe nem jelentős, és tevékenységének hatékonysága sem mondható túl magasnak, ezért a Világbank

működése sem tekinthető egyértelműen sikeresnek. A fenntartható fejlődés kritériumainak figyelmen kívül hagyása állandó problémaforrás a jövőre nézve. A világbanki hitelekkel végrehajtott modernizáció tulajdonképpen nyertesei azok a multinacionális cégek, akik az olcsó munkaerőért a fejlődő országokban kívánnak befektetni. Az már egyenes következmény, hogy a fejlődő országok eladósodnak, adósságszolgálatuk terheit alig bírják el, de mivel a *hitelképességük* csapdájában vergődnek, és félnek a működőtőke tovább vándorlásától, ezért vállalják az eladósodást és a kiszolgáltatottságot. A gyarmatosítás ezen formáját persze az említett nemzetközi pénzüzetek nem ismerik el.

A global governance gondolatkörében a *teljes adósság-elengedés* lenne az első, de nem elégséges lépés a fejlődő országok gazdaságának megsegítéséhez.

Baker-terv (1985): ez a legeladósodottabb országok számára jelentett volna igen jelentős hitellehetőséget. Ezen országok a hitelt az ország gazdasági átalakítására, strukturális reformok megvalósítására használhatták volna fel. A bankok azonban nem hittek ezen megoldás sikerességében.

Brady-terv (1989): Adjanak lehetőséget az adósságok újratárgyalására

IMF és Világbank biztosítson új kölcsönforrásokat az adósságcsökkentő országok számára, ösztönözzék a tőke beáramoltatását és a kiáramló tőke visszaáramoltatását; és e két szervezet kezdje meg a hitelek folyósítását

Baker-tervet ki kell egészíteni, és szorgalmazni kell új hitelek nyújtását

A Brady-terv a súlyosan eladósodott, közepes jövedelmű országok adósságkezelését célozta. Ebben az akcióban 13 ország vett részt, ami az adósságuk egyharmaddal történő mérséklését jelentette.

A G8-ak már 2005-ben megegyeztek, elengedik a világ 18 legszegényebb országának a Nemzetközi Valutaalappal (IMF), a Világbankkal és az Afrikai Fejlesztési Bankkal szemben fennálló államadósságát. A 14 afrikai és 4 latin-amerikai országot érintő, több szakaszban végrehajtandó leírás értéke több mint 40 milliárd dollár.

Azonban az adósság-elengedés tényleg csak az első lépés lenne, és talán fontosabb is a gazdasági fejlődés szempontjából a fejlődő országokból származó agrártermékek behozatalának megkönnyítése. Arra azonban *James Shikwati*¹¹⁰ kenyai közgazdász felhívja a figyelmet, hogy a fejlesztési segélyek nem biztos, hogy megfelelő mankót nyújtanak a szegény országoknak. Kína színre lépése és nyers tárgyalási módszerei világítottak rá, hogy a konkrét üzleti ajánlatok sokszor tisztességesebben járulnak hozzá a fejlődéshez, mint a segélyek. Shikwati szerint aki segélyt nyújt, az valamilyen módon a saját érdekeit nézi először, és nem a célországét. Óriási a korrupció, és a társadalmak maradnak szegények, annak ellenére, hogy a politikusok gazdagszanak. Ha a fejlett országok megnyitnák piacaikat a fejlődők termékei előtt, és nem sújtják őket igazságtalan vámokkal, akkor lenne lehetőség rá, hogy készterméket is exportáljanak, és ne csupán nyersanyagforrásul szolgálják a gazdag országokat.

Mindazonáltal elmondható, hogy az IMF és a Világbank is *céljaiban* legalábbis megjeleníti azon a pénzügyi intézmények törekvéseit, amelyek keretet adhatnak a nemzetközi összefogáshoz, a pénzügyi stabilizációhoz és a fejlesztés-orientált hitelnyújtáshoz, bár működésük számos ponton kritizálható.

5.1.1. A pénzügyi stabilitás záloga: a dollár mint kulcsvaluta aktuális helyzete

A nemzetközi pénzforgalomban használt fizetőeszközökként a széles körben elfogadott kulcsvalutákat használják. Az arany szerepének visszaszorulása után a II. világháborút követően globálisan a dollár töltötte be ezt a szerepet. Értékállósága és aranyra való beválthatósága jelentette a biztos pozíciót a hetvenes évek elejéig. A kulcsvalutával szemben támasztott követelményeknek amúgy is nehezen tudott volna megfelelni más fizetőeszköz. Az értékállóságon kívül más egyéb feltételeknek is meg kell felelnie a kulcsvalutának, ezek a következők:

1. A kulcsvalutát kibocsátó államnak jelentős súllyal kell bírnia a világgazdaságban, illetve a nemzetközi áru és szolgáltatásforgalomban.

¹¹⁰ Forrás: Frankfurter Allgemeine Zeitung, Entwicklungspolitik „Wer Afrika helfen will, darf kein Geld geben“, 2007.04.04.

2. Lényeges feltétel, hogy monetáris központ működjen a kulcsvaluta országában, olyan kapacitású devizapiac, ahol több tőkeerős pénzintézet működik, amely részt vesz a kölcsöntőkék nemzetközi vérkeringésében, ahol más országok bankjai fiókot, leánybankot vagy képviselőket tartanak fenn.

3. A kulcsvalutájú ország fizetési mérlegének bizonyos fokú passzívuma szükséges ahhoz, hogy e valutát a devizakülföldiek tartalékolhassák. A kulcsvalutájú ország emiatt könnyedén visszaélhet valutája vezető szerepével, fizetésimérleg-hiánya meghaladhatja a kulcsvaluta iránti keresletet (amiként ez meg is történt az amerikai dollárral a 60-as években).

4. Követelmény a kulcsvaluta árfolyamának viszonylagos stabilitása is. Az árfolyamok lebegtetésének elterjedése óta ez azonban egyetlen konvertibilis valuta esetében sem érvényesül.

Az európai integrációs folyamatok eredményeként létrehozott közös pénz, az euró a dollárnak konkurenciát jelent – nyilván főleg Európában. Az aktuális világgazdasági folyamatok figyelmeztetőleg hathatnak a devizatartalékaikat féltők számára. Az Egyesült Államok pénzügyi és külkereskedelmi hiányát ugyanis hosszabb távon nem lehet tartani¹¹¹. A világ más régiói – beleértve Ázsiát, Európát és Afrikát is – finanszírozzák az amerikai hiányt, és ezzel az amerikaiak túlfogyasztását. Ez jelenti egyrészt az importtöbbletet kiadási oldalon, és az értékpapírokba fektetett pénzeket a bevételi oldalon. Európai, japán és kínai befektetők attól tartanak, hogy a dollár a többi valutával szemben elkezd veszíteni értékéből (lásd 23.ábra), és így követeléseik elértéktelenedhetnek.

¹¹¹ Forrás: Farkas Péter (2007): Gyengül a dollár világpénzszerpe VKI Kommentárok 144.

23. ábra Dollár/Euró árfolyam (1999-2007)

Tartalékeszközként is csökkent a dollár szerepe. Míg a 70-es években még 70-80% körül volt, ma már csak 50-60%, míg a Yen csupán 2-3%-ot tesz ki. A legutóbbi időszakban paradox módon az olajexportáló országok léptek elő az amerikai hiány finanszírozóiként, mivel a magas kőolajárakból származó bevételek elhelyezésére az USA-t az emelkedő irányadó kamatláb vonzó befektetési célponttá tette. Az Egyesült Államok Iránnal szembeni akcióinak egyik motivációja lehet az is, hogy Irán kezdeményezte a dollár helyett az euró-alapú elszámolást. A világ más régióiban is változhat a dollár vezető szerepe. Dél-Amerikában Argentína, Brazília és Venezuela már egyeztet a saját valuták elszámolóegységként való felhasználásáról, vagy egy mesterséges latin-amerikai pénz felhasználásáról. A folyamat első lépéseként 2007 decemberében létrehozták a Banc Del Surt.

5.2. A G8-ak csoportja mint a világ legfejlettebb országai

1975-ben Giscard d'Estaing francia miniszterelnök és Helmut Schmidt német szövetségi kancellár hívta életre a legelső világgazdasági csúcsot. Eleinte még csak a 7 legfejlettebb ország – Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország,

Olaszország, Kanada és Japán – volt tagja a meghívottaknak. 1998-ban Oroszország is csatlakozott.

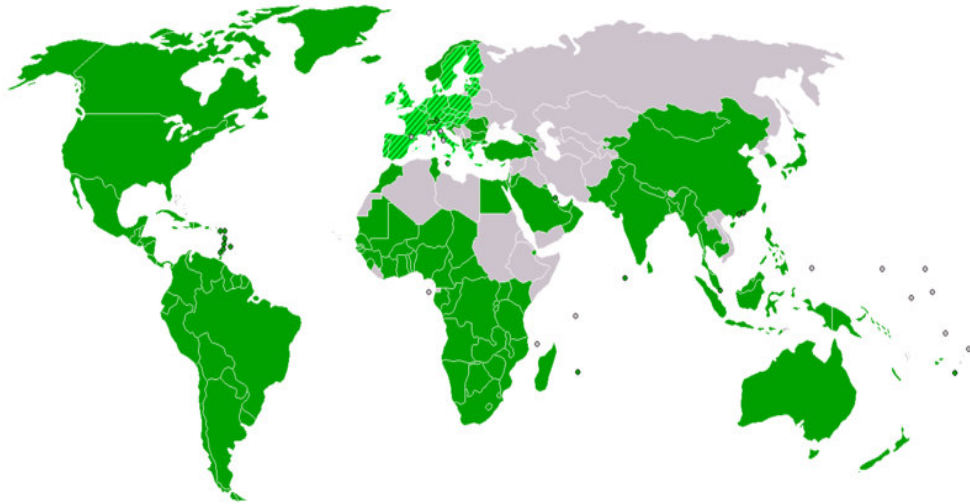
A G8-ak egy informális szervezet, melyben a vezetők a világgazdaság, világpolitika legaktuálisabb kérdéseiről döntenek, illetve cselekvési határozatokat hoznak. A civil mozgalmak közül nagyon sokan a globalizáció káros hatásaiért felelős egyik csoportként tartják számon őket, így minden tanácskozást heves tüntetéssel kísérik. 2007 nyarán kezdődött az aktuális G8-csúcs Németországban, melynek legfőbb témái a klímaváltozás és Afrika helyzete.

5.3. A WTO (Kereskedelmi Világszervezet)

A Kereskedelmi Világszervezet céljai

A Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization, WTO) az egyetlen olyan nemzetközi gazdasági szakosított intézmény, amely a nemzetek közötti kereskedelem szabályaival foglalkozik. Tevékenysége az e szabályokat tartalmazó nemzetközi kereskedelmi egyezmények kidolgozására, betarttatására és ellenőrzésére, a keletkezett viták rendezésére irányul. Noha országok kormányai írják alá ezeket a szerződéseket, mégis a fő cél a termékek és szolgáltatások előállítói, az exportőrök és importőrök tevékenységének elősegítése.

A WTO az utolsó GATT fordulón, az Uruguay-forduló tárgyalásain, 1995. január 1-jével jött létre, székhelye Genf. Mára már 150 tagországa van, azaz a legtöbb állam csatlakozott már a WTO-hoz.

24. ábra A WTO tagállamai (2007)¹¹²

A WTO tevékenységének három célja van:

1. Elősegíteni a *nemzetközi szabad kereskedelmet* nemkívánatos mellékhatások nélkül. Ennek lényege a nemzetközi áruk és szolgáltatások szabad áramlása útjában álló akadályok elhárítása. Az is fontos, hogy a kormányok, a termelők, az exportőrök és az importőrök tisztában legyenek a nemzetközi szabályokkal és betartsák azokat. Az ilyen szabályoknak világosaknak, betarthatónak és átláthatónak kell lenniük.

2. A nemzetközi *kereskedelmi tárgyalások* lefolytatása. A nemzetközi kereskedelem sem mentes eltérő szabályértelmezésektől, időnként a kereskedelmi „háborúktól”. A WTO feladata éppen ezek megelőzése illetve rendezése.

3. A nemzetközi kereskedelmi *viták rendezése*. A kereskedelmi kapcsolatokban eltérő érdekek érvényesülnek. Még nagyon világosra „szabott” kereskedelmi egyezmények értelmezése is lehet eltérő a felek álláspontjától függően. E különbségek legharmonikusabb elsimításának módja egy semleges, szakszerű eljárás választása, szilárd nemzetközi jogi alapelveken. Ezt biztosítja a WTO vitarendezési mechanizmusa.

A Kereskedelmi Világszervezet tagállamainak többségét, mintegy háromnegyedét fejlődő országok teszik ki. Az átalakuló közép- és kelet-európai országokkal együtt e két ország csoport szerepe jelentősen nő az elkövetkező években, ahogy a WTO szervezeti

¹¹² Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A9p:WTOmap_currentmemberYN.png

tevékenysége is kiteljesedik. Ezért is van az, hogy különös figyelmet szentel a szervezet e két országcsoporthoz különleges igényeinek, problémáinak. Egy sor programot szerveznek annak érdekében, hogy kormánytisztviselők és tárgyalók megértsék, pontosan alkalmazzák a WTO mechanizmusait.

A tagországok exportérdekeinek elősegítésére hozták létre még 1964-ben, a GATT idején a Nemzetközi Kereskedelmi Központot (International Trade Centre), amelyet ma a WTO és az ENSZ — az ő nevében az UNCTAD — közösen tart fenn és irányít. A központ tanácsokkal segíti a fejlődő és átalakuló országokat exportösztönző programjaik kialakításában, behozatali technikák és stratégiák kidolgozásában.

A WTO egyik nagyon fontos mandátuma arra vonatkozik, hogy a globális nemzetközi szakosított pénzügyi intézményekkel, jelesen az IMF-fel és a Világbankkal alakítsa ki együttműködési mechanizmusát a zökkenőmentes nemzetközi hatás érdekében. (A világgazdaságtan elméletével foglalkozó szakirodalom e három intézményt hívja az ún. *Szentháromságnak*) A Marrakesh-ben (Marokkó) megtartott miniszteri értekezlet kifejezetten előírja e szervezetek számára a globális gazdaságpolitika erőteljesebb koherenciáját. Elismerték, hogy a globális gazdaságpolitika különböző területei – fejlesztési, monetáris és kereskedelmi – kapcsolódnak egymáshoz és egymással és ezért a WTO számára alapvetően fontos a két másik intézménnyel tisztázni szakmai, közgazdaság-elméleti kapcsolatait. Az alapítók tudatosították a tagállamokban a nemzetközi kereskedelmi liberalizáció pozitív ráhatását a globális pénzügyi és fejlesztési kapcsolatokra.

A Kereskedelmi Világszervezet elvárja tagjaitól, hogy a nemzetközi kereskedelmet érintő nemzeti intézkedéseikről haladéktalanul értesítsék. A tagállamoknak bejelentési kötelezettsége van tehát. *Ide tartoznak a kereskedelmi eljárást módosító szabályok, dömpingellenes jogszabályok, a kereskedelmet befolyásoló új technikai paraméterek, a szolgáltatások nemzetközi kereskedelmét érintő rendelkezések, szellemi szabadalmi jogok változása és hasonlóak.*

Nemcsak a szervezet értesítése, hanem a tagállamok nyilatkozatai is fontosak arról, hogy más tagállam társaik által végrehajtott kereskedelempolitikai változások mennyire érintik az ő nemzeti kereskedelempolitikájukat. 1996 júliusa óta a szervezet több információt már a nemzetközi internet-hálózaton is rendelkezésre bocsát, természetesen a tagállamok

beleegyezésével. A kereskedelempolitikai szemléket (trade policy review) és a vitarendezési bizottság (dispute settlement) jelentéseit közvetlenül a lezárás után nyilvánosságra hozzák, éppen gyakorlati jelentőségük miatt. Másokat hat hónapos időszak után tesznek csak elérhetővé.

A Kereskedelmi Világszervezet vitarendezési eljárásai

A nemzetközi kereskedelem természetes velejárói a kereskedelmi viták, amelyek értelmezési eltérésekből de szándékos okokból is létrejöhetnek. A WTO egyezmény értelmében e vitákat békés úton, a WTO vitarendezési mechanizmusán keresztül kell megszüntetni, vagy legalább is megpróbálni.

A kereskedelmi vitáknak több válfaja van, mindegyikük kezelése lehetséges a WTO-ban. A viták minden szakaszában arra ösztönzik a vitában álló feleket, hogy próbálják meg egymással — közvetítő nélkül — konzultálva rendezni ügyeiket, ezzel szüntetve meg a vita okát adó kereskedelem-korlátozást. Bármely szakaszban jó szolgálataival rendelkezésre áll a WTO vezérigazgatója, hogy segítségével ériék el a vita rendezését.

A vitás kereskedelmi kérdések rendezésének menete a következő¹¹³:

1. *Konzultációk.* Az Alapokmány 4. cikkelye alapján a vitában álló feleknek konzultációkat kell folytatniuk egymással. Erre 60 nap áll rendelkezésre.

2. *Vitarendezési bizottság felállítása.* A konzultációk bejelentése a WTO egyik legfontosabb szerve, a Vitás Kérdések Rendezésének Testülete (Dispute Settlement Body, DSB) első ülésén történik. Amennyiben 60 nap alatt a felek közvetlen konzultációi nem vezetnek eredményre, a DSB második ülése felállítja a Vitarendezési Bizottságot. Erre az Alapokmány 6. cikkelye alapján kerül sor. Ez a bizottság 20 napot kap arra, hogy a vitás kérdésre vonatkozó esettanulmányokat, hivatkozásokat beszerezze. Pótlólagos 10 nap áll rendelkezésre, ha a bizottság felállítására a vezérigazgatót kérték fel.

3. *Vizsgálat.* Ekkor következik a vitarendezési bizottság vizsgálata. Általában két ülést tart, ahol az érintett feleket hallgatja meg (12. cikkely). Egy ülést tart a vitában érintett harmadik tagállamokkal (10. cikkely).

¹¹³ Blahó András – Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények AULA, 2001 Bp. és www.wto.org alapján

4. *Közbenső jelentés.* Az alapokmány 15. cikkelye (1) bekezdése alapján a vita alapját adó helyzet leírását foglalják össze. Ezt a közbenső jelentést megküldik a feleknek, hogy azok reagáljanak rá.

5. *A vizsgálati bizottság végső jelentése.* A bizottság felállításától számított 6 hónapon belül — ez 3 hónap, ha meg a felek sürgős tárgyalásban egyeztek meg — el kell készíteni a végső jelentést (12. cikkely, 8. bekezdés).

6. *A végső jelentés körözése a DSB tagok között.* Ezt a körözést a vizsgálati bizottság felállításától számított 9 hónapon belül — tehát a végső jelentés elkészítése után 3 hónapon belül — kell lebonyolítani.

7. *Fellebbezési lehetőség.* Bármelyik tagnak lehetősége van fellebbezni egy erre ki jelölt fellebbviteli bizottsághoz. E bizottság 30 napot kap arra, hogy a fellebbezés okát kivizsgálja, és döntést hozzon.

8. *A vizsgáló bizottsági vagy fellebbezési jelentés elfogadása a DSB által.* A DSB megkapja a vizsgálóbizottsági vagy fellebbviteli szerv jelentését, és azt megvitatja. Ha nincs fellebbezés, akkor a döntéséhez 60 nap áll rendelkezésre. Fellebbezés esetén a 60 nap meghosszabbodik még 30 nappal.

9. *Végrehajtás.* A DSB jelentése kötelező. A vesztes partner-országnak jelentést kell beadnia arról, hogy a jelentésben előírtakat miként hajtja végre „ésszerű időhatárokon belül.” (Alapokmány 21. cikkelye, 3. bekezdés.) Ennek az időnek a hosszát a következőképpen lehet meghatározni: egy tagállam javasolja, a DSB ebben megegyezik, a vitában álló felek állapodnak meg közösen, vagy egy közvetítő (arbitrátor) javaslatát fogadják el. Ha közvetítőt alkalmaznak, a megvalósításra általában engedélyezett idő 15 hónap lehet.

10. *Végrehajtás hiányában a feleknek meg kell állapodniuk a kártérítés nagyságában, amelynek arányosnak kell lennie a vita alapját adó ok által okozott kárral. Ez a kártérítés arra az időre jár, amíg a végrehajtás meg nem kezdődik.* (Alapokmány 22. cikkely, 2. bekezdés.)

11. *Megtorlás.* Ha a felek nem tudtak megállapodni a kártérítésben, a DSB felhatalmazást ad megtorlásra egészen addig, amíg a határozat végrehajtását meg nem kezdik. (Alapokmány 22. cikkely, 2. és 6. bekezdés.) Erre a vita rendezésére adott „ésszerű

időszak” eltelte után 30 nappal kerül sor. A megtorlás lehetséges a vita területét jelentő ágazatban, de történhet más szektorban vagy más egyezményt illetően is. Erre az Alapokmány 22. cikkely 3. bekezdése ad lehetőséget, természetesen az előzetes megoldási lehetőségek kiaknázása után.

A Kereskedelmi Világszervezet néhány éves fennállása alatt már bizonyította, hogy szabályozó és vitarendező tekintélye nagy. Fontos feladata, hogy olyan jelentős nemzetközi kereskedő országokat, mint az Orosz Köztársaság tagjai sorába vegyen. Erre a tárgyalások már több éve — eddig sikertelenül — folynak.

A Kereskedelmi Világszervezet a rendezett vitás esetek számát tekintve jelentős haladást ért el. Létrejötté óta több mint 350 esetet rendezett¹¹⁴, a legtöbbet az Egyesült Államok kezdeményezte (88). Az Európai Unió által hozott vitás esetek száma 76 volt ezidáig. Az Egyesült Államok 97 esetben volt alperes, az Európai Unió 57 esetben. Ebből már az is következik, hogy a két gazdasági hatalom egymással is meglehetősen sok kereskedelmi vitát kezdeményezett. A fejlődő országok is sok ügyet hoztak a WTO elé, egymással szembeni, illetve fejlett ipari országokkal kapcsolatos vitájuk rendezése érdekében. A megoldás többnyire arbitrázs nélkül jött létre. Amikor a Kereskedelmi Világszervezet határozatot hozott a vitás kérdés rendezésére, eddig még nem akadt egyetlen kormány sem, amely azt ne hajtotta volna végre.

Az érdekes tanulság eddig az (hogy több ország megítélése szerint is) a Kereskedelmi Világszervezet nem túl gyengének, hanem nagyon is határozottnak bizonyult. Ez felbátorította a tagországokat olyan kereskedelempolitikai pozíciók kiharcolására a WTO által, amelyeket nemzeti eszközökkel meg sem próbálhattak volna. A Kereskedelmi Világszervezet szabályozásának igazi próbája azonban az, amikor a nemzetközi kereskedelem terén e szabályok úgy szorítják vissza a *protekcionizmust*, hogy egyúttal nem indítanak el hazai vagy nemzetközi romboló folyamatokat.

Sikeresség

Nyilvánvaló, hogy a WTO a nemzetközi kereskedelem útjában álló akadályok lebontásáért mindent megtesz. Szabályai, rendeletei arra kötelezi tagjait, hogy egymással szemben ne tegyenek megkülönböztetéseket, és csak egyedi esetekben folyamodjanak a vámok átmeneti emeléséhez. Azonban nem szabad elmennünk szóltanul amellet sem,

¹¹⁴ Forrás: www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm

hogyan az előnyök megoszlása nem egyenlő a szegény és a gazdag országok között. Ezt bizonyítja, hogy a tárgyalásokat (*Seattle, Genf, Doha, Cancún*) sokszor kísérik civil szervezetek tüntetései, ahol a résztvevők felhívják a figyelmet a rendszer igazságtalanságaira. Felmerülhet a kérdés, hogy lehetséges-e a szervezetből való kimaradás (azaz a globalizáció elleni harc). Azt látjuk, hogy a szegény országok növekedésének egyik záloga az exportvezérelt gazdaság. Ez azonban a szervezetbe „*hajtja*” a szegény országokat, mert különben kimaradnak az egyre növekvő világkereskedelemből.

A Kereskedelmi Világszervezet az emberi jogokat, a munkaügyi előírásokat régóta kereskedelmet gátló korlátozásnak tekintette. Ez a fő oka annak, hogy a WTO eddig viszonylag sikeresen és könnyedén bújta ki az emberjogi, szociális és környezetvédelmi szabályozások betartása alól. Amúgy is elég nehéz felettes szerv nélkül bármilyen jogi kontrollt foganatosítani a WTO-val szemben. A dohai forduló kudarca is mutatja, hogy abban az esetben, ha van egy integrált csoport – ez esetben a G20-ak – akkor a nagyhatalmak piacliberalizáló törekvései is csődöt mondhatnak.

Kína és az Európai Unió textilkereskedelemmel kapcsolatos vitáját egy esettanulmányban dolgoztam fel (lásd 6. fejezet).

5.4. Összegzés

A nemzetközi pénzügyi szervezetek és a GATT/WTO mind az előző világrendben létrehozott intézmények, míg a G8-ak Oroszország csatlakozásával 1998-ban jött létre. Működésük és céljaik ugyan globális problémákra adnak választ, de egyben generálják is azokat. A demokratikus működés a kvótarendszerrel ugyan névleg szavatolva van, de megfigyelhetjük a demokrácia kudarcát is a fejlett országok gazdasági erőfölényének kihasználásakor. A global governance kialakításához szükséges feltételeket talán a nemzetközi pénzügyi szervezetek esetében a legnehezebb megteremteni, mivel a befektetők logikáját követve nem látszik egyértelműen, hogy a döntéshozatali mechanizmusokba a hitelfelvevőket is be akarnák vonni. Mivel globális problémák kezeléséről van szó, ezért még az a paradox szituáció is kívánatos lenne, hogy a hitelfelvevő és a hitelező közös döntéseket hozzon a törlesztésekről, átütemezésekről vagy esetlegesen az adósság-elengedésekről.

Politikai törekvéseket is megfigyelhetünk a rendszer kritikájaként, amikor egyes dél-amerikai országok (Argentína, Bolívia, Brazília, Ecuador, Paraguay, Uruguay, Venezuela) létrehozták a Banco Del Surt, azaz kiléptek a Valutaalapból. Ez a lépés nyilván inkább gesztus értékű volt, mivel Venezuela már visszafizette a Valutaalapnak a tartozásait, de azt mindenesetre mutatja, hogy nincs egyetértés a fent említett intézmények működésének hatásos és sikeres voltáról. A létrehozott bank céljai is üzenetértékűek, azaz a szociális és gazdasági programok indítását így látják biztosítva, míg az ismétlődő gazdasági válságok és az elmaradt felzárkózás okozójaként aposztrofált IMF-et és Világbankot egyértelműen elmarasztalják.

A WTO legutolsó, dohai tárgyalási fordulójának sikertelensége rámutatott arra, hogy a piacnyitás és liberalizáció nem arat osztatlan sikert a világ minden táján, továbbá, hogy érdekcsoportba tömörülve a fejlődő országok is meg tudják akadályozni számukra hátrányos döntések megszületését.

6. ESETTANULMÁNY I.: AZ UNIÓ ÉS A TÁVOL-KELETRŐL SZÁRMAZÓ TEXTIL- ÉS RUHÁZATI TERMÉKEK OKOZTA GAZDASÁGI PROBLÉMÁK

A GATT legutolsó, Uruguayi Fordulója után és annak eredményeképpen az Európai Unió vállalta, hogy egy tízéves – átmeneti – időszak után 2005-től a WTO tagállamokkal szemben felszámolja a textil- és ruhatermékekre megállapított kvótákat. Ennek következtében tulajdonképpen rászabadult az Európai Unióra a távol-keleti áru. Az ezek után – a már nem korlátozott verseny kiteljesedése következtében – még a pesszimista gazdasági prognózisok által előrevetített borús képnél is rosszabbá vált a helyzet. Néhány termék esetében majdnem 2000%-os importnövekedést lehetett megállapítani, sőt a német munkaerőpiacon az importtextíliák miatt 2004-ben mintegy 50 000 ember veszítette el a munkáját. Az Európai Unió előtt azonban van néhány lehetőség, amellyel a piacát elárasztó termékek ellen védekezni tud, de ezen eszközök bevetése csak átmenetileg jelent megkönnyebbülést.

6.1. Előzmények

A Távol-Kelet, és mindenekelőtt Kína és India egyre nagyobb szeletet hasított ki magának a világszintű kibocsátásból, és ennek következményei érintik a versenytársak gazdaságát is, sőt a munkavállalók és fogyasztók saját bőrükön is érezhetik ennek a fejlődésnek a számukra pozitív és negatív hatásait is.

Napjainkban Kína már nem csupán az ország területe, lélekszáma vagy katonai ereje alapján tekinthető globális nagyhatalomnak, hanem a világgazdaságban betöltött szerepe miatt is. Ma, amikor a gazdaságkutatók gyakran a gazdasági növekedést állítják a vizsgálat középpontjába, egyértelmű, hogy az ázsiai, illetve a távol-keleti régiók növekedése kerül reflektorfénybe. Kína ebben a dinamikusan fejlődő régióban is vezető szerepre tett szert, és ebben a folyamatban meghatározó szerepet játszott az is, hogy az ország tagja lett 2001. január 1-jén a Világkereskedelmi Szervezetnek, s így a globális gazdasági körforgásba való integrálódásával fejlődése további lendületet kapott.

A világgazdaság meghatározó szereplői a GATT Uruguayi Fordulójában abban egyeztek meg, hogy egy tízéves átmeneti időszak után (már a WTO keretében) 2005. január 1-jétől a textil- és ruházati termékek esetében felszámolják a kereskedelmet korlátozó importkvóta-rendszert.

6.2. Helyzetelemzés

Ahhoz, hogy a kialakult helyzetet megvizsgálhassuk, fel kell mérnünk a globális textil- és ruhakereskedelmi helyzetet és az utóbbi időszakban bekövetkezett fontosabb változásokat.

A mintegy 394 milliárd dollárnyi (ebből 169 milliárd a textil- és 226 milliárd a ruházati kereskedelem) éves forgalom¹¹⁵ felszabadítása a kvóták eltörlése nyomán olyan helyzetet teremtett, amire 1994-ben, az elfogadott liberalizációs egyezmény megfogalmazásakor még nem gondoltak. A kínai és indiai gazdaság növekedése az azóta beáramló működőtőkének köszönhetően nagy lendületet kapott.

Kína a 95 milliárd dollárnyi kivitelével 2004-ben a világpiacon több mint 20 százalékos részesedést ért el, és az elemzők szerint ez az arány a kvóták megszűnése után akár az 50 százalékot is elérheti. Egyes termékek esetében már jelenleg is 65 százalékra nőtt az ázsiai ország részesedése¹¹⁶.

Az indiai export növekedése a textil- és ruházati termékek exportja esetében szintén jelentősnek mondható, 2010-re a kivitelük megnégyszereződésére számítanak. Ezt megindokolja az a tény, hogy 2003-ban és 2004-ben összesen mintegy 700 millió dollár működőtőke vándorolt az indiai textiliparba, új üzemek létrehozására, vagy a meglévő kapacitások bővítésére.¹¹⁷

A mai világpiaci helyzetet tekintve Pakisztán a világ fonal- és cérnagyártásában tölt be jelentős szerepet, pár év múlva India és Kína feloszthatja egymás közt a textil- és ruházati termékek világpiacát.

Azzal mindenki számolt, hogy 2005. január 1. után a távol-keleti kivitel jelentősen növekedni fog, de ilyen mértékű expanzióra (lásd 25. ábra) senki nem számított. Peking adatai szerint januárt vizsgálva az export mintegy 46,5%-kal haladta meg az előző évit, de az EURATEX (Európai Textilipari Szövetség) adatai ennél lényegesen rosszabb képet mutatnak: a Kínából származó trikók és blúzok kivitelében 244, pulóverek esetében 625, míg a harisnyák kivitele 1940(!) %-os növekedést mutattak ki¹¹⁸.

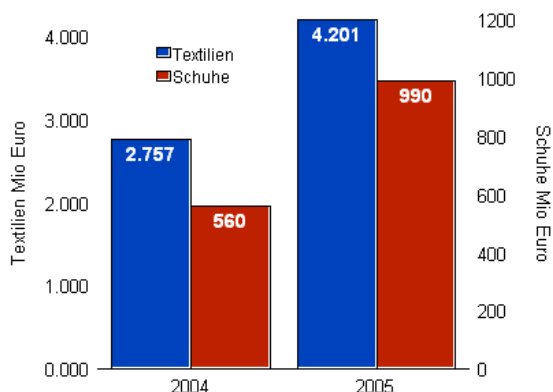
¹¹⁵ Forrás: http://www.nol.hu/cikk_print/34772/

¹¹⁶ Forrás: <http://www.europeer.hu/vilgazd/kinatextil050524.html>

¹¹⁷ Forrás: Europa Trade Issues, 2005.05.17. Textile Sector

¹¹⁸ Forrás: <http://www.vaminfo.hu/news>

08031: Textil- und Schuhimporte aus China

Quelle: Statistisches Bundesamt. © Joachim Jahnke - <http://www.jjahnke.net/>

25. ábra A kínai cipő és textilimport növekedése (2004-2005)¹¹⁹

Az EURATEX adatai szerint a távol-keleti behozatal miatt az Európai termelés máris 8,5 %-kal esett vissza, és ez a csökkenés a prognózisok szerint a jövőben várhatóan fel is gyorsulhat¹²⁰.

Mivel kínai import okozza az Európai Uniót érintő textilipari problémákat, ezért a továbbiakban főleg Kína és az EU kapcsolatait vizsgálom.

6.3. A problémák kezelése

Kína WTO-hoz való csatlakozási tárgyalásai során a tagországok akkor még talán túlságosan óvatosságnak tartott magatartása eredményeképpen megállapodtak abban, ha a Kínából származó behozatal bizonyos mennyiségi és árbeli határokat átlép, akkor bevezethetők olyan mennyiségi korlátozások, azaz kvóták, amelyek a piaci zavarokat csillapíthatják. Ezen védzáradékhoz azonban csak 2008-ig folyamodhatnak a tagországok.

Az Európai Bizottság a 2005. évi első negyedéves adatok ismeretében elfogadta a Kínai Népköztársaságnak a WTO-hoz való csatlakozásáról szóló 242 sz. munkacsoporti jelentés 10a. cikkének a 3030/93/EGK rendeletbe való beillesztését, amelynek értelmében felállította az úgynevezett riadó zónákat (alert zones). Az immáron közösségi jogalkotásba áthelyezett munkacsoporti jelentés így érvényesítette a kínai textilkivitelre

¹¹⁹ Forrás: www.jjahnke.net/china.html

¹²⁰ Forrás: <http://euvonal.hu/index.php?op=hirek&id=1778> Az EU megvédi magát a kínai textilimporttól

kivethető különleges védintézkedések lehetőségét. A zónák sávszélessége eltérő egymástól, 10 és 100 százalék között mozoghat.

Az Európai Bizottság kétoldalú egyeztetéseket kezdeményezett azokról a termékkategóriákról (lásd 4. táblázat), amelyek behozatala az uniós álláspont szerint piaci zavarokat okozott.

Állításai alátámasztására a Bizottság statisztikai adatokat hozott fel minden termékkategória esetében, és vázolta a különböző esetleges vagy tényleges káros hatásokat. (Néhány esetben a Eurostat és a felügyeleti rendszer adatai eltérést mutatnak.)

4. táblázat A Kínából behozott textil- és ruhaipari termékek főbb statisztikai jellemzői¹²¹

Termékkategória	Termékfajta	Riasztási szint túllépése	Növekedés (2004/2005. I. negyedév)	Árcsökkenés
2. termékkategória	Pamutszövet	124%	71%	21%
4. termékkategória	Pólók	197%	164%	37%
5. termékkategória	Pulóverek	194%	534%	42%
6. termékkategória	Nadrágok	312%	413%	14%
7. termékkategória	Blúzok	207%	186%	30%
12. termékkategória	Ágyneműk	107%	183%	34%
15. termékkategória	Ruhák	212%	139%	42%
31. termékkategória	Melltartó	145%	63%	37%
115. termékkategória	Asztalnemű, konyharuha	110%	51%	39%
117. termékkategória	Len- v. ramifonal	150%	257%	0%

¹²¹ Forrás: Official Journal of the European Union C 104/21 2005.04.29.

További nehézséget okozott az európai termelőknek, hogy a kínai termékek árcsökkenése jóval gyorsabb ütemben történt, mint ahogy ők tudták termékeik árát csökkenteni (ha egyáltalán ez lehetséges volt az európai átlaghoz mérten hagyományosan alacsony bérszínvonal mellett).

Ha az import mennyisége eléri, vagy túllépi ariadózóna határát, akkor a Bizottság saját körében vizsgálatot rendelhet el, aminek eredményeképpen be lehet vezetni a kvótákat.

Természetesen azon országok váltak a kvóták bevezetésének legfőbb hívévé, amelyekben jelentős a textil- és ruhaipari kibocsátás. Így Görögország, Olaszország, Franciaország, Spanyolország és Portugália lett a legfőbb kezdeményezője a protekcionista eszközök újjáélesztésének. A görög kibocsátás mintegy 15 %-át adja a textilipar, és az aktív lakosság 28 %-ának ad munkát. Olaszország azt hozta fel indokként, hogy az elmúlt két évben már 50 000 munkahely szűnt meg, és ez a szám a jövőben még tovább nőhet. Az EURATEX kimutatásai szerint az Európai Unióban naponta 750 munkahely megszűnése éves szinten mintegy 270 000 ember megélhetését veszélyezteti, és mindezért okozójaként a távol-keleti importot okolják¹²².

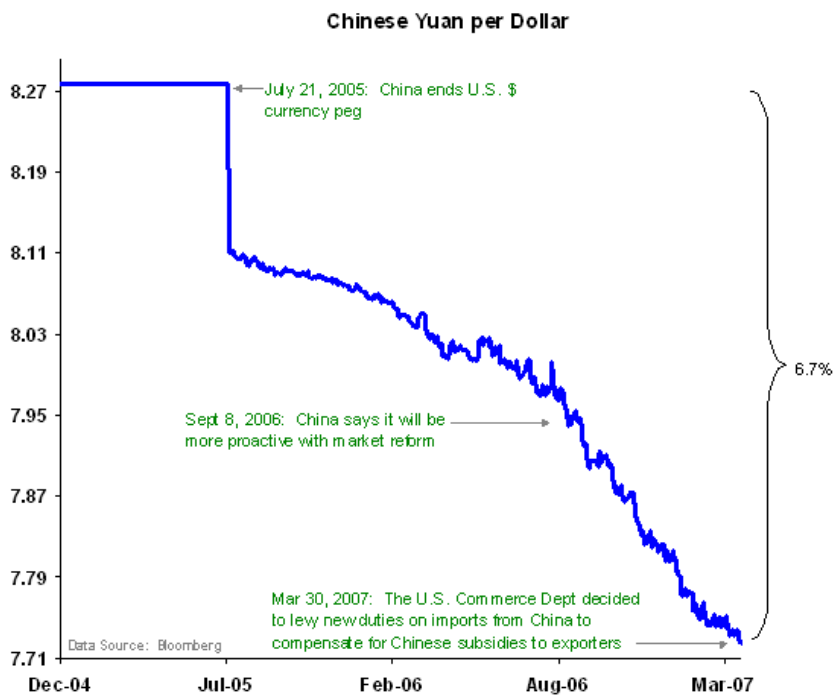
Nem minden uniós ország híve azonban a protekcionista eszközök újbóli használatának, Svédország és az Egyesült Királyság hagyományosan a piaci liberalizációra törekszik. A Bizottság kereskedelmi biztosa mindenesetre *Peter Mandelson*, aki brit nemzetiségű, és egyes vélemények szerint ez is közrejátszik abban, hogy a kvóták feloldása utáni verseny romboló jellegére nem fordítottak időben kellő figyelmet. Az osztrák állampolgárságú külügyi biztos, *Benita Ferrero-Waldner* azért utazott 2005 májusában Kínába, hogy rávegye Kínát, hogy az egyébként a világgazdaságban ritkán alkalmazott *kiviteli vámok* emelésével enyhítsen a WTO többi tagországának textil- és ruhaiparára nehezedő nyomáson.

Miután Kína a 2001-es csatlakozáskor beleegyezett abba, hogy abban az esetben, ha az országukból származó import az előző évi szint feletti 7,5 %-ot eléri, akkor a WTO tagországok élhetnek a *védzáradék* adta lehetőségekkel. Miután a forgalomnövekedés ezt a határt elérte, az Egyesült Államok határozott fellépéssel reagált a helyzetre, a pamutíngék, alsónadrágok és pamutnadrágok esetében be is vezette a korábbi kvótarendszert. Az Európai Unió júniusban 3 évre szóló megállapodást írt alá Kínával,

¹²² Forrás: Mészáros Klára (2005): Kínai jelen és jövő, VKI Műhelytanulmányok, 68.sz.

amelynek értelmében, ha a Kínából származó textil- és ruhaipari mennyiség éves szinten 8,5-12 %-os növekedést mutat, akkor az EU alkalmazza a mennyiségi korlátozásokat. A tárgyalásos vitarendezés mindkét fél számára méltányos, és – középtávra legalábbis – kiszámítható megoldást hozott. Kína vállalta továbbá, hogy a kiviteli vámok mértékét tovább emeli, a mintegy 148 terméket terhelő jelenlegi 2-4 %-ról akár 10-20 %-ra is.

Közvetve ugyan, de a jüan elszakadása a dollártól (2005. július 21., lásd 26. ábra) szintén a kereskedelmi partnerek hátrányos helyzetén enyhít. A kínai valutát ugyanis a piacon erősen alulértékeltnek tartották, piaci szakértők akár negyven százalékkal magasabb értéket tartanának egyensúlyinak, és ez az alulértékelttség a versenyképesség egyik fontos faktorává vált. A pénzügyminisztérium a napi plusz-mínusz 0,3 százalékos ingadozást enged meg, de fenntartják az adminisztratív beavatkozás lehetőségét. A felértékelődés a kevésbé profitábilis termelést érinti érzékenyen, és így drágulhat a textil- és ruhaipari termelés is, ami a kínai áruk versenyképességét befolyásolhatja negatív módon¹²³.

26. ábra A jüan/dollár árfolyam változása¹²⁴

¹²³ Forrás: Tovább dagad a kínai textilruházati termékek körüli botrány, Magyar Nemzet, 2005.08.10.

¹²⁴ Forrás: GE Commercial Finance, <http://www.gelending.com/GERates/Contents/china.html>

6.4. Összegzés

Láthatjuk, hogy a munkaigényes, alacsony profittal működő kínai ruha és textiliparral nagyon nehéz versenyre kelni. Az egyenlőtlen feltételekkel folyó verseny munkahelyek megszűnését hozhatja/hozta magával, gazdasági-, politikai konfliktusokat okozhat, mivel nemzetközi szervezetek szabályozzák a világkereskedelmet, és az ott hozott szabályokon nagyon nehéz változtatni.

Európa akkor versenyezhet Kínával, Indiával vagy a többi távol-keleti országgal, ha új piaci szegmenseket talál, vagy kreál, gyorsan változó divatot diktál, és minőségi termékeket gyárt.

Ugyanakkor a távol-keleti import érdekében lobbyznak a kereskedők, mondván, a kifizetett áruk garmadája maradhat raktárakban, mert a behozott termékek túllépték az éves limitet, és ez ügyben egy plusz 9 %-os rugalmas játékkeret kívánnak biztosítani a textiláru behozatalnak.

7. ESETTANULMÁNY II.: AFRIKA SZOMORÚ HELYZETE

Ahogy azt az összes közelmúltbeli világkonferencia – legyen az gazdasági, szociális, politikai, vallási, vagy bármilyen – tárgyalási témaként felvetette, a Millenniumi Fejlesztési Célokban az ENSZ is nyomatékosította, hogy a globális fejlettségi szinttől jócskán elmaradó Afrika problémáin közös kezdeményezéssel kell és lehet segítenie a fejlett világnak. Egy olyan földrészen, ahol a problémák gyökere a világ gyarmati tagoltságából eredeztethető, az egykori gyarmattartó birodalmak – mai fejlett országok – és az Egyesült Államok felelőssége kétségtelen.

Mint arról már kifejtettem a gondolataimat korábban, nem feltétlenül a segélyezés a legjobb segítség, bár kétségtelen, hogy egyes régiókban a humanitárius segélyek nélkül elképzelhetetlen lenne az élet. A legégetőbb a helyzet a nagy népsűrűségű, ugyanakkor kis termőképességű területeken.

7.1. Afrika gazdasági kilátásai

A problémát jól érzékelteti, hogy a szakirodalomban – míg a terminológiát már nem használják az eredeti értelmében, mivel a második világ eltűnt – a harmadik világ fogalma mellett elterjedni látszik a *negyedik világ*¹²⁵ kifejezés is, azon ötven legszegényebb országra, amelyek a harmadik világ „kritériumait” se képes teljesíteni. Ilyen például Fekete Afrika, az a terület, amely a világgazdaság talán leginkább perifériára szorult térsége. Manapság nem igen lehet vitatkozni azzal a megállapítással, hogy Afrika csak névleg része a fejlődő világnak; sokkal inkább azon részt képezi, amely nemigen fejlődik.

7.1.1. Általános áttekintés

A kontinens szinte kilátástalan és reménytelen helyzetét jól mutatják a következő tények, adatok. Míg 1970-ben a világkereskedelem 3%-át adta, a XXI. században alig éri el a 2%-ot (Dél-Afrika nélkül mindössze 1,2%-át) is, a (nem olaj) nyersanyag exporton belüli részesedése pedig az 1970-es 9%-ról 3%-ra csökkent. Afrika gazdasági hanyatlása a nemzeti jövedelemben is tükröződött, 1998-ban az egy főre jutó GDP alacsonyabb volt, mint 1970-ben. (GDP/fő 1970-ben 546 USD, míg 1997-ben 525 USD).¹²⁶ Az ily mértékű visszaesés azonban korántsem volt előre látható. Az 1960-as években a sűrűn lakott és

¹²⁵ Inotai András – Farkas Péter: Híradás a fejlődő országokról, <http://www.matud.iif.hu/02jul/inotai.html>

¹²⁶ Világbank 2000. 8.oldal

kevesebb termőterülettel ellátott Ázsia sokkal inkább tűnt szegénységre és stagnálásra ítélt területnek, mint a természeti kincsekben gazdag Afrika, csak míg a keleti térség bizonyos államai (pl.: Korea) 1995-re négyszázszoros fejlődést tudtak elérni, addig Afrika államai (pl.: Ghána) viszont alig négyszerest.¹²⁷ Arra, hogy mi is lehet a fent leírt jelenség magyarázata a szakértők több megoldási lehetőséget is felvázolnak. Az *internalisták* például az okokat az egyes országok belviszonyaiban keresik: hibás gazdaságpolitika, nagy tranzakciós költségek, éghajlati és kulturális tényezők. Velük szemben az *externalisták* véleménye azon alapszik, hogy a problémák eredője nem más, mint a *nemzetközi munkamegosztás*, és világgazdasági anomáliák sajátos állapota.

A 90-es évek az afrikai gazdaságot illetően igencsak hullámzó időszakot hoztak. A világgazdaságban (és a fő gazdasági partner Európában) lezajlott recesszió hatása a kontinens gazdasági növekedésében is érezhetőek voltak. Az évtized második felének visszaesése pedig, szintén külső tényezőkön alapulva, az ázsiai (pénzügyi)válság hatásainak tudható be. Bár mivel, Afrika külkereskedelmi kapcsolatainak központjában elsősorban az EU és az USA áll – nem pedig Ázsia –, a térség monetáris válságának közvetlen hatásai alig néhány afrikai országban éreztették hatásukat. A legtöbb ország ugyanis nem kapcsolódik szorosan a nemzetközi pénzpiacokhoz, e téren talán csak Dél-Afrika volt érintett.

Az ázsiai válság mélyülése és a világkereskedelemre gyakorolt hatása azonban már Afrika többi részét is érintette. Az exporttermékek iránti kereslet visszaesett, ami az alacsonyabb árakban jelentkezett, márpedig Fekete-Afrika 47 nemzete közül 39-nek két termék adja az export több mint 50%-át. Ez 1998-ban az exportbevételek 16%-os visszaesését jelentette (ám mennyiségileg alig csökkent az export), és mivel az afrikai gazdaságok teljesítménye nagymértékben függ exportbevételüktől (az export átlagosan a GDP 32-33%-át teszi ki), ez a GDP növekedésének lassulásában is megmutatkozott.¹²⁸

Az új évezred elejére vonatkozó „jóslások” sokáig derűlátóak voltak. Az afrikai exportcikkék fő piacának, Európának gyorsuló gazdasági növekedése csak tovább erősítette ezt a pozitív prognózist. Az olajtermelők (Angola, Kamerun, a két Kongó, Nigéria, Gabon, Egyenlítői Guinea) az olajár emelkedéséből profitáltak, míg számos más

¹²⁷ Szigetvári Tamás: Közel-Kelet és Afrika világgazdasági kilátásai az ezredfordulón <http://www.matud.iif.hu/02jul/87.oldal>

¹²⁸ Forrás: Szigetvári u.o.

országra (Dél-Afrika, Botswana, Zambia) a nyersanyagok (elsősorban a fémek) árának növekedése hatott kedvezően.¹²⁹

Azonban hamar bebizonyosodott, hogy az optimizmus elhamarkodott volt. A világgazdaság vezető hatalmainak növekedésbeli megtorpanása, illetve recessziója sokszoros és igen komoly hatással volt az afrikai országokra és gazdasági eredményeikre is. Az exportpiacok beszűkülése mellett a kulcsfontosságú nyersanyagok – így például a már amúgy is igen nyomott árú kávé, gyapot és réz – ára csökkent. Ez tovább rontotta számos egyoldalú exportfüggőségben lévő ország kilátásait.

Mára már elmondhatjuk, hogy szinte kilátástalanságig romlott Afrika helyzete. Kevés esély kínálkozik az alapvetően nyersanyag-exportáló szerepkörből való kitörésre, csak néhány ország esetében láthatunk biztató jeleket. Ennek megfelelően a legtöbb ország gazdasági növekedése egy-két termék világpiaci keresletének és kínálatának függvénye marad. Az egykoron profitáló ágazatok, mint például a banán export, napjainkban teljesen visszaesett, köszönhetően a közép-amerikai piacok versenyképesebb és előnyösebb ajánlatainak. Nem hiába mindennapos téma a kontinens megsegítése és támogatása. A szegénység folyamatosan nő, a polgárháborúk megoldása, mérséklése egyelőre megoldatlan, és mint tudjuk, megfelelő belpolitikai helyzet – *good governance* – kialakítása nélkül a külföldi befektetések is elmaradnak.

7.1.1.1 Eladósodottság és adósságelengedés

Az Afrikai Unió kezdeményezésére a földrész számos országa vállalta, hogy lépéseket tesz a jó kormányzás érdekében. A programhoz keretet és segítséget ad a NEPAD (The New Partnership for Africa's Development) kezdeményezés, mely létrehozta az afrikai kölcsönös értékelő mechanizmust, az APRM-et¹³⁰. Az APRM céljaként jelölte meg a politikai stabilitást, gazdasági fellendülést, fenntartható fejlődést valamint a regionális és szubregionális szinteken létrejövő szerves integrálódást eredményező mechanizmusok elterjesztését. Azonban a 2005-ben megtartott NEPAD felülvizsgálati konferenciáról több afrikai ország államfője vagy miniszterelnöke távol maradt, mivel a korábban számukra beígért nemzetközi pénzügyi segítség elmaradt. Ezen

¹²⁹ Forrás: <http://www.thedatareport.org/pdf/germanDATAREPORT2007.pdf>

¹³⁰ African Peer Review Mechanism

súlyosan eladósodott országok tárgyalóerejük növelése érdekében lobbycsoportot szerveztek.

Az IMF és a Világbank már a 80-as években meghirdették adósságkönnyítési programjaikat, (lásd 91. oldal), ezek keretében 2002-ig elengedtek mintegy 40 milliárd dollárnyi adósságot, de valójában a kamatok miatt csak 5-7 milliárd dollárt írtak le¹³¹. Érezhető előrelépés a G8-ak (G7 plusz Oroszország) megerősödött adósságkönnyítési hajlandósága szerint 2005 nyarán, a fejlett országok pénzügyminisztereinek értekezletén történt, ahol 38 ország 55 milliárd dollárt kitevő adósságának leírásáról egyeztettek. Az értekezlet végül csupán 4 latin-amerikai és 14 afrikai állam 40 milliárd dollárnyi adósságát törölte. Az adósságok elengedése azonban még így sem jelenti teljesen a tartozások megszűnését. Ugyanis a GDP 7-10%-át kitevő adósságtörlesztést sok ország még eddig sem tudta fizetni, a fennálló törlesztési kötelezettségüket a hitelezők refinanszírozták. Az adósságcsapda ajtaja tehát csak annyiban zárult be, hogy az eladósodott országok a refinanszírozás helyett ismét direkt hiteleket vehetnek fel. A szub-szaharai térséget terhelő adósság szolgálat évi 11 milliárd dollárról 1,5–2 milliárd dollárra csökkent. Ez mintegy 14~18%-os csökkenést jelent¹³², ami nem elhanyagolható, de összehasonlítjuk a nemzetközi tőkeáramlás mértékével, akkor láthatjuk, hogy akár a Magyarországra érkező nemzetközi befektetések mértékét sem éri el. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy az elmúlt 30 évben Afrika kiviteli cikkeinek cserearány-mutatója (nyersanyagok/késztermékek) mintegy a felére csökkent, és így a kontinens évente kb. 100 milliárd dolláros veszteséget könyvelhet el a 70-es évek óta¹³³. Mivel a kitermelést és a kereskedelmet jórészt transznacionális vállalatok bonyolítják, így a jövedelemből sem a lakosság, sem az országok nem részesednek jelentősen. Összehasonlítva a G8-csúcstalálkozón elengedett mintegy 35 milliárdnyi dollárral, az egyes országok még a befolyó csekély jövedelmek mellett is egyértelműen rosszul járnak.

Láthatjuk tehát, hogy Afrikában – mindenekelőtt a szub-szaharai térségben – a gazdasági-társadalmi elmaradottság nem orvosolható a jelenleg alkalmazott módszerekkel, sem az adósságelengedés – bármilyen csekély mértékű legyen is az –, sem a piacgazdasági nyitás nem ad megoldást a problémákra. A global governance-szel szemben támasztott

¹³¹ Forrás: Domján Levente: Évfordulós küldetészavar, Erdélyi Riport, 2006. január 19.

¹³² Forrás: Farkas Péter: Afrika a G8 és a Live8 után, VKI, 108. szám, 2005, Bp.

¹³³ Forrás: William Easterly: The Lost Decades: Developing Countries' Stagnation in Spite of Policy Reform 1980–1998, Journal of Economic Growth, Springer Netherlands, 2000

elvárások közül az egyik legjelentősebb kihívást jelentheti az afrikai kontinensen zajló folyamatok orvoslása, mely nemzetközi összefogás nélkül lehetetlennek tűnik.

A következőkben vázolt lehetőségek az egyes gazdasági szektorok túlélési lehetőségeit

7.1.2. Néhány gazdasági szektor helyzete és kilátásai

Nyersanyagok

Az elmúlt évtized során Afrika világkereskedelmi részesedése az agrártermékek területén jelentősen csökkent. A kakaó-„business” 60%-ról 40%-ra, a kávé 30%-ról 15% alá, a már említett banán-üzlet 6%-ról 4%-ra, a földimogyoró 40%-ról 5%-ra.¹³⁴

Az alultőkésített termelés helyzetét tovább nehezíti a helyenként igencsak túlsúlyban lévő kezdetleges termelési technikák megléte. Ez aztán magával vonja, hogy a természeti, időjárásbeli tényezők megfelelő kezelése is sok esetben hiányzik, ami megint csak tovább nehezíti az afrikai nyersanyag-kitermelést. Az 1999-es aszályos év, csakúgy, mint a 2000. év túlságosan erős esőzései – például a mozambiki árvíz – negatívan hatottak a termésre. Az agrár-protekciónizmus csökkenése a világgazdaságban nem elsősorban az afrikai termékek kereskedelmét érintette, és érinti kedvezően: például a banán esetében az EU-nak a WTO hatására valószínűleg meg kell szüntetnie az afrikai termelők eddigi preferálását. Sőt, általánosságban is elmondható, hogy a kereskedelmi korlátozások enyhülése egyben csökkenti az Afrikának korábban nyújtott preferenciális bánásmód hatását.

A mezőgazdasági és a bányászott nyersanyagok világpiaci árának ingadozása komoly hatással van az adott terméket exportáló fejlődő országok jövedelmére, és ezt a Loméi Egyezmény keretében működő STABEX és SYSMIN alapok sem tudják megfelelően kiegyenlíteni. A nyersanyagáráktól való túlzott függés, illetve az egyoldalú termékstruktúra teljesen bizonytalanná teszi a legtöbb afrikai gazdaság jövedelmét.

¹³⁴ <http://www.thedatareport.org/pdf/germanDATAREPORT2007.pdf>

Feldolgozóipar

A termelési struktúra szélesítésére legoptimálisabb megoldásként a piacgazdaságra való felkészülés és a stabil ipari bázis létrehozása mutatkozik. Azonban számos tényező, nehézség gátolja a versenyképes ipar létrehozását. Ilyenek például a következők:¹³⁵

- A régió egyik gazdasági központhoz sem tartozik elég szorosan (ahogy Délkelet-Ázsia Japánhoz és a kis tigrisekhez, Kelet-Európa az EU-hoz vagy Latin-Amerika az USA-hoz), ez korlátozza a külföldi tőkéhez jutását.
- Afrikának kompetitív előnye az alacsony munkaerő-költségben, illetve az alacsony nyersanyag- és energiaköltségben jelentkezik. E kompetitív előnyök szerepe azonban a globális versenyben jelenleg visszaszorulóban van.
- A magánszektor gyenge, a piacot néhány multinacionális társaság uralja, mellettük csak kisvállalkozások vannak, a hazai középvállalatok hiányoznak.
- A későn indulók technológiai elmaradottsága egyre nagyobb. Az új technológia megszerzésének ára mind pénzben – és ami fontosabb –, mind a működtetéshez szükséges szaktudás költségei miatt megnőtt.
- Számottevő hátránya az afrikai országoknak, hogy különösen a közlekedés területén költséges az infrastruktúra kiépítése.
- A külföldi működő tőke vonzásában a munkaerő minőségének fontossá válása szintén nem kedvez Afrikának.
- A régió nagymértékben függővé vált a külföldi támogatásoktól, beleértve a külföldi technológiát és szaktudást.

A nehézségek ellenére azonban akad néhány ország, melynek példája azt mutatja, hogy van lehetőség a felzárkózásra, főként a saját nyersanyagok feldolgozására építve. Például szolgálhat Mozambik, Elefántcsontpart, Ghána vagy Uganda esete. Biztató lehet Mauritius példája ahol a nagyrészt hazai kézben levő – a kiváló éghajlatból adódó lehetőségeket kihasználó – textilipar már évi 1 milliárd dollár fölötti exportot¹³⁶ képes realizálni (elsősorban Európa, Amerika és a Távols-Kelet piacain). Hasonló szerepet tölthet be Dél-Afrika, a földrész egyetlen fejlett ipari országa, amely iparának

¹³⁵ Szigetvári Tamás tanulmánya alapján

¹³⁶ Forrás: http://english.peopledaily.com.cn/english/200010/05/eng20001005_51874.html

teljesítőképessége akkora, mint az összes többi afrikai országé együttvéve. A dél-afrikai ipar Witwatersrand térségében (Johannesburg, Pretoria) és Fokvárosban tömörül.

A szakirodalom Afrika esetében megemlíti a „perverz” tőkeáramlás fogalmát is, amely a szakképzett munkaerő hiánya miatt valósulhat meg. Az ipari szektor nem képes működni az oktatás bővülése és minőségi javulása nélkül, de ezen feltételek az egyes országokban nemhogy javultak volna az utóbbi években, de stagnáltak, vagy a közkiadások visszafogása miatt romlottak is.

Mezőgazdaság

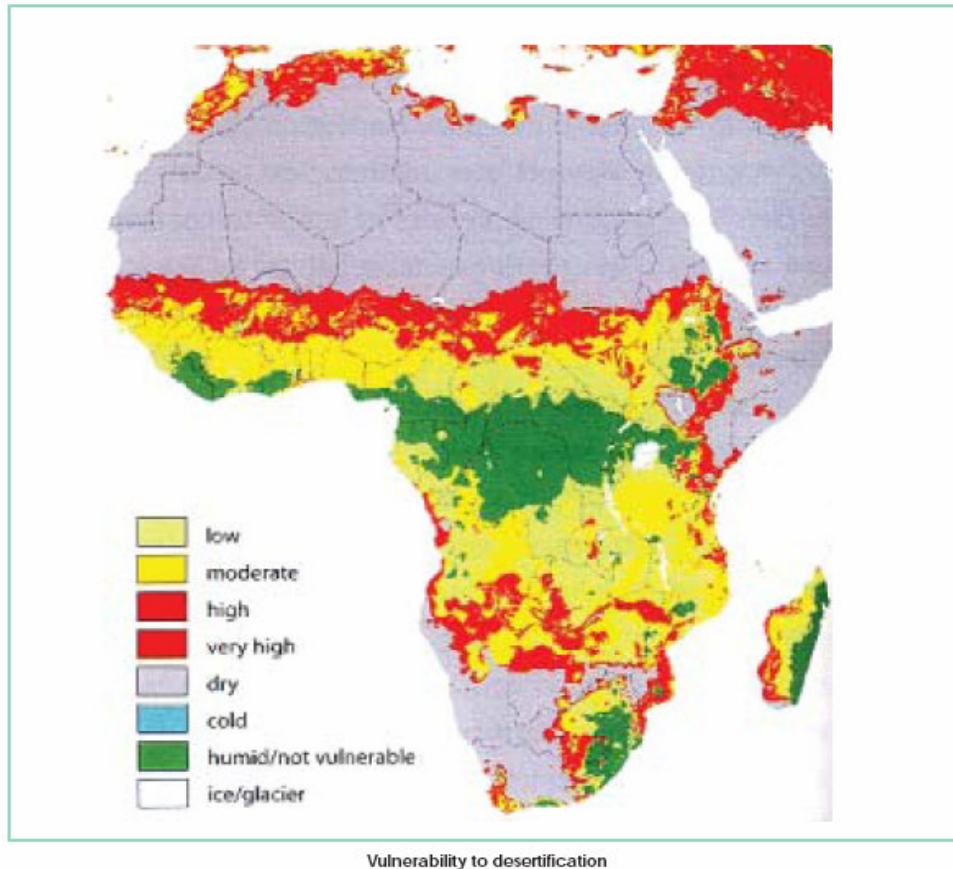
Míg a szegénység ellen folytatott küzdelem sikere a természeti erőforrások fenntartható használatán áll vagy bukik, a szegényebb nemzetek gyakran kényszerülnek éltető természeti erőforrásaik kizsákmányolására. Például egy közösség több táplálékhoz juthat egy erdő gazdálkodásra alkalmas területté változtatása által, ugyanakkor ez a rendelkezésre álló faanyag, biológiai sokféleség és a tiszta vizek elvesztésével járhat, valamint árvizekhez és aszályhoz is vezethet. A végeredmény egy folytonos hanyatlásra ítélt természeti erőforrás-készlet olyan országokban, amelyek már most is törekeny élővilággal rendelkeznek. Az EU-ra már most is komoly felelősség hárul olyan tekintetben, hogy saját agrárpolitikája és annak reformjai, támogatásai révén milyen hatással van a fejlődő országok mezőgazdaságára. Ugyanis az Unió támogatási rendszere erősen befolyásolja a mezőgazdasági termékek piaci árát, és közvetlen károkat okozhat és okoz a fejlődő országok gazdaságának. Például az EU által támogatott export hozzájárult a dél-afrikai cukoripar hanyatlásához. Szarvasmarhatartók tucatjai kénytelenek beszüntetni a gazdálkodást Burkina Fasótól Dél-Afrikáig az EU-ból olcsón, óriási támogatásokkal Afrikába vitt húsdömping miatt. Európa feladata éppen ezért az, hogy a jövőben ne csupán segélyekkel próbálja segíteni Afrikát, hanem saját agrár és kereskedelem politikájában igyekezzen tekintettel lenni a fejlődő országok érdekeire is.

Afrika mezőgazdaságáról elmondható, hogy a kontinens lakossága a fehér ember megjelenéséig teljes egészében, azóta pedig részben önellátó gazdálkodást folytatott, ill. folytat. Ez a szárazabb területeken, fennsíkokon leginkább legeltető, illetve vándorló, nomád állattartást jelent (kecske, szarvasmarha, juh), a többi területen pedig, ahol lehetséges, ott növénytermesztéssel is foglalkoznak. Ennek hagyományosan 2 változata létezik:

Az irtásos földművelés és az elsivatagosodás veszélye

Az esőerdőkben hagyományosan, néhány évre letelepedve, égetéses talajváltó gazdálkodás folyik, ami azonban nem nagy területeket tönkretéve működik, hiszen az saját maguk ellehetetlenítését is jelentené. Kisebb, az erdő által később könnyedén benőhető foltokban teszik megművelhetővé a területet. A vándorló, váltakozó erdőművelés során különböző földterületeket vonnak be rövidebb időre a termelésbe, amit utána valamennyivel hosszabb ideig hagynak ugaron. A helyváltoztatás 10-15 évenként szükséges.

Az új területet először mindig égetéssel tisztítják meg, majd a legnagyobbakat kivéve, a fákat kivágják, a hamut pedig trágyaként a földön hagyják. A növények telepítéséhez így további trágyázás nem szükséges, ám mindez sok emberi munkát igényel, melyhez rendszerint kapát és ültetőbotot használnak a helyiek. Ezen területeken sokszor az európai ember számára ismeretlen növényeket termesztnek (jamszgyökér, batáta, manióka, illetve kukoricát és zöldségfélét). Az első rövid tenyészidejű termények után rendszerint többéves növényeket ültetnek (kasszava, banán) ugyanarra a területre. A legközelebbi betakarításkor csak a termény terület egy részért hordják be, míg a többi termény 1-4 évig a helyén marad. Maximum 4 év után a kultúrnövények terméshozama erősen visszaesik, a természetes növényzet pedig vagy újra benyomul a művelt területre, vagy a teljesen kiszigerelt területekre benyomul a sivatag. Az irtásos földművelés az évek múltán már annyira kevés termést ad, hogy elkerülhetetlen a helyváltoztatás. A terméshozamok gyors csökkenésének több oka is van, például a szűkös tápanyagtartalék, a talaj csekély adszorpciós képessége, valamint a szintén minimális, az állati és növényi maradványokból keletkező, huminsavak mennyisége. Mivel Afrikában jelentős területet fenyeget az elsivatagosodás veszélye (lásd 27. ábra), az ENSZ felhívást intézett a fejlett országok felé, hogy támogassák az érintett területeken folyó védekezési törekvéseket. Ezen törekvések hatásai azonban még alig érezhetők, a néhány tározó megépítése, öntözési technológiák transzfere korántsem tekinthető elegendő lépésnek.

27. ábra Az elsivatagosodás által fenyegetett területek Afrikában¹³⁷

Az ültetvények

Az ültetvények tulajdonosai jellemzően nem egyéni vállalkozók, hanem az exportorientált nagyüzemek, melyek természetesen termékeik feldolgozására alkalmas gyárakat is felépítettek (tea-, cukorgyárak, olajmalmok, kávéfeldolgozó üzemek, stb.). Mindez azért alakult így, mert a hazai termelők számára nagy gondot okoz az ültetvényes gazdálkodás magas tőkeigénye, a hosszú termés nélküli szakasz, valamint a magas munkaigény; mely feltételeknek való megfelelés csak megfelelő bruttó bevétel, ill. alacsony bérszint mellett lehetséges. Az irtásos gazdálkodással szemben viszont ez a fajta földművelés, a fa- és cserjékultúrák éveken át biztos termést – és ezáltal jövedelmet – jelent, és megakadályozzák a talajeróziót is.

¹³⁷ Forrás: NEPAD Action Plan of the Environment Initiative UNEP 2003

Az egyéb ágazatok által kínált fejlődési lehetőség:

Turizmus

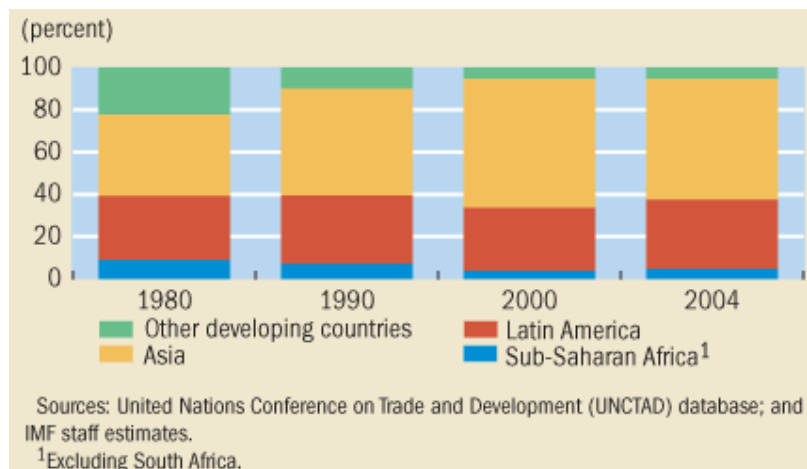
Nagy lehetőséget kínál Afrika számára a turizmus fejlesztése. Az adatok szerint viszont még van min javítani, hiszen a világ turizmusból származó bevételeinek mindössze 2%-át tudhatja magáénak. Egyedül Dél-Afrika szerepelt a 40 legfontosabb turistacélpont között, miközben a kontinens turizmusból származó bevétele GDP-jének több mint 1 %-át jelenti. Természeti kincsei, gazdag és egzotikus kultúrája, állatvilága folytán óriási kiaknázatlan lehetőségei vannak Afrikának. Az ágazat az elmúlt tíz évben 7-8%-os éves növekedést realizált, amely a világszerte (5%) fölött van, ez biztató jel lehet. Vannak olyan országok, amelyek még ezt is „túlszárnyalták”, például Tanzánia, ahol évi 20% körüli ütemben nőttek a turizmusból származó bevételek¹³⁸.

Külföldi működő tőke beruházások

Az afrikai országokban jellemző csupán 10%-os megtakarítási ráta túl alacsony a tartós növekedés fenntartásához. Az Afrikában uralkodó bizonytalan helyzet a külföldi tőkeberuházások nagyságában is megmutatkozik: 2005-ben 31,5 milliárd dollár áramlott Afrikába, a világ összes FDI mennyiségének kevesebb mint 3%-a¹³⁹ (lásd 28. ábra). A fő beruházási területek között a következők szerepelnek: kőolaj- és más kitermelő-iparágak, a már említett, nagy lehetőségeket kínáló turizmus, valamint a telekommunikáció (elsősorban privatizáció formájában). A fő befektetők a Dél-Afrikai Köztársaság és természetesen a volt gyarmatosítók, de a dél- és kelet-afrikai térségben egyre inkább jelen vannak a távol-keleti befektetők is. Afrika legtöbb országa ennek ellenére továbbra is roppant bizonytalan befektetési területnek tekinthető. A kedvezőtlen befektetési klíma mellett sokszor a politikai kockázat is nagy, valamint a biztonság is hagy némi kívánnivalót maga után.

¹³⁸ Forrás: UNWTO Facts 2006

¹³⁹ Forrás: http://www.southafrica.info/doing_business/investment/fdireport2006.htm

28. ábra A szub-szaharai Afrikába irányuló befektetések részededése a világ FDI áramlásából (Dél-Afrika nélkül)¹⁴⁰

7.1.3. Fair trade, avagy egy ígéretes megoldás

Milliárdos üzletté vált a "tisztességes kereskedelem" – *fair trade* – a fejlett nyugati országokban. Csak a brit fogyasztók 150 millió fontot (52,6 milliárd forint) költöttek a harmadik világ kistermelőit segítő fair trade termékekre a 2004-es évben.¹⁴¹ A fair trade lassan 20 éve igyekszik segíteni a harmadik világ termelőin azáltal, hogy a nemzetközi közvetítő-kereskedő cégeket kiiktatva, közvetlenül juttatja el a termékeket a nyugati fogyasztókhoz és üzletekhez.

A holland *Max Havelaar* nevéhez fűződik a fair trade alapötlete – mely szerint ezzel a módszerrel a fejlett országok fogyasztói nem csak a kistermelőket segítik, hanem a "tisztességes kereskedelem" minimális árának megfizetésével pénzt takarítanak meg önmaguk számára is, hiszen a gazdaságilag ellehetetlenült, politikailag instabil, gyakran polgárháború sújtotta területeket általában amúgy is a nyugati adófizetők pénzéből segítik. Hogy elejét vegyék a harmadik világ országait tönkretévő folyamatok beindulásának, a fair trade szellemében egy olyan minimális árat állapít meg a harmadik világból származó, kistermelők által előállított nyersanyagokra, mely elegendő a termelő létfenntartásához, és a termelésben szükséges fejlesztések finanszírozásához. Az ár ezenfelül prémiumot tartalmaz, melyet a fair trade termelők szervezetei a helyi fejlesztésekre, például az infrastruktúra kiépítésére vagy oktatásra fordíthatnak.

¹⁴⁰ Forrás: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2006/12/mcdonald.htm>

¹⁴¹ <http://origo.hu/uzletinegyed/hirek/vilaggazdasag/20050228neelesitsdfairtrade.html>

A fair trade módszerben nagy szerep jut a nyugati fogyasztók szociális érzékenységének, hiszen a *Fairtrade logóval* ellátott termékek általában drágábbak a többi termékénél. Ám a pénzükért minőséget vásárolnak maguknak, hiszen ezen termékeknek magas minőségi szintet kell megütniük. A „tisztességes kereskedelem” logóját csak azok nyomhatják rá áruikra, akik megfelelnek a Fair Trade Labelling International Organisation szervezet minőségi standardjainak, előírásainak. Fair trade címkével ma már nemcsak a harmadik világ legalapvetőbb nyersanyagait - kávé, kakaó, rizs, cukor, kókusz stb. - forgalmazzák, az elv utat talált magának a könnyűiparba is.

29. ábra A FAIR TRADE logó

A fair trade bírálói szerint azonban a "tisztességes kereskedelem" csak ront a kialakult helyzeten, hiszen a fair trade elzárja a harmadik világ kistermelőit a szabad piac kemény valóságától, egy elavult és nem fejlődőképes struktúrát bebetonozva ezzel. És amint megszűnik a „tisztességes kereskedelem” által nyújtott védőburok, a kistermelők azonnal tönkremennek. A fair trade kritikusai csak a nyugati társadalom lelkiismeretfurdalás-csökkentő intézményének látják a "tisztességes kereskedelmet", amely csak tüneti kezelést nyújt, de nem kínál igazi megoldást a fejlődő országok gazdasági problémáira.

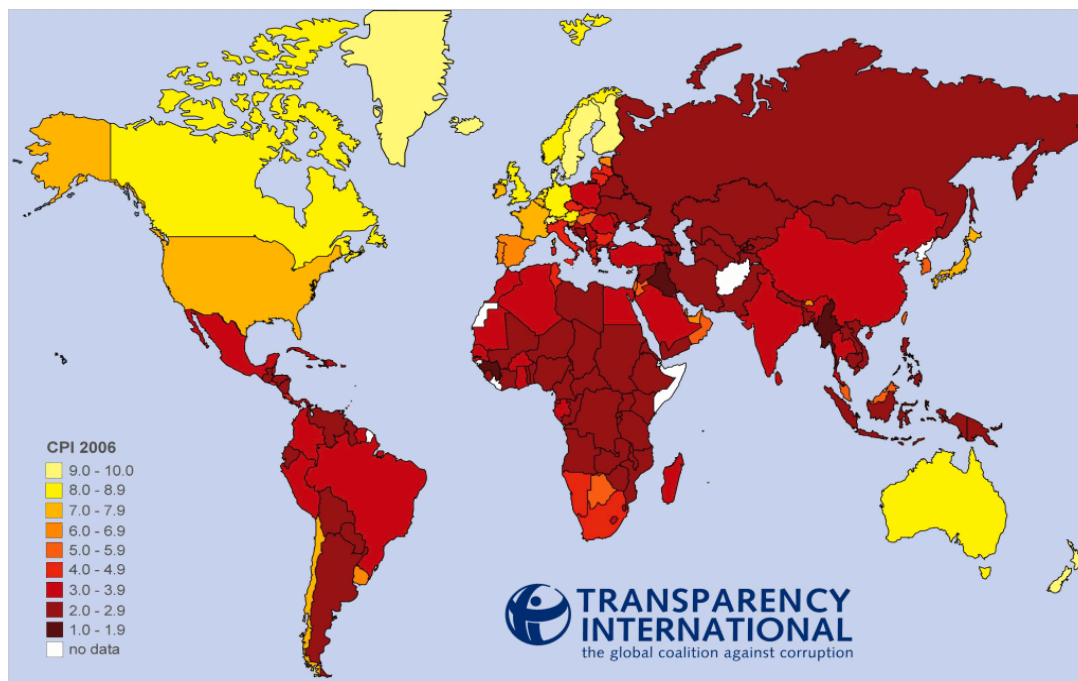
A tények azonban azt mutatják, hogy a fair trade egyre népszerűbb, hiszen a nyugati

országokban egyre több fogyasztó vásárol tudatosan fair trade árut. A forgalom Skandináviában, Nagy-Britanniában és a Benelux államokban a legnagyobb. Jelenleg 19 szervezet foglalkozik "tisztességes kereskedelemmel", 49 fejlődő ország közel 500 termelő csoportjától szállítanak árut a nyugati fogyasztókhoz.¹⁴²

7.1.4. A háttérben megbúvó korrupció

A fejlődő világ korrump politikai vezetői – az üzletemberekkel és a profitcélt követő befektetőkkel szövetkezve – saját nyereségük gyarapítását tartják szem előtt, az állampolgárok megélhetése és országaik gazdasági fejlődése nem szempont a működőtöke elhelyezésekor. Bár a politikusok szóban egyre erőteljesebben támogatják a korrupció elleni harcot, a valóságban keveset tesznek. Nyilvánvaló, hogy csupán a korrupció megszüntetésével, illetve mérséklésével remélhetnék, hogy sikerül megtörni a szegénység és a vesztegetés alkotta ördögi kört. Mára már annyira elfajult a helyzet, hogy az illegális fakitermeléstől a brutális afrikai polgárháborúk finanszírozását szolgáló ún. véres gyémántokig, mindenütt a természeti erőforrások és az emberek nagymértékű kizsákmányolásával találkozunk.

¹⁴² <http://origo.hu/uzletinegyed/hirek/vilaggazdasag/20050228neelesitsdfairtrade.html?pIdx=2>

30. ábra A korrupciós index az egyes országokban¹⁴³

Számos, a világ legszegényebbjai között számon tartott állam a TI (Transparency International) által végzett vizsgálat során, a maximálisan elérhető 10 pontból kevesebb, mint ötöt ért el az új CPI-n, vagyis a Korrupciós Indexen. A korrupció a jelek szerint kifejezetten burjánzik Myanmarban, Szudánban, Guineában, Kongóban, Csádban, Haitin, Irakban és Bangladesben, amelyek 2 pontot vagy az alatti értéket értek el.¹⁴⁴

A nemzetközi intézményeknek és a különböző adományozó testületeknek most még erőteljesebben kell ragaszkodniuk az átláthatóság és a megfelelő kormányzati irányítás követelményeihez. Ehhez olyan törvényi keretet kell teremteni a befektetők számára, ahol a jogszabályok alkalmazása és betartatása nem önkényes módon történik, hanem tisztességes keretek között, hogy például a nyersanyag-kitermeléssel foglalkozó iparágak, a természeti környezet és a gazdaság fejlődése szempontjából egyaránt fenntarthatók legyenek.

Mindez azért szükséges, mert a korrupció minden társadalomban a szegényeket és a társadalom perifériájára szorultakat sújtja a leginkább, hiszen megfosztja az őket jog

¹⁴³ Forrás: http://www.icgg.org/downloads/CPI_2006_Map_1024px.png

¹⁴⁴ <http://www.transparency.org/content/download/18692/255272>

szerint megillető szociális, gazdasági és politikai javaktól – azaz a szabadságuktól –, mindazon javaktól, melyeket a korrupciót nem ismerő, vagy már korai szakaszában megállítani képes társadalmakban már természetesnek tekintenek. Az Afrika számára kidolgozandó, fejlődést elősegítő programok megvalósulása a földrész számos országának egyetlen lehetősége a kitörésre.

8. ÖSSZEGZÉS

A XX. század végén és a XXI. század kezdetekor új világrend (vagy rendetlenség) kialakulását tapasztalhatjuk. Ennek a folyamatnak a sok lényeges összetevője közül a globalizálódást emeltem ki, mint a világgazdasági, világpolitikai vagy világtársadalmi folyamatok manapság legjellemzőbb irányvonalát.

A globalizáció különböző aspektusait a fejlődő és a fejlett országok szemszögéből vizsgálni alapvető kutatási terület és szellemi kihívás. A globalizáció folyamatának legfőbb szereplői már nem nemzetállamok, hanem transznacionális társaságok, amelyek működésének káros hatásait a probléma jelentkezésének szintjén – azaz globális szinten kell kezelni. A problémák megoldására létrejött szervezetek küldetése és működése nem mindig egyértelműen vág egybe, hanem a nagyhatalmak érdekeit tükrözik inkább. Melyek ezek a nagyhatalmak és intézmények? Ismerjük-e a világgazdaság és a világpolitika ezen irányító szervezeteit? Ezekre a kérdésekre próbáltam válaszolni, és talán a szokásostól egy kicsit eltérő aspektusból megközelíteni az intézmények működését.

A global governance kialakításának igényét a XXI. század egyik legfőbb globális problémakezelő és megoldó törekvéseként próbálom meg bemutatni. A világkormányzás kialakulásának története a XIX. század elejére tekint vissza. Az akkor még Európa központú történelemben akkor alakult ki először a közös irányítás nemzetközi igénye. Ekkor azonban még a feudális értékek mentén az uralkodók hatalmának megőrzése, konzerválása céljából hozták létre a Szent Szövetséget, amely nem lehetett tartós a korban jelentkező forradalmak sorozata miatt. Az első világháború után létrehozott Népszövetség már egy egyetemes világrendszer kialakítását tűzi ki célul, de revánspolitika és az alapelvek gyakori megsértése miatt nem tudta alapvető céljait megvalósítani, így ez a próbálkozás is kudarcra volt ítélve. A Népszövetség utódszervezeteként hozták létre az ENSZ-t, amely máig is a világ legegységesebb nemzetközi szerve.

Az ENSZ, de már a Népszövetség megalakításában is a legjelentősebb szerepet az Amerikai Egyesült Államok játszotta, ami a növekvő gazdasági és katonai ereje folytán érthető is. Azonban ez az amerikai befolyás a világgazdasági folyamatokban nem egyértelműen hozott megoldást az eddig felmerült problémákra. A globalizáció egyik

legfőbb haszonélvezőjeként az Egyesült Államok ugyanis az egyenlőtlenségek fenntartása érdekében igyekszik befolyásolni a világgazdaság és a világpolitika alakulását, még akkor is, ha nyilatkozataiban a demokrácia és az egyenlőség lelkes híveként mutatkozik.

A global governance-nek kettős jelentése abból adódik, hogy fogalomként vagy szervezetként gondolunk rá. Jelent egyszer egy strukturált szervezetet, másszor egy törekvési irányzatot.

A global governance mint szervezet egy nemzetek feletti együttműködést jelent, mint fogalom jelenti a világ irányíthatóságának lehetőségét, a káros folyamatok megelőzését és/vagy helyes irányba terelését, valamint a gazdasági biztonságon alapuló világgazdasági rendszer támogatását.

Az egykori német kancellár, Willy Brandt ötlete alapján hozták létre a Global Governance Bizottságot, amely céljaként a nemzetközi összefogás és kompromisszumok által egy békésebb és mindenki által lakható világ kialakításához megteremtendő feltételeket kutatta.

Feladatukként tűzték ki olyan javaslatok kidolgozását, amelyek a hidegháború utáni gazdasági és biztonsági együttműködést kiszélesíthetik és népszerűsíthetik. A Global Governance Bizottság működéséhez számos nemzetközi szervezet nyújt segítséget. Kutatási területéhez mind, mind olyan problémák tartoznak, amelyek a globalizáció jelenségével függnek össze.

Kiemelt kutatási területük a világ biztonsági kérdéseinek vizsgálata. Idetartozik a fizikai biztonság, a pszichológiai biztonság, a nemek biztonsága a szociális biztonság, a gazdasági biztonság, a politikai biztonság, a kulturális és kommunikációs biztonság, a nemzeti és nemzetközi biztonság és a környezet biztonsága. Ezen biztonsági dimenziók a fenntartható fejlődést alapozhatják meg, vagy hiányuk azt akadályozhatja meg.

A globale governance kérdéskörébe tartozik az ENSZ reformja, foglalkozik működési területeinek kutatásával is. Az ENSZ hatékonyabbá tételében a legtöbb tagállam érdekelt, és időszerűvé vált intézményrendszerének megreformálása is. A bipoláris világrend megszűnésével egy hatalmi vákuum keletkezett, ami egy destabilizáló jelenség a mai világban, s ezt az államoknak közösen kell kezelniük. Ebben a kezelési folyamatban

vezető szerepet kell kapnia a szupranacionális alapelven működő ENSZ-nek, amelynek működését az új kívánalmak szerint kell hatékonyabbá tenni.

A világgazdaság irányító intézményei – a WTO, a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap – szerepét vizsgálva nem egyértelmű a global governance-szel foglalkozók véleménye a szerepük jótékony, illetve káros hatásairól. Abban szinte globális egyetértés született, hogy szükség van koordináló intézményekre, de a működésük és szerepük körül már több probléma is felmerül. A globalizáció káros hatásaiban ezeknek a szervezeteknek jelentős szerepük van, de az kétségtelen, hogy jelentős forrásokat és eszközöket juttattak számos országnak, megelőzve a válságok kialakulását vagy kiszélesedését.

A global governance szerepe a globális szinten jelentkező hatások felkutatása, és ezen hatások orvoslására ajánlások kidolgozása. A fejlett és fejlődő világ közti egyenlőtlenségek kialakulását befolyásoló folyamatok felismerését és az átgondolt mérlegelés utáni vélemény kialakítását majd a megfelelő döntési szervhez való továbbítását jelölhetjük meg működési céljaként.

Elmondható tehát, hogy a global governance kialakításának igénye, alapelveinek érvényre jutása segítheti a világ irányítási szervezeteinek munkáját, feltárhat új kapcsolatokat és összefüggéseket a globális rendszer működésében. Példaként szolgál a nemzetközi szervezetek számára, mint követendő törekvés a jobb jövő és a fenntartható növekedés elérésének harcosaként.

9. SUMMARY

At the end of the 20th and the beginning of the 21st century we can experience the born of a new world order (or disorder). This development has many essentials, from which I took the globalization as the mainstream of the processes in world economy, world politics and world social order.

To research the different aspects of globalization from the point of view of developing and developed countries is a rational study field and theoretical challenge. The main actors of globalization are not nation states any more, but transnational corporations. The activity of the TNCs and its destructing effects to the world are to be handled at the level of the occurrence, which means on global level. The mission and the operation of the international institutes created to solve the problems show not every time the same way. They reflect some time the requirements of the great powers or some powerful associations. Which are those great powers and institutions? Do we know the leaders of the world economy and world politics? I tried to answer these questions and study the operations of the international institutes maybe from a bit different point of view.

I tried to show the demand of forming global governance as one of the main pretensions in the 21st century to solve the global level problems. The history of Global Governance is looking back to the beginning of the 19th century. It was the first time to work out a common leading system, as then the history was played mostly in Europe. That time the Austrian, Prussian and Russian emperors formed the Holy Alliance upon the value of feudalism. But the range of the revolutions made the system fast to be forgotten. After the first world war the League of Nations was established for working out an universal global system, but because of the many times contravened principles it could not archive its task. The role of the League of Nations was inherited by United Nation which was formed after the 2nd world war. The UN is until nowadays the most universal leading system of our world.

The role of the United States of America was instrumental on forming the UN, and it was no surprise because of its political, military and economic force.

But this American impact on world economic processes was not just a good solution for the emerging problems. As one of the biggest beneficiary of the globalization, USA holds

up the inequality in the world economic system, even though mentioning just the opposite of it.

The double meaning of Global Governance is coming from being an institute and an idea at the same time. It means a structured institute, and from the other side an attempt.

As an institute it means a supranational co-operation of the nations, as an idea the ability of governing the world, prevent harmful processes and looking for the best way to solve the problems. It works for economic security and sustainable future.

The former German chancellor, Willy Brand had the idea to form the Commission on Global governance in 1992. Its task should be to research the international economic growth and its dimensions and to create a more peaceful and habitable world for its people.

Support for the Commission's work was provided by several governments; foundations and institutes from the non-governmental sphere. Global governance researches wide range of topics in security such as psychological, gender, economic, environmental, cultural, communicational, national and international security.

Global governance handles with the reform of the UN, of its working and its role in the leading of the world. After the USA-Soviet Union bipolarism we are coming to a destabilized situation and this problem has to solve now by the UN. After its reform it should work much more effective.

In the field of economics the world leading institutes are IMF, IBRD and WTO. The main question is how policy makers should respond to the pressures now falling on the WTO system while ensuring the preservation of a trading system that has led to unprecedented growth in the world economy and contributed to the peaceful coexistence of nations.

As economies become more interdependent, it is not only the opportunity for wealth creation that is multiplied, but also the opportunity for destabilizing shocks to be transmitted from one country to another. International co-operation has forestalled or mitigated some shocks, but others have been allowed to gather momentum and inflict economic damage and social pain. No satisfactory mechanism exists to anticipate or respond promptly to future global shocks. The IMF, which should be playing a major role

in countering destabilizing shocks, is constrained by limited resources. global governance with its staff should help to work out projects for these situations.

It is easy to say that we need such associations like global governance, so the world has with global governance's recommendations some options to rise to the challenge of change and to battle the poverty and need in many fields.

IRODALOMJEGYZÉK

Albrecht Langner, Adam Müller in: Jürgen Aretz/Rudolf Morsey/Anton Rauscher (1980), Zeitgeschichte in Lebensbildern Bd. 4. Mainz

Allen, Tim – Thomas, Alan (eds.) (2000): Poverty and development into the 21st century. Oxford: Oxford University Press (rev. ed.).

Annan, Kofi A. (2000): “We the peoples”. The role of the United Nations in the 21st century. New York: UN.

Arisztotelész: Politika, Budapest, 1969

Artner Annamária: Tíz kérdés a Tobin-adóról, <http://www.attac.hu/>

Balázs Judit (1997): A gazdasági biztonságról Charta Press Kft. Budapest 9. old.

Balázs Judit - Nyusztai László (1998): A világgazdaság 2000 után A világgazdaság és intézményrendszere, Soproni Egyetem Közgazdasági Intézet

Bayer József - Lévai Levente szerk. (2003): Globalizációs trendek, MTA Politikai Tudományok Intézete, Bp.

Benjamin R. Barber (1996): Coca-Cola und heiliger Krieg, Scherz Verlag, Bern

Berend T. Iván (2003): A jóléti állam: válság és kiutak, in: Magyar Tudomány 2003/10

Blahó András – Prandler Árpád (2001): Nemzetközi szervezetek és intézmények AULA, Bp.

Boda Zsolt: A kormányzás jelentésváltozása a globalizáció korában: a governance-koncepció c., a XII. Politológus Vándorgyűlésen elhangzott előadása, Noszvaj, 2006

Bogár László (2006): Magyarország és a globalizáció, Osiris Kiadó, Bp.

Brand, Ulrich (szerk) (2000): Global Governance. Alternative zur neoliberalen Globalisierung? Münster

Brand, Ulrich, Brunnengräber, Achim, Schrader, Lutz (2007): Global Governance. Alternative zur neoliberalen Globalisierung?, Westfälisches Dampfboot

Brown, Lester R. – Renner, Michael – Halweil, Brian (2000): Vital signs 2000-2001. The environmental trends that are shaping our future. London: Earthscan Publications.

Brown, Lester R. et al. (1992-2001, évenként): A világ helyzete. A Worldwatch Institute jelentése a fenntartható társadalomhoz vezető folyamatról. Budapest: Föld Napja Alapítvány.

Campanella, Tomasso: A Napváros. Budapest, Gondolat Kiadó. 1959

Charles Taylor (1989): Cross-Purposes: the Liberal-Communitarian Debate, in: *Liberalism and the Moral Life*, szerk: Nancy L. Rosenblum, Harvard U. Pr., Cambridge, Mas.

Chomsky, Noam (1999): Profit over people. Neoliberalism and global order. New York: Seven Stories Press

Cooperrider, David L. – Pasmore, William A. (1991 Oct.): Global social change. A new agenda for social science? *Human Relations*, 44 (10): 1037-1055.

Corson, Walter H. (1995): Priorities for a sustainable future. The role of education, the media and tax reform. *Journal of Social Issues*, 51 (4): 37-61.

Crossland, Ch.A. (2006): The Future of Socialism, Constable and Robinson; 50th Anniversary Edition

Domján Levente: Évfordulós küldetészavar, in: Erdélyi Riport, 2006. január 19.

Dúll Andrea (2001): A környezetpszichológia története. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56 (2): 287-328.

Dunlap, Riley E. – Gallup, George H. – Gallup, Alec M. (1992): The health of the planet survey. A preliminary report on attitudes toward the environment and economic growth measured by surveys of citizens in 22 nations to date. Princeton: The George H. Gallup International Institute.

Durning, Alan Thein (1992): How much is enough? The consumer society and the future of the earth. London Earthscan Publications.

ENSZ UNDP Global Environment Outlook

EU-China Textiles: "Manage change and adjustment, not trade" 2005.06.06

Europa Trade Issues, 2005.05.17. Textile Sector

FAO (2001). The state of food and agriculture 2001. Rome: Food and Agriculture Organization.

Farkas Péter (2002): A globalizáció és fenyegetései. A világgazdaság és a gazdaságelméletek zavarai, Budapest, Aula Kiadó

Farkas Péter (2005): Afrika a G8 és a Live8 után. Az adósságelengedés háttere és hatása, VKI Kommentárok, Bp.

Farkas Péter (2007): Gyengül a dollár világpénzszerepe VKI Kommentárok 144.

Frankfurter Allgemeine Zeitung, Entwicklungspolitik „Wer Afrika helfen will, darf kein Geld geben“, 2007.04.04.

French, Hilary F. (2000). Vanishing borders. Protecting the planet in the age of globalization. London: Earthscan.

Freudenburg, William R. – Gramling, Robert (1989): The emergence of environmental sociology. Contributions of Riley E. Dunlap and William R. Catton, Jr. Sociological Inquiry, 59 (4): 439-452.

Fröhlich, Manuel (2005): Leitbild Global Governance. Zur Reform der Vereinten Nationen, in: Hans Vorländer (Hrsg.), Politische Reform in der Demokratie, Baden-Baden

Gaia Sajtószemle - 19. évfolyam 379. szám - 2001. április 20.

Gallopín, Gilberto C. – Gutman, Pablo – Maletta, Hector (1989): Global impoverishment, sustainable development and the environment. A conceptual approach. International Social Science Journal, 41 (3): 375-397.

George Soros (2004): The Bubble of American Supremacy, The costs of Bush's war in Iraq c. könyvéből, 11.fej. Public Affairs, New York

Gillian-Borg, J. (ed.): SIPRI yearbook 2002. Armaments, Disarmament and International Security. Oxford: Oxford University Press.

Global Governance and Peace (1999) GOV Project Description 31. old.

Gorka L. Sebestyén: „Hiperterrorizmus”, a terrorizmus globalizációja, *ÉS*, 47. évfolyam, 30.szám

Grant, Andrew J. / Taylor, Ian (2004): *Global Governance and Conflict Diamonds: The Kimberley Process and the Quest for Clean Gems*, *The Round Table* Vol. 93, No. 375, 385-401

Hankiss Elemér (1999): *Proletár reneszánsz*, Helikon Kiadó. Bp.

Hardy, John – Gucinski, Hermann (1989): *Stratospheric ozone depletion. Implication for marine ecosystems*. *Oceanography*, 2: 18-21.

Harrington, Richard – Stork, Nigel E. (1995): *Insects in a changing environment*. London: Academic Press.

Healy, S. A. (1997 Aug.): *Changing science and ensuring our future*. *Futures*, 29 (6): 505-517.

Hobbes, Thomas (1999): *Leviatán (vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma)*; Kossuth Kiadó

Huber, Florian J. (2007): *Global Governance und der Global Marshall Plan*, Vdm Verlag Dr. Müller

HVG „Riadószint” közelében a kínai textilimport, 2005.04.27.

HVG Elszakadt a dollártól a jüan, 2005.07.21.

Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and postmodernization. Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.

Inotai András - Farkas Péter (2006): *Híradás a fejlődő országokról*, <http://www.matud.iif.hu/02jul/inotai.html>

IOM (2000): *World Migration Report*. New York: International Organization for Migration.

IPCS (Institute of Peace and Conflict Studies) (2001): *Armed conflicts report 2001*. Waterloo: Project Ploughshares.

IUCN (2002): *2002 IUCN red list of threatened species*. Gland: IUCN - World Conservation Union.

- J.-J. Rousseau:** Társadalmi szerződés In: Értekezések és filozófiai levelek Budapest, Helikon Kiadó, 1978
- James Madison, John Jay, Alexander Hamilton** (1987): The Federalist Papers, Penguin Classics
- Jean Bodin** (1987): Az államról Budapest, Gondolat 1987
- Karns, Margaret P./Mingst, Karen A** (2004).: International Organizations. The Politics and Processes of Global Governance, Boulder/London
- Kennedy, Paul** (1992): A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lányi András** (1999): Együttélés. A humánökológia a politikai filozófiában. Budapest: Liget Műhely Alapítvány.
- László Ervin** (1994): Döntés előtt. Budapest: Képzőművészeti Kiadó.
- Leviathan, What is Global Governance?** Volume 34, Number 3 / September, 2006
- Lóránt Károly** (2000): Amiről Ricardo nem így álmodott Magyar Hírlap 2000. december 23.
- Luther Márton:** A világi felsőségről in Masznyik Endre (szerk.): *D. Luther Márton Egyházszervező Iratai*. III. kötet. Wigand F. K., Pozsony, 1906
- Marx: A Tőke** (<http://mek.oszk.hu/04700/04724/04724.pdf>) / Engels: (Marxszal együtt, névtelenül) "A Kommunista Párt kiáltványa", London
- Meadows, Donella H. – Meadows, Dennis L., – Randers, Jorgen** (1992): Beyond the limits. Confronting global collapse, envisioning a sustainable future. Post Mills: Chelsea Green Publication.
- Messner, Dirk** (2001): Global Governance: Globalisierung im 21. Jahrhundert gestalten, in Behrens (Hrsg), Globalisierung
- Mészáros Klára** (2005): Kínai jelen és jövő, VKI Műhelytanulmányok, 68.sz.
- Mészáros Klára** (2005): Kínai jelen és jövő, VKI Műhelytanulmányok, 68.sz.
- Michel Foucault** (1977): Discipline and Punish, New York, Pantheon 1977

Nagy László (1999): A fegyveres erők funkcióinak globalizációja HADTUDOMÁNY 1999/3-4

Niccolo Machiavelli: A Fejedelem MEK (<http://mek.oszk.hu/00800/00867/00867.htm>)

Official Journal of the European Union (2005) Notice of Initiation of a Safeguard Investigation Concerning Imports of Certain Textile Products Originating in the Peoples's Republic of China, 2005/C 104/07

Official Journal of the European Union C 104/21 2005.04.29.

Our Global Neighbourhood: The Report of the Commission on Global Governance, Oxford u.a.1995

Platón: Az állam (in: Platón összes művei II. kötet, Budapest, 1969 (<http://mek.oszk.hu/03600/03629/03629.htm>))

Platón: Szókratész védőbeszéde, Platón összes művei, I. kötet Budapest, 1969 (<http://mek.oszk.hu/00400/00460/00460.htm>)

Ray, Paul H. – Anderson, Sherry Ruth (2000): The cultural creatives. New York, Harmony Books

Rieff, David (2001): The millennium assembly. Global Governance, 7 (2)New York.

RWC (The Real World Coalition) (2001): From here to sustainability. Politics in the real world. London, Earthscan

Sachs, Jeffrey D. (2005): The End of Poverty, New York, Penguin

Sachs, Wolfgang (ed.) (2002): Jo'burg memo. Fairness in a fragile world. Berlin: Heinrich Böll Stiftung

Samuel P. Huntington (1998): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása Európa Könyvkiadó, Bp.

Sandler, Todd (1997): Global challenges. An approach to environmental, political, and economic problems. Cambridge: Cambridge University Press.

Sárközy Tamás (2006): Tézisek a kormányzati szervezetrendszer modernizációjára, Polgári Szemle, 2006. március, 2. évfolyam, 3. szám

Sárközy Tamás (2006): Államszervezetünk potenciazavarai. A betegség okai, a beteg állapota, a gyógyulás útjai. HVG ORAC, Bp.

Schumacher, Ernst (1991): A kicsi szép. Közg. és Jogi Könyvkiadó, Bp.

Seitz, John L. (2002): Global issues. An introduction. Oxford: Blackwell Publishers (2nd ed.).

Sen, Amartya (1981): Poverty and famines. An essay on entitlement and deprivation. Oxford: Clarendon Press.

Simai Mihály – Gál Péter (2000): Új trendek és stratégiák a világgazdaságban – Vállalatok, államok, nemzetközi szervezetek Akadémiai Kiadó, Budapest 65.old.

Simai Mihály (1994): The Future of Global Governance. Managing Risk and Changes in the International System U.I.S.P. Press, Washington D. C.

Simon, Herbert (1992): Living in interdisciplinary space. In: M. Szendberg (ed.): Eminent economists. Their life philosophies. Cambridge: Cambridge University Press.

Sipos Katalin: Európai Unió - civil társadalom - nem-kormányzati szervezetek (<http://www.cipp.hu/files/hu/52/8/643571523.doc>)

Sivard, Ruth Leger (1996): World military and social expenditures 1996. Washington: World Priorities.

Spogárd, René – James, Meril (2000): Gallup International Millennium Survey. (URL: www.gallupinternational.net/survey1.htm).

Szigetvári Tamás: Közel-Kelet és Afrika világgazdasági kilátásai az ezredfordulón <http://www.matud.iif.hu/02jul/> 87.oldal

Szun-Ce; Szema-Fa; Wuzi (2006): A háború művészete – A hadviselés szabályai – A tábornagy módszere, Cartaphillus Könyvkiadó, Budapest

Campanella, Tomasso: A Napváros. Budapest, Gondolat Kiadó. 1959

Torma Péter (2005)Munkahelyek millióit törölheti el a kínai ruha, Népszabadság online, 2005.01.11.

Tovább dagad a kínai textilruházati termékek körüli botrány, Magyar Nemzet, 2005.08.10.

Tovább dagad a kínai textilruházati termékek körüli botrány, Magyar Nemzet, 2005.08.10.

Wallerstein, Immanuel(1974): The Modern World System, Academic Press, New York, lásd még: **Farkas Péter**: A fejlődésméletek hatása a világgazdaság perifériáin I. Magyar Tudomány, 2002/7.

William F. Engdahl (1992): Mit der Ölwanne zur Weltmacht. Der Weg zur neuen Weltordnung.

Willkinson, R.–Hughes, S. (2002): Global Governance, Critical Perspectives. London, New York.

World Resources Institute. 2006

Ziai Aram: Zwischen Global Governance und Post-Development - Entwicklungspolitik aus diskursanalytischer Perspektive, Westfälisches Dampfboot, 2006

www.sovereignty.net

www.nol.hu/cikk_print/34772/

www.europeer.hu/vilgazd/kinatextil050524.html

www.faz.de EU will Stoff-Schwemme begrenzen, Stoffpreise im Sinkflug

www.taz.de/pt/2005/04/08/a0135.nf/text www.vaminfo.hu/news

www.euvonal.hu/index.php?op=hirek&id=1778 Az EU megvédi magát a kínaitextilimporttól

www.europa.eu.int/comm/commission_barroso/mandelson/speeches/articles/temp_ic

www.globalpolicy.org/finance/assessmt.htm

www.un.org/News/Press/docs/2007/gaab3748.doc.htm

www.un.org/reform/investinginun/intro.shtml

www.issi.org.pk

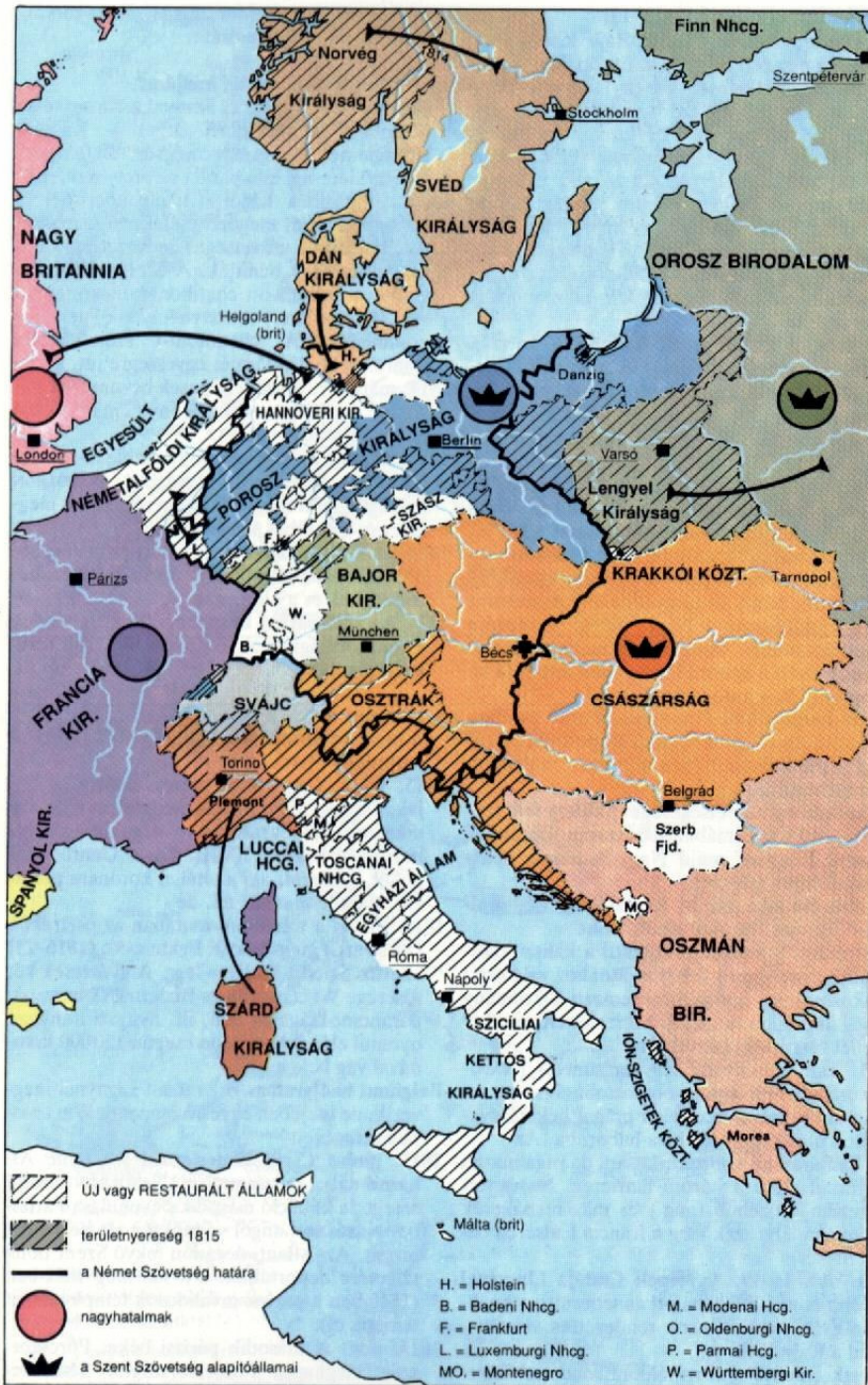
www.freedomhouse.org.

www.unep.org/civil_society/GCSF8/pdfs/State_of_the_world_2000.pdf

en.wikipedia.org/wiki/Image:US_and_USSR_nuclear_stockpiles.png
www.discerningtoday.org/members/Analyses/climato3.htm
europa.eu.int/comm/civil_society/coneccs/index.htm
watthead.blogspot.com/2006_03_01_archive.html
www.efc.be/
www.ecas.org
www.socialplatform.org
ww.euroaid.nl/
www.oneworld.org/liaison/
www.oneworld.org/voice/index.htm
www.mwnszt.hu/magyar/millenniumi_celok.htm
www.imf.org/external/about.htm
hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A9p:WTOmap_currentmemberYN.png
www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm
www.nol.hu/cikk_print/34772/
www.europeer.hu/vilgazd/kinatextil050524.html
www.vaminfo.hu/news
euvonal.hu/index.php?op=hirek&id=1778 Az EU megvédi magát a kínai textilimporttól
www.thedatareport.org/pdf/germanDATAAREPORT2007.pdf
www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/vilaggazdasag/20050228neelesitsdfairtrade.html?pIdx=2
www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb

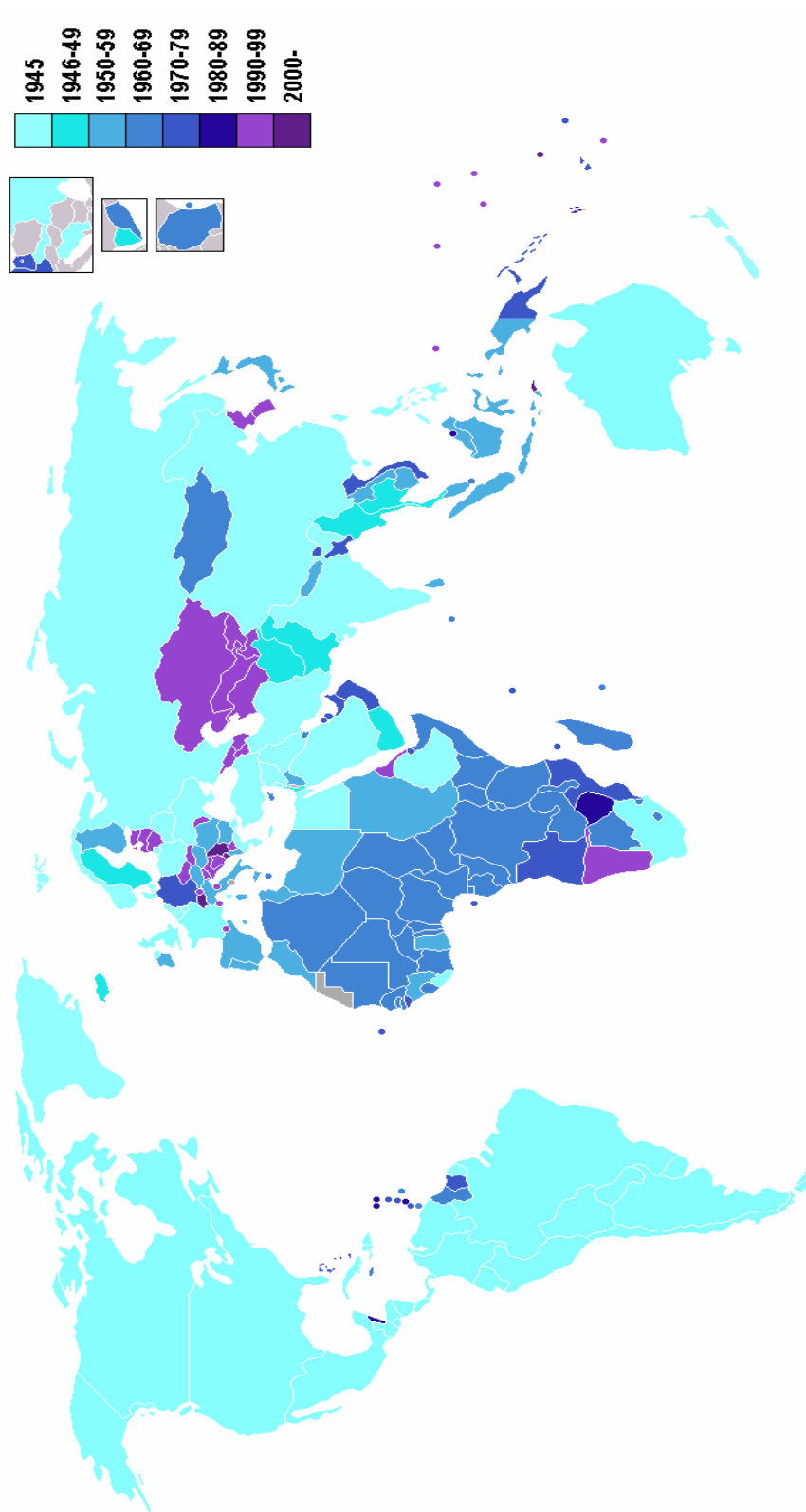
MELLÉKLETEK

I. A Szent Szövetség

Európa új rendje az 1815-ös bécsi kongresszus után

III. Az ENSZ tagállamai

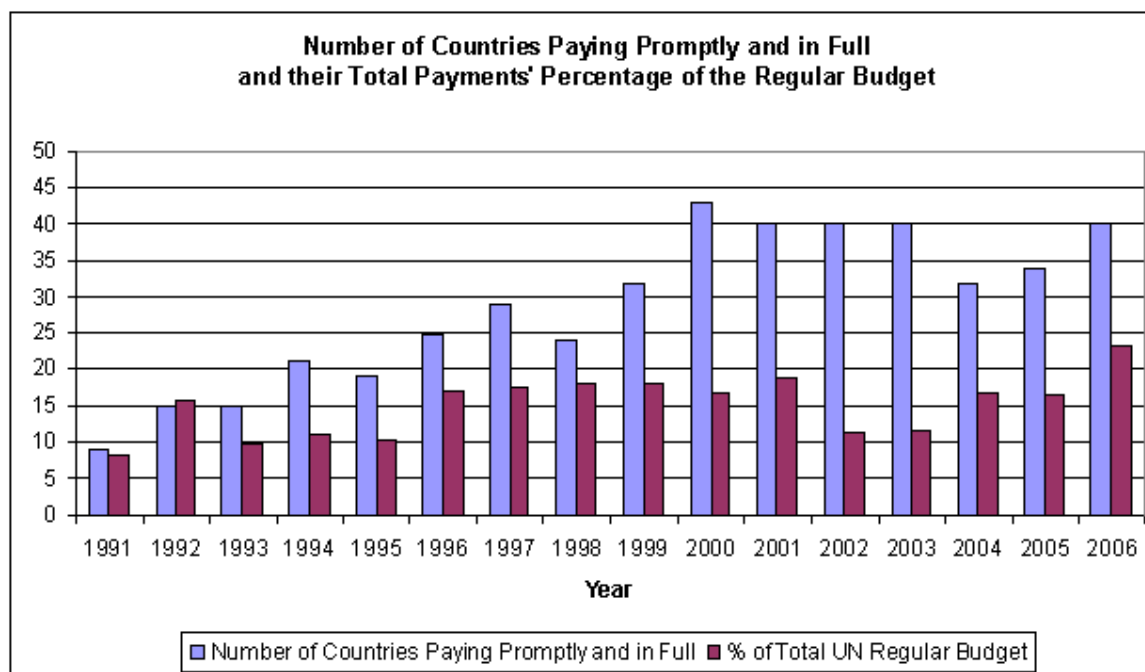
IV. Részarány az ENSZ rendes költségvetéséből

Country	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Angola															0.001%	0.001%
Antigua and Barbuda																0.003%
Armenia									0.011%	0.006%	0.002%	0.002%	0.002%	0.002%	0.002%	0.002%
Australia	1.570%	1.510%	1.510%	1.510%	1.460%	1.480%	1.480%	1.471%	1.483%	1.636%	1.636%	1.640%	1.627%	1.592%		1.592%
Austria				0.750%		0.865%	0.870%	0.935%	0.941%			0.954%				
Azerbaijan									0.022%	0.011%	0.004%	0.004%	0.004%	0.005%	0.005%	0.005%
Bahamas											0.012%		0.012%			0.013%
Bahrain				0.030%			0.020%			0.017%						
Bangladesh										0.010%	0.010%	0.010%	0.010%	0.010%	0.010%	0.010%
Belarus										0.057%	0.019%		0.019%		0.018%	0.018%
Bosnia and Herzegovina													0.004%			
Bolivia																0.009%
Botswana		0.010%	0.010%					0.010%								0.017%
Bulgaria																0.002%
Burkina Faso															0.001%	0.001%
Burundi																
Cameroon											0.009%	0.009%				
Canada	3.090%	3.110%	3.110%	3.110%	3.070%	3.103%	3.110%	2.825%	2.754%	2.732%	2.573%	2.579%	2.558%	2.813%	2.813%	2.813%
Cape Verde													0.001%			
Croatia											0.039%					
Cyprus													0.038%			
Czechoslovakia	0.660%															
Czech Republic											0.189%					
DPR of Korea										0.015%	0.009%	0.009%	0.009%			
Denmark	0.690%	0.650%	0.650%	0.650%	0.700%	0.718%	0.720%	0.687%	0.691%	0.692%	0.753%	0.755%	0.749%	0.718%	0.718%	0.718%
Egypt						0.070%	0.080%		0.065%	0.065%	0.081%	0.081%			0.120%	
Estonia									0.015%	0.012%	0.010%	0.010%	0.010%	0.012%	0.012%	0.012%
Fiji							0.010%						0.004%			
Finland	0.510%	0.570%	0.570%	0.570%	0.610%	0.618%	0.620%	0.538%	0.542%	0.543%	0.525%	0.526%	0.522%	0.533%	0.533%	
France		6.000%						6.494%	6.540%	6.545%	6.503%			6.030%	6.030%	6.030%
Gabon									0.015%	0.014%				0.009%	0.009%	0.009%
Ghana		0.010%														
Grenada											0.001%					
Guatemala										0.019%						
Honduras										0.000%			0.005%			
Hungary								0.119%	0.120%	0.120%	0.121%	0.121%	0.120%		0.126%	

Country	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Republic of Congo													0.001%			0.001%
Republic of Korea							0.050%						0.000%			
Republic of Moldova																0.001%
Russian Federation									1.487%	1.077%	1.200%	1.200%	1.200%	1.100%	1.100%	1.100%
St. Kitts and Nevis									0.001%	0.001%						
Saint Vincent and the Grenadines										0.001%		0.001%	0.001%	0.001%		
Samoa										0.001%						
Senegal													0.005%			
Sierra Leone													0.001%	0.001%		
Singapore				0.120%	0.140%	0.140%	0.140%	0.167%	0.176%	0.179%	0.395%	0.396%	0.393%	0.388%	0.388%	0.388%
Slovakia				0.130%		0.083%	0.080%	0.053%	0.039%	0.035%	0.043%	0.043%		0.051%		0.051%
Slovenia				0.090%	0.070%	0.070%	0.070%		0.000%					0.081%	0.082%	
Solomon Islands									0.001%							0.001%
South Africa						0.323%	0.320%	0.365%	0.366%	0.366%	0.410%	0.411%	0.408%	0.292%	0.292%	0.292%
Sri Lanka					0.010%	0.010%	0.010%	0.013%	0.012%	0.012%						
Suriname																0.001%
Sweden	1.210%	1.110%	1.110%	1.110%	1.200%	1.228%	1.230%	1.099%	1.084%	1.079%	1.033%	1.035%	1.027%	0.998%	0.998%	0.998%
Switzerland													1.274%	1.197%	1.197%	1.197%
Thailand							0.130%			0.170%				0.209%	0.209%	0.209%
Trinidad and Tobago								0.018%						0.022%		
Tunisia														0.032%	0.032%	
Turkmenistan													0.003%			
Ukraine											0.053%	0.053%	0.053%		0.039%	
United Kingdom																6.127%
Uzbekistan															0.014%	
Vanuatu															0.001%	
Viet Nam										0.007%						

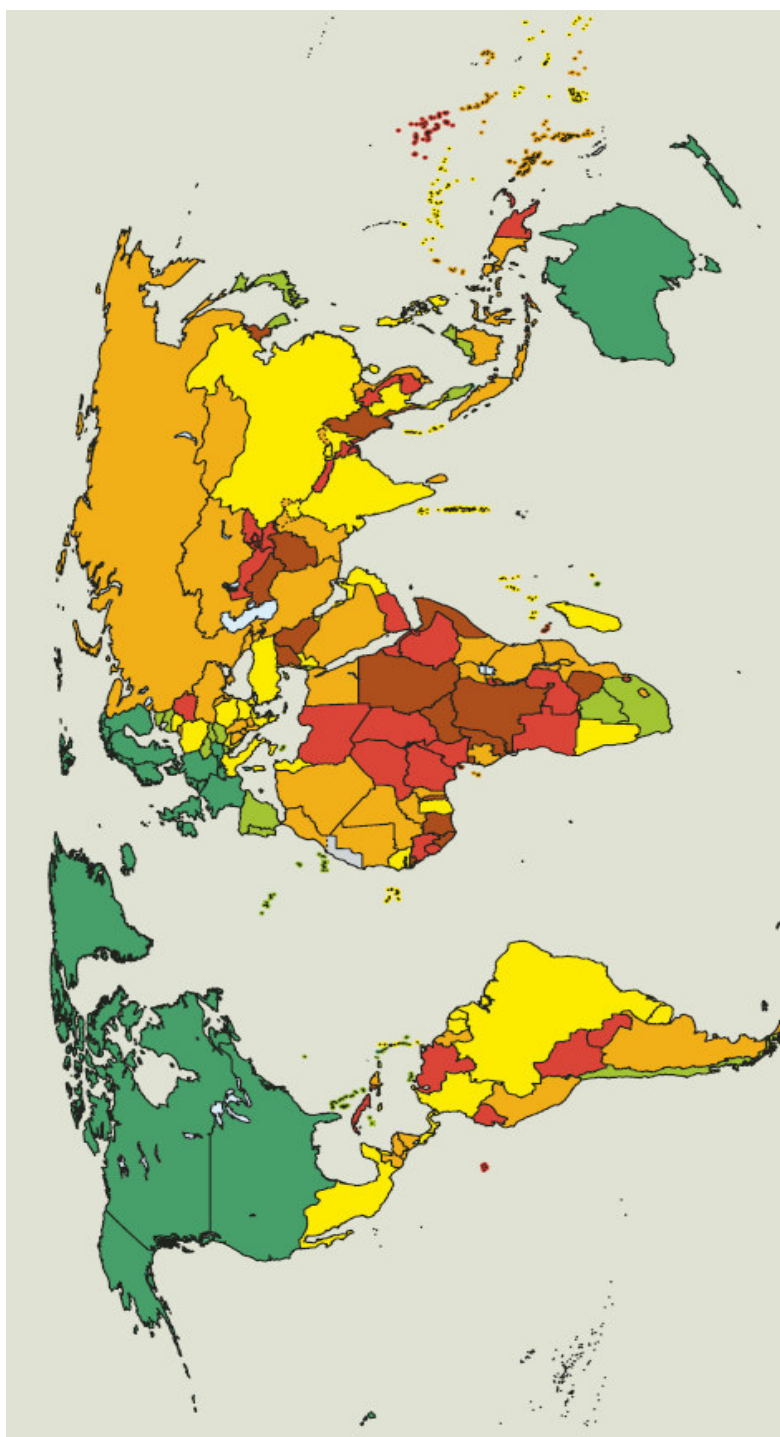
Country	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Iceland	0.030%	0.030%	0.030%	0.030%	0.030%	0.030%	0.030%	0.032%	0.032%	0.032%		0.033%	0.033%		0.034%	
India							0.310%	0.305%							0.421%	0.421%
Ireland	0.180%	0.180%	0.180%	0.180%	0.200%	0.200%	0.210%	0.223%	0.224%	0.224%	0.296%	0.297%	0.294%	0.350%	0.350%	0.350%
Italy					5.198%	5.250%										
Kazakhstan										0.048%						
Kenya																0.009%
Kuwait		0.250%	0.250%	0.250%	0.200%	0.190%	0.190%	0.154%	0.134%	0.128%	0.148%	0.148%	0.147%	0.162%	0.162%	
Kyrgyzstan										0.006%						
Lao PDR																
Latvia									0.022%	0.017%	0.017%	0.010%	0.010%	0.015%	0.015%	0.015%
Lesotho						0.010%				0.002%	0.001%					
Liechtenstein		0.010%	0.010%	0.010%	0.010%	0.010%	0.010%	0.005%	0.006%	0.006%	0.006%	0.006%			0.005%	0.005%
Luxembourg			0.060%	0.060%	0.070%	0.070%	0.070%		0.068%	0.068%	0.080%	0.080%	0.080%	0.077%	0.077%	0.077%
Lybian Arab Jamahiriya										0.124%	0.067%					
Madagaskar														0.003%		
Malaysia				0.120%	0.140%	0.140%	0.140%			0.183%						
Maldives											0.001%			0.001%		0.001%
Mali													0.002%			
Malta						0.010%	0.010%	0.014%	0.014%	0.014%		0.015%	0.015%			
Marshall Islands								0.001%	0.001%	0.001%						
Mauretania										0.001%						
Mauritius														0.011%		
Micronesia			0.010%	0.010%	0.010%		0.010%									
Monaco									0.004%	0.004%	0.004%	0.004%	0.004%	0.003%		0.003%
Mongolia											0.001%					0.001%
Mozambique								0.002%								
Namibia											0.007%					
Nauru										0.001%						
Netherlands		1.500%	1.500%	1.500%	1.580%	1.588%	1.590%	1.619%	1.631%							
New Zealand	0.240%	0.240%	0.240%	0.240%	0.240%	0.240%	0.240%	0.221%	0.221%	0.221%	0.242%	0.243%	0.241%	0.221%	0.221%	0.221%
Norway		0.550%	0.550%	0.550%	0.550%	0.560%	0.560%	0.605%	0.610%	0.610%	0.650%	0.652%	0.646%		0.679%	0.679%
Pakistan				0.060%	0.060%											
Palau						0.060%										
Poland									0.207%							

V. Teljesítő befizetők részaránya az ENSZ költségvetéséből¹⁴⁵

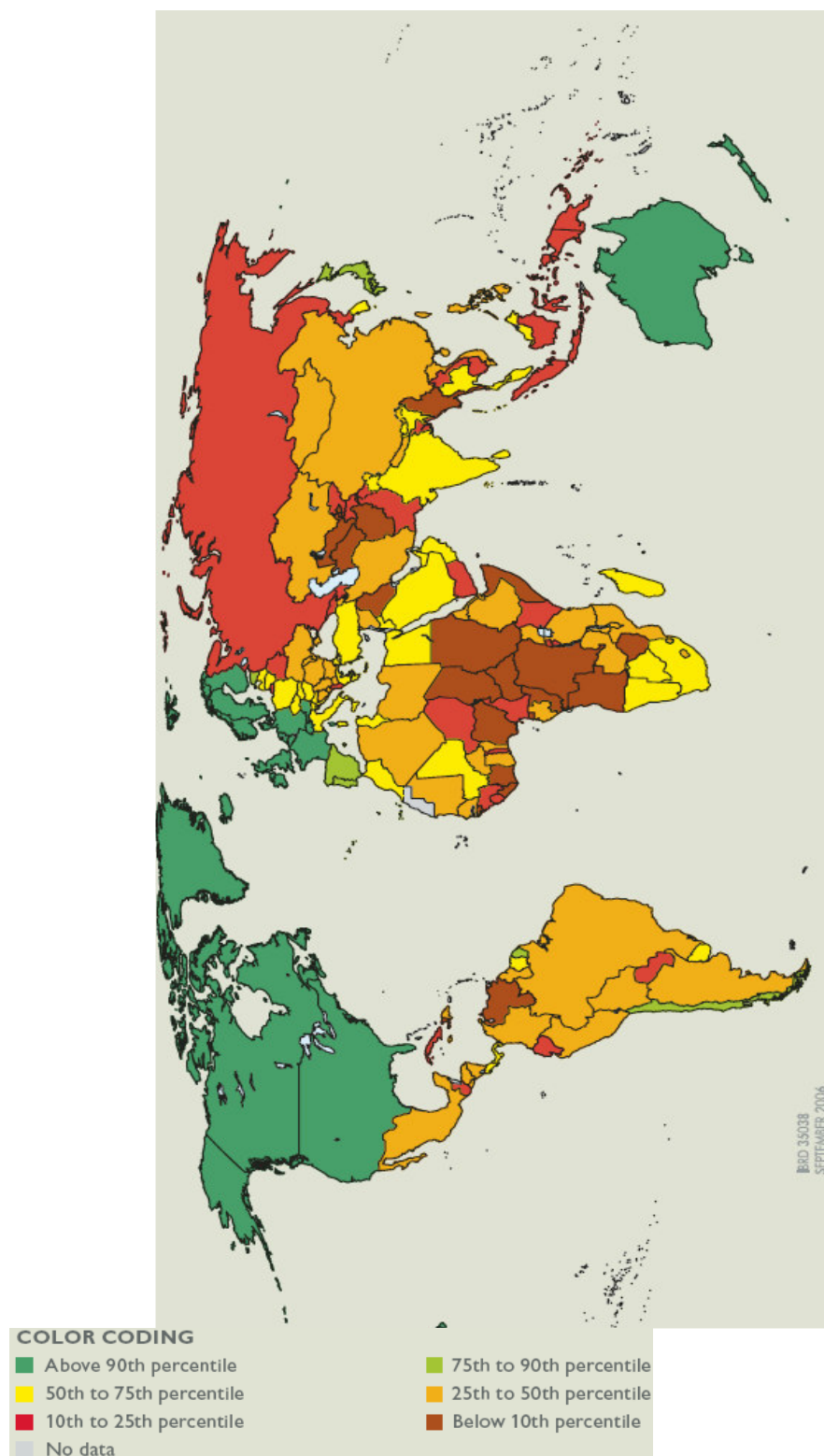
¹⁴⁵ Forrás: UN Budget 2006 www.un.org

VI. Kormányzás-hatékonyság¹⁴⁶

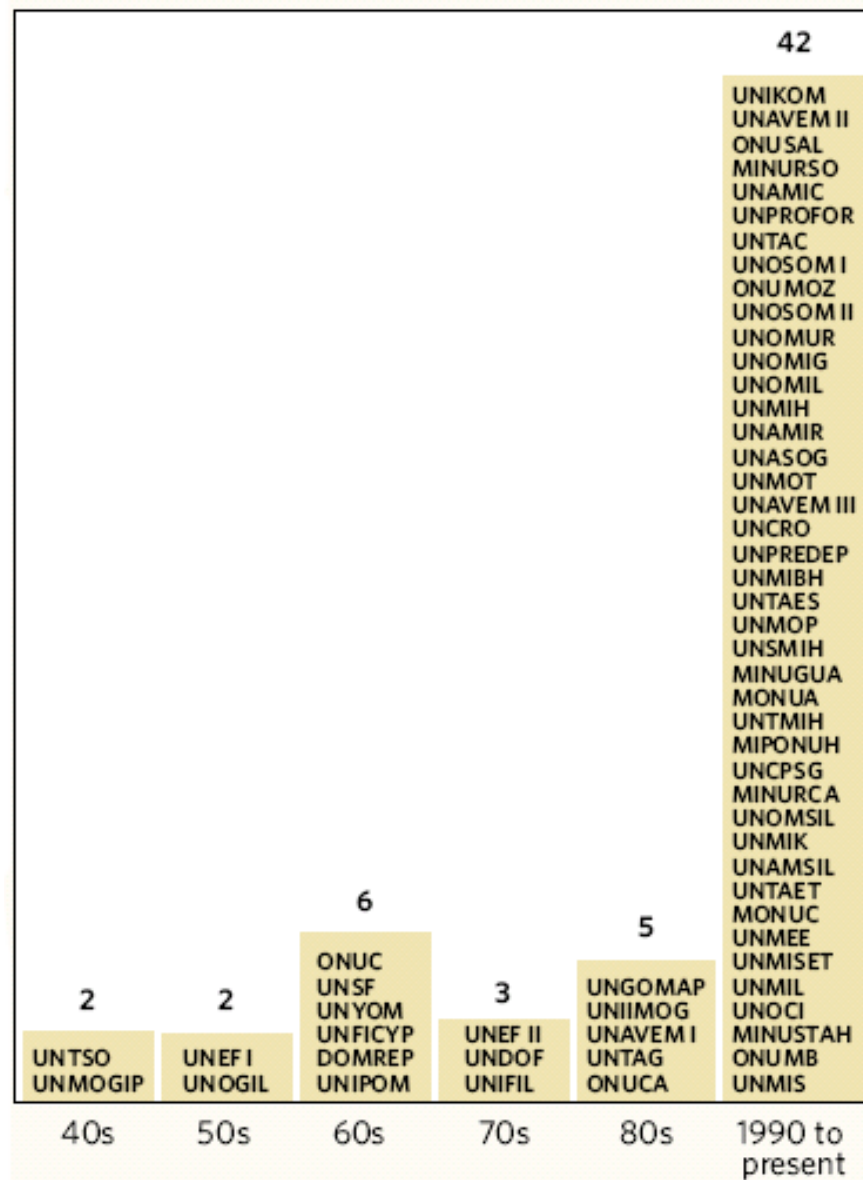

¹⁴⁶Forrás: Governance Matters 2006, Worldwide Governance Indicators, IBRD, Washington D.C., 2006

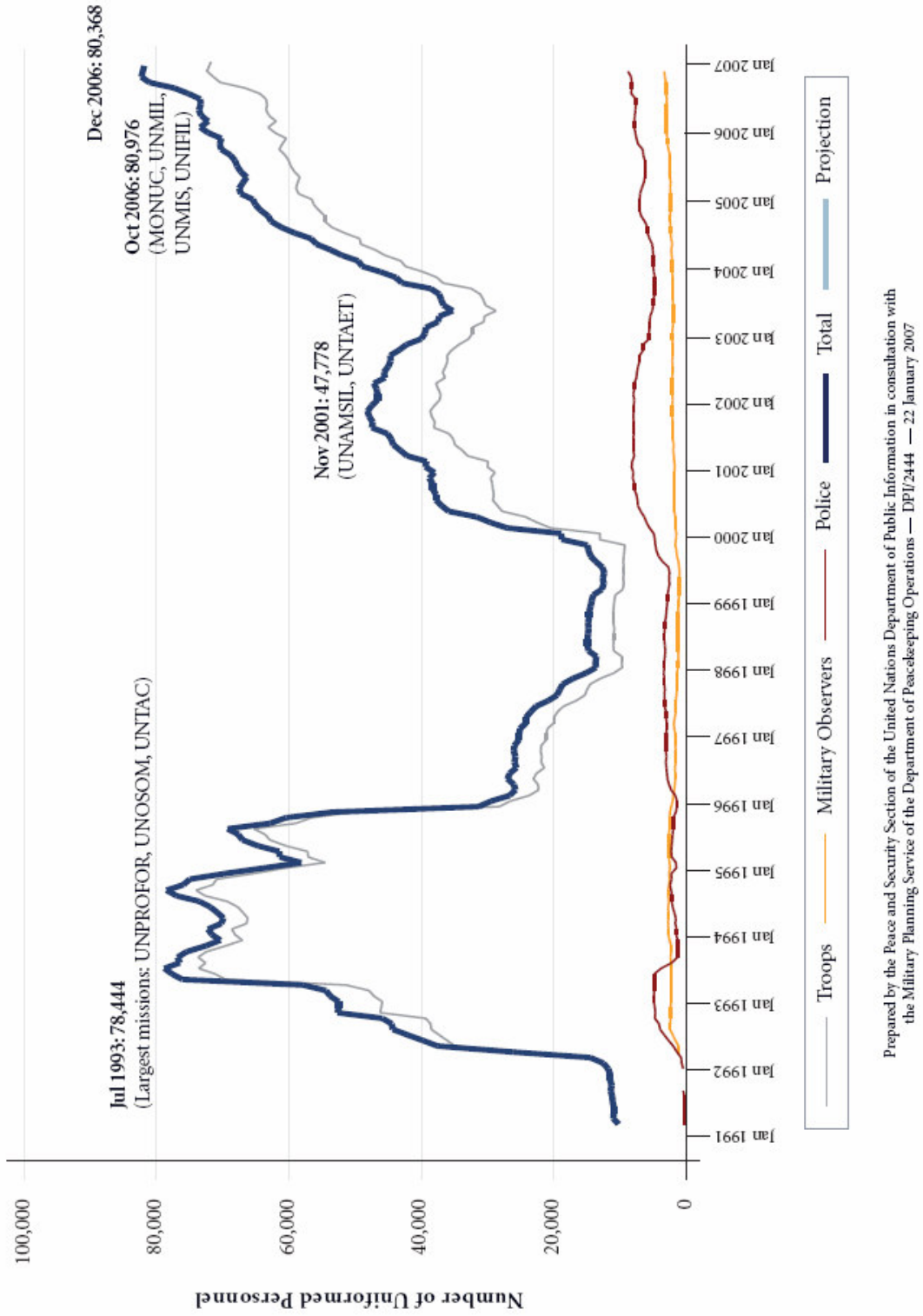
VII. A törvények betartása/hatékonyasága

VIII. A békefenntartó akciók számának növekedése

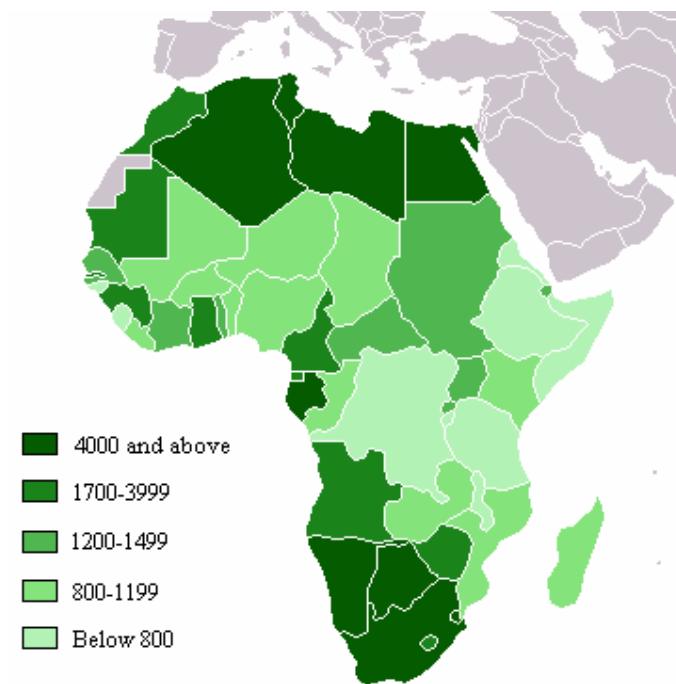
IX. A fegyveres alakulatok számának változása

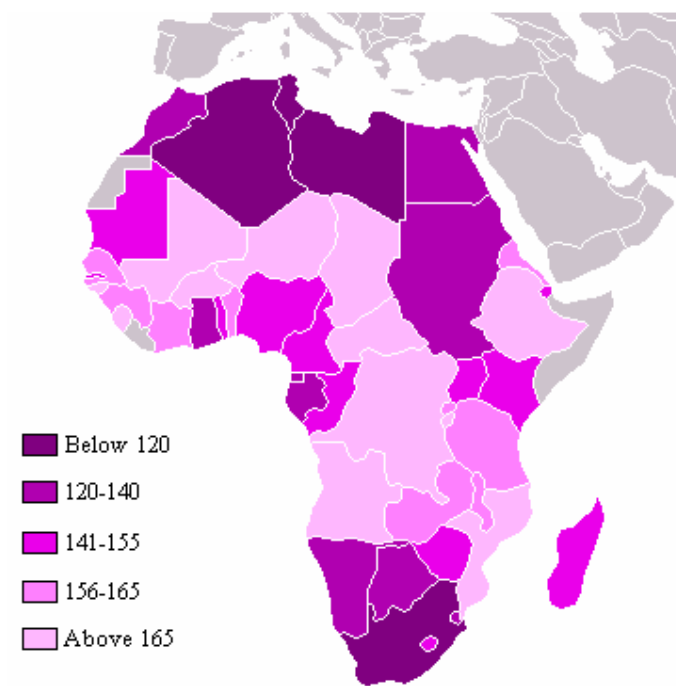
VII. A Global Governance rendszere

VII. Az afrikai gazdaság

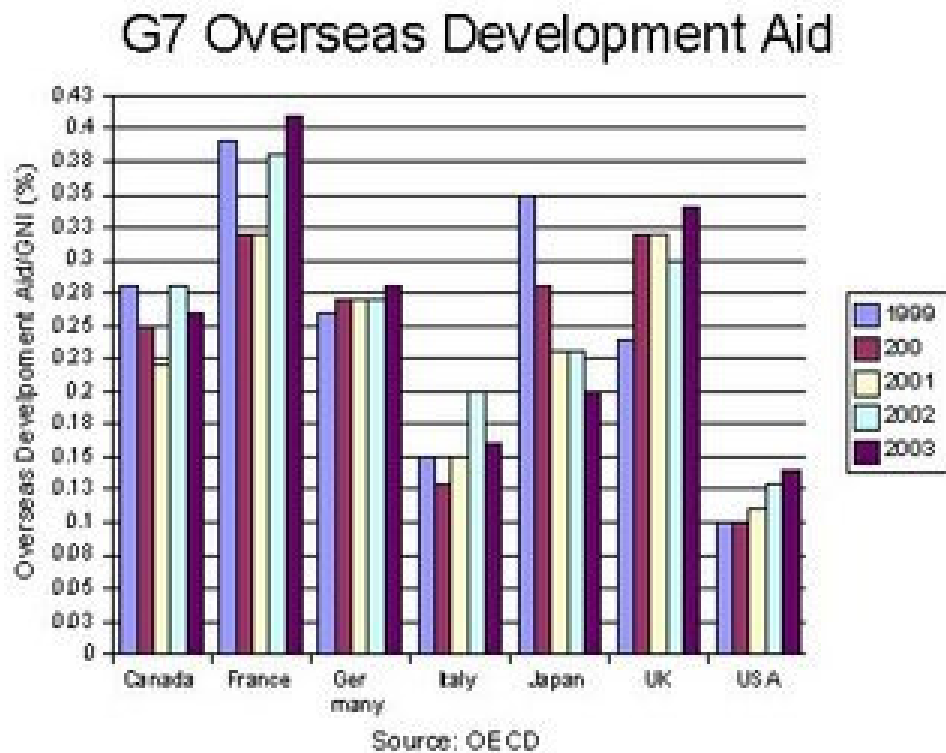

Egy főre eső GDP , \$ (2004)

A Human Development Index értéke (2004)

VIII. A G7-ek segélyei a GDP-jük arányában

IX. A WTO felépítése

